

קובץ גליונות

פרשת וארא

ממרנן ורבנן גדולי ומאורי הדור

מרן ראש הישיבה

הגרמ"י ליפקוביץ זצוק"ל

הגאון הצדיק

רבי ישראל אליהו וינטרויב

זצוק"ל

הגאון האדיר

רבי אברהם גנחובסקי זצוק"ל

הגאון הגדול

רבי שלום בן ציון פלמן

זצוק"ל

— ❁ —

ויבלחט"א

מרן ראש הישיבה

הגראי"ל שטיינמן שליט"א

מרן שר התורה

הגר"ח קניבסקי שליט"א

מרן פוסק הדור

הגר"ז קרליץ שליט"א

מרן רה"י

הגר"ג אדלשטיין שליט"א

הגאון הגדול

רבי יעקב אדלשטיין שליט"א

דברי שיח

כאיל תערוג

פרי חיים

נשיח בחוקיך

גאון יעקב

משנת החפץ חיים

פניני דעת

דובב שפתיים

נפשו גחלים תלהט

פנינים משולחן רבינו

שלמים מציון

דרכי החיזוק

ניתן להשיג את הקובץ מודפס בערים הבאות:

רמות פולין *ביהכנ"ס אוהל יוסף 053-3180324 (דורני) שערי חסד 054-8498969 (קירט)	*חנות גל פז (מלכי ישראל) בית וגן 02-6449498 (שעין) הפיסגה 46 (ניתן להשאיר הודעה) בר אילן/נוה צבי 054-8474651 גבעת שאול 052-7159755 (גינזבורג) הר נוף בבתי הכנסת: *אמרי שפר *קהילת בני תורה כנסת 054-8429113 (גרס) מאה שערים בבית הכנסת תפארת בחורים (הישן) נוה יעקב 052-7677676 (לוי) סורוצקין בבתי הכנסת: *אהבת תורה *באר שמואל סנהדריה 052-7171376 מקוה פאג"י סנהדריה המורחבת 052-7612078 (כהן) עזרת תורה 054-8474651 (אלקין) קרית יובל 052-7639488 רמת שלמה 02-5710175 (לופר) בבתי הכנסת: חזון איש לומדי תורה רמות א' 054-8408719 (גולדשטוף) רמות ג' *ביהכנ"ס חניכי הישיבות צא"י (053-3120780)	*נאות יוסף בכוללים: *בית הלל *נחלת משה אצל הנציגים בישיבות: אורחות תורה בית מאיר בית מדרש עליון גאון יעקב משך חכמה פונוביז' קהילות יעקב קרית מלך שערי תורה תפארת ציון פרדס כץ 052-7168580 (אבוחצירא) 30 בבתי הכנסת: *חניכי הישיבות (ברוט 20) *מנין אברכים (אבוחצירא 9) קרית הרצוג 03-5708404 (שטרן) 052-7640848 (פרידמן) שכון ה' 053-3151405 (נמירובסקי)	אופקים 052-7635246 (סמיד) *בבית הכנסת קייתי אלעד 054-8415551 (הופנר) ישיבת בני ראובן אשדוד רובע ג' - קרית חרדים 058-3231891 (שוורץ) רובע ז' 052-7668323 (מונק) אשקלון 050-4181543 (לוי) באר יעקב 052-7689444 באר שבע 052-7628911 (היקלי) בית שמש קריה 02-9910398 (פינקלשטיין) רמה א' ישיבת נתיבות התורה-תפרח 052-7138967 (אמרון)
כרמיאל 052-7166636 (ברוורמן) מבוא חורון 054-8413562 (פיינר) מודיעין עילית *בכוללים: עטרת שלמה, ישכר באוהליך, הר"ן חפציבה 052-7143196 (דרמר) ישיבת כנסת יצחק ברכפלד ישיבת מיר 050-4128779 (דרדק) נאות הפסגה 052-7608620 נתיבות 054-8454356 (טרבלסי)			
צפת כולל בראשות הרב קפלן שליט"א 054-8454791 קרית אתא ישיבת מעוז חיים 052-7129279 ראש העין ישיבת בית הלוי בראשות הגה"צ ר' אבנר עפג"ן רח' חפץ חיים 6 רחובות 050-4101805 רכסים 052-7171992 (פרקש) תפרח 08-9924520		חיפה נוה שאנן 054-8454992 (גינזבורג) טלז סטון 02-5335545 (חנות כל בו אלן) יסודות 054-8413562 (פיינר) ירוחם ביהכנ"ס בית פנחס 052-7627788 (מיכאל) ירושלים *ישיבת מיר 052-7677676 (לוי) גאולה 053-3172626 (אלה)	ביתר גבעה A *ביהכנ"ס זכור לאברהם בית חלקיה 054-8413562 (פיינר) בני ברק *שכון ג'/יהודה הנשיא 053-3145900 (גולדשטוף) *דסלר/כולל ברסלב 052-7159869 (בן אריה) ויזניץ 050-4192923 (טסלר) בבתי הכנסת: *ביהכנ"ס הגדול החדש (בכניסה לכולל גרטר) *הליכות חיים *המרכזי - רמת אלחנן *לדרמן

הזמנות במוקדים עד יום שלישי בערב. [ללא הזמנה מראש]

המעוניינים להפיץ באזור מגוריהם יפנו ל: 053-3145900

ניתן לקבל קובץ זה בכתובת מייל: k.gilyonot@gmail.com

להנצחות ע"ג הקובץ ניתן לפנות ל: 053-3145900

גליון זה יוצא לע"נ המקובל הצדיק
רבי ברוך בן שלביה חורי זצ"ל
שזכה להפיץ את סדר התהילים
המחולק בעולם
תנצב"ה

דברי שי"ח

ממרחן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א

פשוט על הפרשה

"לכן אמר לבני ישראל וגו' וידבר משה כן אל בני" ולא שמעו וגו' וידבר ה' אל משה בא דבר אל פרעה וגו' וידבר משה לפני ה' לאמר הן בני" לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצוהם אל בני" ואל פרעה וגו' וידבר ה' אל משה לאמר אני ה' דבר אל פרעה וגו' ויאמר משה לפני ה' הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך וגו' ואהרן אחיך וגו'". (ו, 1-10)

פ"ו. ו. רש"י מפרש דפסוקים אלו וידבר וגו' דבר אל פרעה וגו' ויאמר וגו' הוא חוזר עוד הפעם מה שאמר למעלה וכמו נחזור על הראשונות ועי' רמב"ן שחלק עליו, ועוד יל"ע לפי' זה למה לא חזר ג"כ הק"ו הן בני" לא שמעו אלי וגו'. ויל"פ הפסוקים ע"פ המבואר במכות י"א א' דכ"מ שנא' דיבור הוא לשון קשה ואמירה הוא לשון רכה, והנה הקב"ה א"ל למשה לכן אמר לבני ישראל דהיינו בלשון רכה ומ"ר אמר בלשון קשה כמש"נ וידבר משה כן אל בני" לכן לא שמעו לכן כשמ"ר אמר ב' טענות א' הן בני" לא שמעו וגו' ב' ואני ערל שפתים השיבו הקב"ה וידבר ה' אל משה וגו' ויצוהם אל בני" כפירש"י ובמדרש צוה עליהם להנהיגם בנחת כו' והיינו תשובה על טענתו הן בני" וגו' א"ל מפני שהיית צריך לומר להן בנחת היו שומעין ולפי שלא אמרת כמו שצויתך לא שמעו אבל לפרעה צריך שתדבר בלשון קשה ואח"כ כתיב ויאמר משה וגו' הן אני ערל שפתים כלומר מ"מ על הטענה השני' לא קבלתי תשובה וא"ל ע"ז ראה נתתיך וגו' ואהרן אחיך יהי נביאך ודוק (וקצת מזה מצאתי בחזקוני ע"ש).

(טעמא דקרא)

שו"ת בעניני הפרשה

ש. "ושרץ היאור וכו' ובאו בביתך וכו' ובבית עבדך" וכו' (ז, כח) ופירש"י "בביתך ואח"כ בבית עבדך הוא התחיל בעצה תחילה ויאמר אל עמו וממנו התחילה הפורענות" ויל"ע דלקמן פרק ח' פ"ז כתיב "וסרו הצפרדעים ממך ומבתיך ומעבדיך ומעמך רק ביאר תשאונה" הרי דסרו הצפרדעים ממנו תחילה וא"כ מה התועלת שהתחילו בו תחילה אם גם סרו ממנו תחילה.

ת. עבדיו ה' בידם לגרשם יותר מהר. [ושאל לרבינו בנו הגר"א ש שליט"א מה כוונת תירוצו וא"ל שהבין שהשאלה היא מדוע התורה מספרת שסרו הצפרדעים ממנו תחילה, ועי' הש"ב משום שבדרך הטבע היה צריך להסתלק מעבדיו קודם והנס היה שאצלו נסתלק קודם, ובעצם השאלה למה לא סרו קודם ממנו לא קשיא משום שנגמר הזמן ואם באו קודם הרי שסרו קודם עכ"ד רבינו שליט"א]

ש. "והחטה והכסמת לא נכו כי אפילו הנה" (ט, לב) ופירש"י "מאחרות ועדין היו רכות ויכולות לעמוד בפני קשה ואע"פ שנאמר ואת כל עשב השדה הכה הברד יש לפרש פשוטו של מקרא בעשבים העומדים בקלחם הארזים ולקות בברד" וכו', ויל"ע דלעיל פכ"ד כתיב "ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד" וכו' וא"כ היאך החטה והכסמת לא נשרפו ע"י האש שהיה בתוך הברד.

ת. בעשבים הקשים, והאש לא שלטה בכל מקום. [ובספר שאלת רב שאל לרבינו שליט"א במה שאמר הכתוב ואש מתלקחת בתוך הברד קשה דאח"כ רק כתוב ויך הברד וכו' ואת כל העץ שיבר היינו שהברד רק היכה ושיבר ולא הוזכר שהוא גם שרף, ועוד כשפרעה ביקש שהברד יפסק כתיב הקולות יחדלון והברד לא יהיה עוד ולא הוזכרה האש, וגם כתיב והחטה והכוסמת לא נוכו כי אפילו הנה ופרש"י עדיין היו רכות ויכולות לעמוד בפני קשה, וקשה למה לא נשרפו מהאש, והשיב שם רבינו שליט"א בזה"ל "האש בטל בברד" עכ"ד]. (חידושי הגר"ח)

דבר העורך

ליגען אין לערנען!

במסכת מגילה (כח, א): "שאלו תלמידיו את ר' זירא, במה הארכת ימים? אמר להם מימי לא הקפדתי בתוך ביתי, ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני, ולא הרהרתי במבואות המטונפות, ולא הלכתי ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין, ולא ישנתי בבית המדרש" וכו'.

ושאל הגאון ר' אלי' מן שליט"א מה הדבר הקשה ביותר בכל הנך דברים?

ואמר רבינו: מה שאמר "ולא הרהרתי בד'ת במבואות המטונפות". זה הרבה יותר קשה מ"לא הלכתי ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין". ושאל עוד: אדם מתעורר באמצע הלילה, הוא שוכב במסתו ורוצה להמשיך לישון אבל עד שנרדם שוב אי אפשר לו להרהר בדברי תורה, לשיטת הגר"א (א"ח סימן מ"ז ס"ד) שצריך לברך ברכת התורה גם על הרהור בד'ת, מה יעשה?

וענה רבינו שליט"א: זו שאלה ישנה.

ושאלו לרבינו: מה עושה מ"ר שליט"א?

וענה רבינו שליט"א: אני חושב על שמות של תנאים.

וספרתי למ"ר שליט"א מה ששמעתי מהגר"י רייזמן שליט"א (חתנו של הגר"מ גיפטר זצ"ל), עובדה נפלאה על שמות של תנאים, ורבינו מאד התרגש מזה. היה בירושלים יהודי שאשתו חלתה מאד רח"ל והיתה זקוקה לטיפול צמוד כל המעל"ע. בעלה טיפל בה במסירות עצומה, אבל חק קבוע היה לו לבוא לשמוע כל יום שיעור בגמרא. היהודי לא ידע כמעט כלום ללמוד גמרא, לא הבין כלום, ובכל זאת היה בא לשמוע. המשתתפים בשיעור חשבו שאולי אין זה כהוגן לעזוב את אשתו למשך השעה הקבועה הזו, מאחר שבין כך אינו מבין כלום ממה שלומד, ודיברו עם הרב שידבר על לב היהודי. הרב דיבר עמו בחכמה ובעדינות, והיהודי ענה: שירתתי כחייל בצבא הרוסי, ומי יום בבוקר היה חייב כל חייל לומר את שמות הקיסר, אשתו וילדיו, ואביו למי שלא מילא פקודה זו. נדרתי אז נדר לאמור, שאם יוצאיני ה' מהגהנום הזה, במקום לומר שמות אלו, אומר שמות של תנאים ואמוראים!

משום כך מגיע אני לשיעור, אמנם אינני מבין כמעט כלום מהגמרא הנלמדת, אבל קורא אני את שמות התנאים והאמוראים למלא את חובתי ולהשלים את נדרי אשר נדרתי!...

בברכת שבת שלום
יחזקאל שטרנבוך (ב"ב)

ש"ת בעיני קריאת שנים מקרא ואחד תרגום

ש. אבל בתוך ז' ימי אבלו האם מותר להעביר הסדרה שמ"ת, או לא.

ת. יש מחמירין.

ש. מי ששמע שחבירו קורא שמ"ת ונתכוין לצאת בשמיעה זו ידי שמ"ת האם יצא או לא.

ת. **אולי צריך לקרות בעצמו.**

ש. יש להסתפק באחד שחזר בתשובה באמצע השנה, ומידי שבוע צריך לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום, האם צריך להשלים פרשיותיו מבראשית, שהרי לא קרא אותם, או לא.

ת. **יתחיל מפרשת השבוע.** (אש התורה, תורת חיים)

ש. האם יש חיוב לנשים לקרוא שמ"ת, או לא.

ת. לא.

ש. ואם היא כן רוצה, האם מותר לה להחמיר לקרוא שמ"ת, או לא.

ת. **מותר.**

ש. האם יש חיוב לחנך קטן שהגיע לחינוך לקרוא שמ"ת, או אין חיוב לחנכו בזה לפני הבר מצוה.

ת. **כן.**

ש. קטן שהגיע לחינוך שקשה לו להעביר כל הפרשה שמ"ת, האם יש ענין לחנכו שיאמר רק חצי הפרשה שמ"ת, או לא.

ת. **לא ראינו.**

ש. השער הציון (בסימן רפ"ה ס"ק י"ב) כותב, שמותר להתחיל שמ"ת "מן מנחה גדולה בשבת ולמעלה". ובמ"ב מבואר הטעם משום דאז מתחילים לקרוא הפרשה של שבוע הבא. ויש להסתפק, האם צריך "שהגברא" עצמו יתפלל מנחה גדולה, או דילמא אע"פ שהוא לא התפלל כיון "שהציבור" כבר התפללו, או דילמא צד שלישי, שאפי' שהציבור לא התפללו, מכיון שהציבור "יכולים" להתפלל אז, מותר לומר שמ"ת, וצ"ע.

ת. **לכא' צריך שהוא יתפלל.** (הליכות חיים) [ובספר שיח התורה כתב על שאלה זו, בזה"ל נכון להזהר "עד ששמע קריאת התורה", ומ"מ הוסיף מרן שליט"א, שגם אם התפלל מנחה "ביחידות" ולא שמע, גם יכול להתחיל השניים מקרא של שבת הבאה, אבל לכתחילה יזהר שיתחיל אחר "ששמע" קריאת התורה במנחה, ע"ש].

ש. היאך נהג החזון איש, האם קרא שמ"ת באמצע השבוע, בערב שבת, או בזמן אחר.

ת. **באמצע השבוע.**

ש. יש להסתפק, אדם שיש לו ב' אפשרויות: או שיאמר חצי פרשה ביום שישי וחצי פרשה בליל שבת. או שיאמר בשבת אחה"צ כל הפרשה בפעם אחת, מה עדיף.

ת. **יש אומרים שאין ללמוד מקרא בלילה.**

ש. בהא דס"ל להטור והשו"ע (בס' רפ"ה ס"ד), דשנים מקרא ואחד תרגום הוא רק "עד המנחה", אי הכונה למנחה "גדולה", או למנחה "קטנה".

ת. **עד תפלת המנחה שלו.** (הליכות חיים)

ש. שמעתי בשם מרן החזון איש זצ"ל שאמר דמה שאמר רבי לבניו, שלא יאכלו לחם בשבת עד שיגמרו שמ"ת, דהכוונה היא לסעודה שלישית, ולא לסעודה שניה וכדמבואר במחבר, האם שמועה זו אמת או לא.

ת. **הוא צידד כן אבל למעשה החמיר.**

ש. האם צריך לקרוא שמ"ת בניגון של טעמי המקרא או לא.

ת. **לכתחילה יקרא בטעמים.**

ש. האם מותר לאדם להוציא ספר תורה כדי להעביר הפרשה שמ"ת, והטעם.

ת. **מותר.**

ש. בן ישיבה שלומד גמרא כל היום, והזמן היחידי שיש לו אפשרות ללמוד שנים מקרא הוא בלילה אי שרי לו.

ת. **עיון שער הציון סימן רלח אות א'.** [זה לשון השער הציון שם, כתב בבאר היטב שאין לקרוא מקרא בלילה, ובפרי מגדים משמע דיכול לקרוא מקרא, ונראה דאפילו להחמירין לית בזה איסורא, אלא שלכתחילה יותר טוב ללמוד מקרא ביום, ונובע דין זה ממה דאיתא במדרש שהיה הקב"ה לומד עם משה מקרא ביום ומשנה בלילה, עכ"ל].

ש. האם מותר לקרוא שמ"ת בליל ששי או בליל שבת, או שאסור.

ת. **ע"פ קבלה אין לקרות תורה שבכתב בלילה, אבל יש אומרים שבילי ו' ובליל שבת מותר.**

ש. יש להסתפק, "בבעל קורא" האם יוצא בקריאתו ידי מצוות שנים מקרא, או לא. וכן יש להסתפק כשקורא "בזה אחר זה" בכמה כנסיות, האם יוצא ידי"ח לפחות בקריאה שניה, וצ"ע.

ת. **כמזומה שיש מחמירין, אבל בבית כנסת שניה ודאי יוצא.**

ש. מצוי, שתלמידי חכמים הטרודים מאד בלימודם, ויגיעים בתורה לילות כימים, ויש ביניהם הלומדים ג' לימודים קשים, עיון, בקיאות, הלכה וכו', ואין הזמן מספיק להם לקרוא שמ"ת בערב שבת פסוק בפסוק ב' פעמים עם התרגום, אם יכולים לסמוך על קריאה אחת יחד עם הבעל קורא בעת קריאת התורה.

ת. **יש אומרים שיוצא, ויותר טוב שלא לסמוך על זה.**

ש. מי שאינו מבין תרגום אם עדיף שילמד רש"י.

ת. **לא פלוג רבנן ואע"פ שאינו מבין צריך לומר תרגום, וירא שמים ילמד גם רש"י.**

ש. מה הדין אם קורא שמ"ת בשבת אחר קריאת התורה, האם צריך לומר ההפסדה, או לא, והטעם.

ת. **כמזומה שיש טעם לקרות ע"פ קבלה.**

ש. למה ההפסדה לא תיקנו לומר שמ"ת כמו שתיקנו בפרשה עצמה.

ת. **אינו קבוע מה להפסיד.**

ש. האם יש ענין להחמיר לעמוד בקריאת שמ"ת.

ת. **לא שמענו.**

ש. האם אפשר לקרוא שמ"ת באמצע חזרת הש"ץ.

ת. הלומד או קורא הפרשה בשעת חזרת הש"ץ וקדיש, לא די שלא יקבל שכר, רק יקבל עונש על כך וכו', ואפשר דאפילו דיעבד לא יצא ידי שנים מקרא, דהוי מצוה הבאה בעבירה.

(גם אני אודך על עניני שמו"ת מאת המחבר הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א)

לקבלת הגליון ניתן לשלוח בקשה במייל: 0573145900@okmail.co.il או בפקס: 077-2092005

נשמח לקבל הערות והארות וכן עובדות וש"ת מרבינו

להנצחות ולתרומות: 053-3145900 כתובת: ר' יהודה הנשיא 52 בני-ברק

באיל תערוג

פנינים על פרשיות השבוע וענינא דיומא
מרבן של ישראל מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א

להעזרת, הארות והוספות על הענינים הנבחרים בעלון, לתרומות והצטרפות, נא לפנות ל: 0527680034@okmail.co.il או 0527680034 או בכתב, 5397 ירושלים, או בפקס 0722164414 ולציין עבור מערכת עלון כאיל תערוג.

פניני הפרשה

חיוב פרעה לשמוע למשה

והנה לא שמעת עד כה. (וארא, ז, ט"ז)

משמע שפרעה נתבע על מה שלא שמע למשה. וצ"ב, וכי בן נח חייב לשמוע לנביא, וגם בדיני ישראל יש פרטי דין מתי צריכים להאמין לדברי הנביא, עיי' רמב"ם הל' יסודי התורה פ"י.

וי"ל דממו שהשכל מחייב להאמין בהקב"ה, כך השכל מחייב שאין זה הגון לשעבד אנשים בלי צדק, וכשמשעה בא וא"ל בשם ה' שיתן להם לצאת ממצרים, השכל מחייב להאמין שזה נבואה אמיתית, ועוד דניכרין דברי אמת שמשעה מדבר בשם ה', וגם ראה את הניסים שהיו להם בכניסתן לארמונו, עיי' בילקוט רמז קע"ת.

נתינת כבוד ה'

הרמב"ם (ז, ג), כותב: אבל כאשר גברו המכות עליו ונאלה לסבול אותם, רך לבו והיה נמלך לשלחם מכובד המכות, לא לעשות רצון בוראו. ואז הקשה השם את רוחו ואמץ את לבבו למען ספר שמו, כענין שכתוב והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים עכ"ל.

ויש להתבונן בזה דהנה פרעה ברשעו הכביד את לבו ולא נכנע לרצון ה' ונמצא שחילל שם שמים, ואעפ"כ זה גופא ה' סיבה שיתרבה כבוד שמים, וזה מש"כ במשלי (ט ה) כל פעל ה' למענהו, שאותו מעשה שפרעה עשה לחלל שם שמים הביא קידוש ה'.

עונש של משה

וידבר אלקים אל משה. (וארא, ו, ב)

פרש"י דבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה. הנה הלשון דבר אתו משפט משמע שנענש. ובאמת היה כתוב או נרמז בפסוק שנענש, ולעיל [ד א] פרש"י דנרמז בפסוקים שלא יכנס לא"י. וק"ק דשם שנרמז עונש כתוב בפסוק ויאמר ה' ואמירה זה לשון רכה אבל כאן כתוב וידבר אלקים, ודיבור זה לשון קשה כדפרש"י בפרשת בתעלתך י"ב א

ויתכן שהעונש הוא בזה גופא שכתוב שדבר אתו משפט, דעבירות שעושים גורמים חסרון לאדם וכמו שהאר"י פירש..... הפסוק בקהלת ז' כ' כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחסא שיש אנשים שאינם חוטאים אבל הם חסרים, חטא זה מלשון חסרון כדפרש"י במלכים א' א' כ"א ועיי' תוס' בשבועות ח' א' ד"ה ולרבי אלעזר, ובביאור הגר"א משלי כ' ו ובנפש החיים ש"א פ"ו בהגה"ה. והעונש הוא חסרון השלימות דהיינו בעצם התביעה על מה שאמר למה הרעותה.

ולפי"ז מש"כ בהמשך הפסוק אני ה' ופרש"י נאמן לשלם שכר טוב הכונה בזה לומר דמשום שיש עליך איזה תביעה יהא חסרון מהשכר הטוב שאני נאמן לשלם בעוה"ב. ועיי' מד"ר ו' א' דמדה"ד ביקשה לפגוע במשה וכו' וחזר ונהג עמו במדת רחמים.

יסורים של אהבה

ויאמר אליו אני ה'. פרש"י נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי שדברתי לאבות הראשונים. צ"ב למה הקב"ה א"ל זה עכשיו. ועוד צ"ב מה הכונה שכר טוב, ועוד צ"ב מה שאמר ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי, וכי אם הקב"ה הי' שולחו בחנם הי' שייך שיהא טענה הרי יש הרבה מצות שהם חוקים ולא יודעים טעמים וחייבים לקיימם.

וי"ל דהנה כשמתחילים חולה רח"ל, אע"פ שעשיו הוא מתייסר מ"מ התכלית הוא לטובתו, וזה מה שהקב"ה אמר למשה דמה שחושב

ששליחותו גרמה שיהא להם יותר גרוע, ומשוי"ה אמר למה זה שלחתי תדע שזה לטובתם ומצבם דומה כעת למי שמנתחים אותו ורח"ל שהיסורים הם לטובתו וכך שליחותך היא לטובה שע"י היסורים תבוא הרפואה כי אני נאמן לשלם שכר טוב.

בתרגום יב"ע מפרש שהקב"ה א"ל אני הוא שנגלית עליך בסנה, וצ"ב למה הזכיר לו עכשיו מה שנגלה עליו בסנה.

ותירצו כיון ששם הראה לו את הנהגת עמו אנכי בצרה וזה הי' מצבם של כלל ישראל עכשיו, ועוד י"ל דלמש"כ רש"י להלן פסוק ט' שהקב"ה תבע ממשעה על מה ששאלו בעת שנגלה אליו בסנה מה שמו, משר"ה הזכירו שנגלה עליו בסנה.

אבות נחשבים כאבותינו

פסוק ג' וארא פרש"י אל האבות השפ"ח מפרש שרש"י נקט לשון קצר. ומ"מ צ"ב מה רש"י מוסיף הרי זה מפורש בפסוק, ואולי כוננו לומר שהקב"ה נתגלה עליהם בגילוי חזק של אבות העולם ולא כאנשים פשוטים.

ומשמע מרש"י שגם יצחק ויעקב נקראים אבות העולם ולא רק אברהם וכדעת הרמב"ם בב"ב פ"א א' ודלא כר"ת שם. וכן מוכח מזה שהגר"א יכול לומר לאבותינו משום שאברהם נקרא אב המון גוים כמש"כ הרמב"ם בפיה"מ בכורים פ"א מ"ד. ולכאורה עדיין קשה איך הוא אומר לאבותינו בלשון רבים אלא ע"כ גם יצחק ויעקב נקראים אבות העולם וכ"כ הריטב"א במכות י"ט א' דכולהו אבות כחד נינהו וכדאיתא בכמה דוכתי ואף הם נעשו אב לגרים כאברהם אבינו ע"ה ועיי' בחינוך מצוה תק"י ובשאגת אריה סימן מ"ט.

והטעם בזה הוא כיון שהם התעצמו בכל מדותם עד כדי כך שנתנו אור בכל העולם דבעבודתם והשגתם עד קצה המדה הביאו השפעה ומהפכה שהקיפו את כל העולם משוי"ה הם נקראים אבות העולם.

ולקחתי אתכם

פסוק ז' ולקחתי אתכם לי לעם והיייתי לכם לאלקים. משמע שגם זה שייך ליציאת מצרים וי"ל משום שכל זמן שהקב"ה לא לקח אותנו לעם עדיין היו כעבדי פרעה ברוחניות וכעין דאמרין במגילה י"ד א' אתי עבדי אחשוורוש אנו ורק לאחר שטהרנו מזוהמת מצרים וקיבלנו את התורה היה לנו יציאה גמורה מפרעה ולא כתוב שהבטחה זו נאמרה לאבות אלא אז דבר נוסף.

והנה בשלמא מש"כ ולקחתי אתכם לי לעם זה משום שהקב"ה בחר במכלל העמים ונתן לנו את תורתו, אבל מש"כ והיייתי לכם לאלקים צ"ב שהרי הקב"ה הוא אלקים לכל אנשי העולם ומה אומרים אלקי אברהם הכונה שהוא פירסמו כאן בעולם כן. וצ"ל דכיון דכלל ישראל מושגחים בהשגחה יותר פרטית זה נקרא והיייתי לכם לאלקים וכבמכילתא פרשת משפטים כ"ג איתא אלקים אם לכל באי העולם אעפ"כ לא יחדית גרמי אלא על עמי ישראל. ומובא בשם הגר"א מוילנא (אדרת אליהו פרשת דברים א') דאלקים הכונה הוא מבית עליון בפרטות דהיינו השגחה אחרת מכל שאר האומות. והנה משמע שבב"י הובטחו כבר עכשיו שיקבלו את התורה, וצ"ב דבספרי פרשת וזאת הברכה לג ב איתא הקב"ה הלך לכל האומות לשאול אם הם רוצים לקבל את התורה וי"ל שכתוב כך כיון שהיה גלוי לפניו יתב' שהאומות לא ירצו לקבל את התורה ומ"מ הקב"ה שאל את האומות אם רוצים לקבל בכדי שלא יהא שייך טענה שלא רצו לתת להם.

לעילוי נשמת המקובל הצדיק רבי ברוך בן שלביה חורי זצ"ל
שזכה להפיץ את סדר התהלים המחולק בעולם

ענין בפרשה – בטחון

ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים וידעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים. (וארא ו, ז)

המשך מהמאמר שהתפרסם בגליון פר' מקץ - דברים נפלאים שרשם תלמיד ותיק ממה ששמע ממרן רבנו בעל אילת השחר שליט"א לחזק הלבבות בעניני האמונה והבטחון. (הדברים נכתבו ונערכו ע"פ הבנת הכותב -).

הכל בגזירת עליון - החריצות שקר והגזירה אמת

ובהרבה מקומות ראינו שהחריצות שקר והגזירה אמת, ועצת ה' היא תקום, ופעמים רבות ראינו שדברים גדולים מאד ארעו באופן שאינו רגיל ולא הועילה לאדם כל השתדלות כנגד גזירת עליון, וכמו שמצינו במשה רבינו שעל אף כל מאמציו של פרעה להכרית את כל הזכרים בישראל מפני שחשש ממשה, ודווקא משה רבינו עצמו גדל בתוך ביתו.

וכן היה גם באחי יוסף שפעלו כנגדו בשל חלומותיו וניסו למנוע ממנו למשוך בהם ולא הועילה להם כל השתדלותם, ולבסוף אף נעשה מלך במצרים שהיתה המדינה החשובה ביותר באותם ימים, וירדו הם אליו והשתחוו לפניו והיה למלך עליהם. וגם על יוסף הצדיק עצמו מובא שכשביקש להנצל ע"י השתדלות מיוחדת לא עלה בידו ושכחו שר המשקים, ואף נתבע על כך כדאי במדרש.

עוד מצינו כן ג"כ בשבת (דף קט"ו) על יוסף מוקיר שבת ששכנו הגוי עשה כל טעדי שלא יירש ממנו את נכסיו, ולבסוף דווקא בגין כך ירש יוסף את שכניו הגוי בקלות יתירה.

ובב"ב יב: הובא על מר בר רב אשי ששמע להווא שוטה שאמר שראש הישיבה שיתמנה במתא מחסיא יהיה אדם החותם בשם טביומי, אמר מאן חתים טביומי ברבנן? אלא, שמע מינה לדידי קיימא לי שעתא, קם והלך למתא מחסיא, ועד שבה נמנו רבנן למנות את רב אחא מדיפתי לראש הישיבה, כיון ששמעו שבה מר בר אשי שלחו אליו זוג מרבנן להמלך עמו שישכים גם הוא על מינויו של רב אחא לראשות הישיבה וכשבאו אליו עכבם, ושלחו בשנית זוגא דרבנן וגם אותם עכב אצלו, עד שעמדו אצלו עשרה מרבנן, כיון שנמנו שם עשרה פתח הוא ותנא ודרש, (לפי שאין פותחין בכלה פחות מעשרה) ועי"כ נעשה מר ברב אשי לראש הישיבה. קרי רב אחא אנפשיה כל המריעין לו לא במהרה מטיבין לו, וכל המטיבין לו לא במהרה מריעין לו. הרי לנו שיתכן שיעשה האדם כל טעדי שבעולם ואדברה בגנים תתקיים הגזירה ולא יועילו לו כל מעשיו שעשה.

וביומא לח' אי' ת"ר שביט גרמו שהיו בקיאינן במעשה לחם הפנים ולא רצו ללמד אומנות זו, ושלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים, והיו יודעין לאפות כמותן ולא היו יודעין לרדות כמותן. שהללו מסיקין מבחוץ ואופין מבחוץ והללו מסיקין מבפנים ואופין מבפנים. הללו פיתן מתעפשת והללו אין פיתן מתעפשת. כששמעו חכמים בדבר אמרו כל מה שברא הקדוש ברוך הוא לכבודו בראו, שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו, וחזרו בית גרמו למקומן. שלחו להם חכמים ולא באו. כפלו להם שכרן ובאו. בכל יום היו נוטלין י"ב מנה והיום כ"ד, רבי יהודה אומר בכל יום כ"ד מנה והיום מ"ח. עוד אי' שם כן גם על בית אבטינס שלא רצו ללמד לאחרים את מעשה הקטורת ושלחו חכמים והביאו אומנין אחרים מאלכסנדריא של מצרים, והיו יודעין לפטם כמותם ולא היו יודעין להעלות עשן כמותן, שלא היה העשן מתמר ועולה כמקל אלא היה מפציע לכאן ולכאן, וכששמעו חכמים בדבר אמרו כל מה שברא הקדוש ברוך הוא לכבודו בראו, שנאמר כל פעל ה' למענהו, וחזרו בית אבטינס למקומן. שלחו להם חכמים ולא באו, כפלו להם שכרן ובאו. בכל יום היו נוטלין י"ב מנה והיום כ"ד, רבי יהודה אומר בכל יום כד' מנה והיום מ"ח, ואי' שם בגמ' מאן אמר בן עזאי בשמך יקראוך, ובמקומך יושבוך ומשלך יתנו לך, אין אדם נוגע במוכן לחבירו ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא. והיינו שדווקא עי"כ שבקשו החכמים לסלק מתפקידם גרם להם שיוכפל שכרם.

ובכתובות יז: וכן בסנהדרין יד' מסופר על רב אבהו שכשהיה בא מבית המדרש לבית הקיסר היו יוצאות לפניו השפחות והיו שרות לפניו: רבא דעמיה שברא דאומתיה, בוצינא דנהורא, בריך מתייך לשלם. והנה

לכא"ו יש לבאר בזה מה באה הגמ' לספר מה היו שרות שפחותיו הגויות של הקיסר לפני רב אבהו, והביאור בזה שבאה הגמ' להראות לנו שכשגזר הקב"ה על אדם שיגדל שמו הרי הוא מתכבד ומתפאר אף ע"י השפחות.

וכן מצינו גם בכתובות מב: ובב"ק סו: שאחר שנעשה רב יוסף ראש ישיבה קיבל סייעתא דשמיא מיוחדת משום שמשמים רצו להגדיל את שמו ולהראות שאינו רק סיני, אלא ג"כ עוקר הרים הוא כרבה, ועי"כ סייעתא דשמיא שניתרצו לו קושיות שהוקשו לחכמים כ"ב שנים. (יעוי' הוריות יד' וברכות סד' שכל אותם כב' שנים שמלך רבה לפני רב יוסף נהר רב יוסף בעונה מופלגת אע"פ שגם הוא היה ראוי לאיצטלא זו ואפי' אומנא לביתיה לא קרא).

חובת ההשתדלות

והנה לפי"ז לא היה על האדם לעשות את השתדלותו כי אם בדברים המשפיעים בעליונים כתפילה וצדקה וקיום המצוות, שהרי רק הם היכולים להועיל, וכמובא מהג"ר יודל מנובהרדוק שהמשיל את ענין ההשתדלות לאדם הנוסע ברכבת ומנסה לדחוף את הקרון ע"מ לסייע לרכבת בנסיעתה.

אלא, שכן גזר הבורא, שהאדם מחויב להשתדל ולפעול בדרכים הטבעיים לפרנסתו, ולא לסמוך על הנהגה ניסית, דכך היא הנהגת הקב"ה בעולמו שמנהיג את העולם בדרך הטבע ולא זורקים לאדם כסף מן השמים, ואע"ג דפעמים שהקב"ה עושה ניסים גלויים מ"מ האדם מצידו מחויב בהשתדלות מועטת לפרנסתו ולשאר עניניו, ואף צריך להתפלל עי"כ שיצליח בהשתדלותו ולא להחשיב את עצמו כמלומד בניסים.

ועוד דאם האדם לא היה צריך להתאמץ ולהשתדל לפרנסתו וכל צרכיו היו מזומנים לו בלי כל טורח היה העולם בלי כל סדר כמו שהיה בדור המבול שאיש את רעהו חיים בלעו ואמר עליהם הקב"ה שאין לו כל צורך בעולם כזה. ובהרבה מקומות בש"ס מובא על האמוראים שהשתדלו בדרכים הטבעיים במו"מ (קידושין נט' על רב ובב"ק קג' גבי רב כהנא, יעוי"ש).

ועי"כ נפסק בשו"ע שיוכל אדם לתבוע את חבירו על שירד לאומנותו ופסק לחיותו משום שלפי מצבם של כלל בני האדם ודרגתם הדבר אסור, ועי"כ יכול לתבוע את חבירו על כך.

והרי אין שיטה הסותרת שאפשר לפעול בעולם בלי השתדלות כל שהיא דהרי גם להכניס את האוכל לפיו הוא ג"כ השתדלות כל דהו, וכמו כן אם ישב בביתו ולא יעשה כלום אין זו השתדלות. ורק יחידים ממש כחזקיהו המלך שאמר שהוא ישן על מיטתו והקב"ה יכרית את אויביו וכן בעל החוה"ל היו בעלי בטחון בדרגה זו שנפטרו מחובת ההשתדלות. וכן מסופר על הסבא הג"ר יודל זצ"ל שפ"א למד בלילה וכבה נרו שהאיר לו ולא היה בידו נר אחר והתחזק במידת הבטחון שהקב"ה יזמין לו נר ולפתע הגיע גוי ונתן לו נר, והניח אצלו את שאריתו למשמרת ולעדות על כך שהקב"ה מזמן לבוטח בו את צרכיו. (ואחר פטירתו היה הנר מונח אצל חתנו הג"ר אברהם יפה' זצ"ל) ומה שהסבא זכה לכך הוא מפני שהיה הוא מיוחד בעבודתו על מידת הבטחון.

והג"ר שלמה בלך היה אומר שאמונה בחוש למד מהח"ח שהיה מדבר הרבה על אמונה בחוש, ואילו את מידת הבטחון למד מהסבא זצ"ל שהיה מדבר על כך הרבה.

וכן בעניני רפואה שאע"פ שהכל בחשבון ולא עבד קוב"ה דינא בלא דינא אין בזה סתירה לחיוב על האדם להשתדל בהצלחו וברפואתו, אלא שהאדם צריך לדעת שהעיקר תלוי בתפילתו ובזכויותיו וכמובא על חזקיהו שגנא את ספר הרפואות כדי שידעו שהרפואה תלויה בתפילה, וכיום מוציאים כ"כ הרבה כסף לרפואה אבל לא חוזרים בתשובה שזהו

ומה שישנם אברכים הנוטלים על עצמם עוד בצעירותם חובות כבדים כדי להשקיע בקניית דירה לצורך נישואי בניהם בעתיד אין זה מתאים כ"כ למידת הבטחון הנרצית, אבל הרי לא כל אחד עומד בדרגה זו וישאל חכם.

השתדלות - ע"י רכישת כרטיס הגרלה

וטעות רווחת בקרב בני האדם שרוכשים כרטיסי הגרלה וסבורים שעושים בכך השתדלות, ויש שקונים הרבה מספרים כדי להגדיל את סיכוייהם לזכות, והלא טעות היא בידם דהרי לא המספר הוא שזוכה אלא האדם הוא שזוכה - אם נגזר עליו משמים, וא"כ הרי היה די לו בכרטיס אחד ותו לא. ובאמת דאפי' אותם הקונים כרטיס אחד ג"כ אין בזה כלל ענין השתדלות כ"א הפסד ממון, דהרי כל ההשתדלות המחויבת (מלבד בעניני רפואה שבהם יוכל להשתדל ככל יכלתו דכל אשר לאיש יתן בעד נפשו) היא רק ההשתדלות הטבעית ואילו קניית כרטיס הגרלה אינה השתדלות טבעית אלא סתם שטות בעלמא וגם כאן מדוע יזכה [בדרך הטבע] בגורל הוא ולא אחר, והרי"ז כמו שמשתדל שיעשה לו הקב"ה נס ויזכה הוא מכולם שאין בכך השתדלות, ויש המדמים לעצמם שעושים בזה רצון ה' וממציאים לו דרך כיצד יוכל לעשות להם נס ויזדקק להם כסף משמים. ובכל זאת לא יכול לעשות נס, זה והרי אם נגזר עליו שיזכה לכך יעשה לו הקב"ה נס זה מבלי זה. (ומסתמא החוסך מכספו לצורך העתיד הוא ג"כ בגדרי ההשתדלות הטבעית דהרי רק בדור המדבר היתה ההנהגה ניסית ונאסר להם לשמור למחר מלחמם. ומ"מ הכל תלוי במדרגתו בבטחון).

ועוד דכל ענין ההשתדלות הטבעית היא רק באופן שמשתדל לטובתו שיזכה בדבר זה, אבל כשמשתדל לזכות באופן כזה שחבירו לא יזכה (וכמו בקניית כרטיס הגרלה) וכל הזכיה היא רק ע"י שאחר יפסיד את כספו ששילם א"י בגדר ההשתדלות, וכמובא שכשאדם משתדל ליקח את חררתו של העני שהיפך בה אין בזה כל השתדלות ואדרבה מראה בכך שאיננו בעל בטחון.

השתדלות - בעניני שמירת הבריאות

ובגדר ההשתדלות בעניני הבריאות הרי שהרמב"ם הביא ענין זה בספרו הל' דעות בפירוט כיצד על האדם לשמור על בריאותו וכ' על כך שהוא ערב למי שינהג באופן זה שלא יחלה וא"כ יש בכך חיוב. ואמנם עיקר ההשתדלות אינה בטיב המאכלים אלא במיעוט המאכל, ורואים אנו בעינינו שרוב בני האדם אינם מתים ממיעוט מאכל אלא להיפך מריבוי המאכלות, שמלבד מה שהוא חטא בפני עצמו שאוכל כפי תאוות לבו הלא גם מזיק הוא בזה ללב, ומסופר שהמשיגה הגר"י לונגשטיין בסוף ימיו שלח להקה"י לשאול אם יכול להתיר את גדרו שגדר שלא לאכול יותר משני פרוסות לחם לארוחה. (ושאל להקה"י אם נדר הוא וצריך התרה והשיב לו שלא ושלח לו דהרי נדר הוא והתיר לו), ועל אף שמיעט במזונו כל ימי חייו נפטר בשיבה טובה בגיל פו'.

השתדלות לדבר מצוה

ובאמת לדבר מצוה כהחזקת תורה וכדו' מותר להרבות בהשתדלות, ויש שביארו. דמה שנחלקו שמאי והלל דשמאי סבר שבכל יום ויום יש לקנות לכבוד השבת והלל היה סובר בזה כמאמר הכתוב ברוך ה' יום יום, פלוגתתם הוא אם גם בעניני מצוות יש לסמוך על בטחון או דבמצוות יש להשתדל יותר. ועל הגר"י נחום מהורדנא מסופר שהיה גבאי צדקה ואע"פ שהיה עני היה לוה מעות ע"מ לחלקם לעניים והיה מבטיח לפרוע בשעה מסוימת ותמיד חמש דקות קודם הזמן היו מזדמנים לו מעות לפרוע את חובותיו. ומה שסמך בזה על בטחון הוא מפני שהיה עושה זאת אך ורק לשם שמים.

ומסופר שרבנו הגר"י נסתפק בדבר זה בהיותו בוורשא כשרב במלחמה, והיה זה בעיו"כ ונסתפק אם יש להשאיר חלה מהיום הקודם לסעודת עיו"כ או שיכול לסמוך על בטחון שתהיה לו למחר חלה אחרת, ולבסוף השאירה וארעה הפצצה במקומו ובקושי נשאר לו מעט ממה שהשאיר, ואמר שהראוהו דגם בקיום המצוות יש לבטוח שהקב"ה יזמין לו את צרכיו ולא להשתדל יותר מהנצרך.

העיקר. ואמנם ע"י כסף א"א לעשות תשובה אבל הרי צדקה יכולים לעשות על ידו (שמעתי על א' שתבעוהו בסכום גדול למס הכנסה והבטיח ליתן סכום זה לצדקה אם יצל מהם). ואע"ג אדם שיש לו בטחון אמיתי בלי פקפוק כלל ואין לבו נוקפו בזה כלל יכול להשתדל ע"י צדקה אבל סתם גדר ההשתדלות האמורה בתורה הוא ע"ד הטבע כרפואה וכדו'. והקב"ה רואה ללבב אם הוא בעל בטחון בדרגה אמיתית כזו שיכול לומר על עצמו שמשתדל רק בדרך של צדקה ומעש"ט.

אמנם כ"ז בגדרי חיוב ההשתדלות אבל וודאי שהדבר האמיתי היכול להועיל לאדם באמת הם הצדקה והמעשים טובים, וע"ז נאמר לא יועיל הון ביום עברה וגו' והיינו אדם יכול לפעמים לבזבז את הונו על רופאים ורפואות וללא הועיל, ואילו צדקה לעולם יכולה להציל ממות.

שיעור ההשתדלות

אמנם אין הדבר ברור היאך יכול האדם לידע כמה השתדלות מוטלת עליו לעשות ומהו המודד להעריך דבר זה. והנה כשהיה יעקב אבינו מחויב בהשתדלות בהצלת משפחתו מעשיו אחיו עסק בזה זמן רב ושלה המנחה לעשיו וחילק את הנשים והילדים, ומאידך יוסף נענש על מה שהוסיף דבר מועט על השתדלותו שהיה מחויב בה שאמר פעם נוספת כי אם זכרתיני.

וא"כ דבר זה קשה הוא מאד לידע כמה היא חובתו להשתדל וכמה יכול הוא לסמוך על בטחון, והוא אחד מנסינות האדם בחייו המזדמנים לו משמים למען נסותו.

וכגון שפעמים שמזמנים מהשמים נסיון לאדם כשמוצעת לו עיסקה כל שהיא שאם יעסוק בה יהיה עליו למעט מלמודו וכל זה נסיון הוא לראות אם יקח עיסקא זו או שיעמוד בנסיון וימשיך להחזיק בתורת ה'. וכי אדם צריך להיות גביר בחייו? (ואמנם כשחייב חובות לאחרים הרי מחויב הוא להתאמץ כדי שלא יהא לוה רשע ולא ישלם, אלא שפעמים רבות שהאדם הוא שגורם החובות לעצמו ע"י ריבוי מותרות).

ובאמת שע"פ רוב, בני האדם מרבים בהשתדלותם יותר מהמחויב, ואף בזה הקב"ה מנסה את האדם כדי שידמיין לעצמו שהצליח מפני השתדלותו.

שידוכים - הבטחון וההשתדלות בהם

וגם בעניני שידוכים מוטל על האדם גם להשתדל ולחפש שידוך טוב, וכן מוכח בקידושין ריש האומר דהאומר לחבירו צא וקדש לי אשה פלונית והלך וקידשה לעצמו מקודשת לשני, ומ"מ רמאי הוא, ובים של שלמה כ' שם דכ"ז דווקא כששלחו לקדשה לו אבל אם שמע שמחפש לישא אותה והלך הוא וקדם וקידשה לעצמו אינו כעני המהפך בחררה והשליח אינו רשע, וכ' שם הטעם דאין המהפך יכול לומר לו היה לך לישא אחרת משום שיכול לומר שאינו רוצה באחרת, ומוכח דכשאדם רואה לפניו שידוך טוב עליו להשתדל בזה ולא לסמוך רק על בטחון, (וע"כ מותר גם להורים להשתדל ולחפש לילדיהם שידוכים הגונים וג"כ מבחינה ממונית). ומעשה היה עם האדמו"ר מצאנז צוק"ל ששלחוהו לבחון בחור לצורך שידוך וכשראה את מעלתו רצה אותו וביקש ממנו שימתין לה עד שתגדל, והיינו משום דהרי צריך לחתן טוב וחתן זה הוא לפניו וא"כ חייב להשתדל בזה ולא לסמוך על בטחון.

בטחון והשתדלות לאברכי כולל המשיאים ילדיהם

ומ"מ כל דברים אלו אינם אמורים לגבי אברכי כולל שזכו לישב באהלה של תורה ואסור להם לחשוב שאם יעזבו את הכולל ויעבדו לפרנסתם יוכלו לעסוק בעסק הגון ויהיה בידם לחתן את ילדיהם, דהרי ע"פ דרך הטבע אדם זקוק למליון דולר לכה"פ להשיא את ילדיו וע"כ גם אם יעסוק בעסק טוב א"י בדרך הטבע שישגי מעסקו סכום זה, דהלא אפי' לחתן בת אחת ג"כ אין לו אפשרות זו וא"כ בלא"ה זקוק הוא לנס כדי להשיא את ילדיו ולא תועיל לו בזה השתדלות טבעית. ואין בכך משום אין סומכין על הנס דהרי רואים אנו שמאותם שהתחייבו לנישואי ילדיהם הרבה ארעו להם ניסים ויכלו לעמוד בהתחייבותם, ואילו אלו שלא התחייבו הרי לא אירע להם נס זה. ועל כן מותר לו לאדם להתחייב יותר מיכלתו לצורך השאת בניו לפי מידת בטחונו בבוראו. אלא דבטחון אמיתי הוא הדבר הקשה ביותר לאדם וע"כ יש להתחזק בזה בבטחון ובתפילה.

יום הירצייט של הגאון הגדול רבי משה סולוביצקי זצ"ל בן מרן הגר"ח מבריסק. נלב"ע ג' שבט תש"א

בנו השני של הגר"ח היה הגאון ר' משה זצ"ל, וסיפר רבנו ששמע מהגרש"ז ריגר זצ"ל שכח החידוש של ר' משה היה גדול ביותר שירש כוחו זה מאביו מרן הגר"ח.

פיקוח נפש

כשר' משה היה בוורשא אירע איזה מקרה של פיקוח נפש בשבת, ומיד הזדרז ר' משה לחלל את השבת עבור פיקוח נפש. כמבואר ברמב"ם (פ"ב שבת ה"ג) כשעושים דברים האלו אין עושין אותן לא ע"י גוים ולא ע"י קטנים ולא ע"י נשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם, אלא על ידי גדולי ישראל ותכמייהם, ואסור להתמהמה בחילול שבת לחלול שיש בו סכנה שנאמר (ויקרא י"ח) אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהם, הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם, ואלו המינים שאומרים שזה חילול שבת ואסור עליהם הכתוב אומר (יחזקאל כ') וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם. [ועי' כס"מ מעשה רוקח שם] והי' שם מי שבא למחות בו על כך אף כוונת המוחה הייתה לא לשם שמים, דהיה הצלת נפש מירשאל, אלא היה לו חשבונות אחרים ומצא עילה ליטפל עליו שלא כדין.

[א"ה ובס' גדולי ישראל מקדשי שביעי מובא בשם רבי ניסן וקסמן ז"ל, שסיפר לו הגאון ר' משה בהגאון ר' חיים הלוי סולוביצקי ז"ל, בשנת תרס"ה בהיותו רב בעיר ראסין ליטא ובנו הבכור יוסף דוב היה כבן שנתיים בערך קרה שנחלה הילד בגרונו וחששו למחלת אסכרה ר"ל שהיא מסוכנת וחשבו מחשבות לאיזה רופא לקחת, למרות שראסין הייתה יותר קרובה לעיר הביירה קובנה ותמיד יש חשש של סכנת דרכים בנסיעה ממושכת וגם התקרב יום השבת. החליטו ההורים לנסוע עם הילד אל בית אביהם הגאון ר' חיים ולהטיל את הגורל בחיק הרופאים המומחים של בריסק. והגיעו לבריסק בערב שבת עם חשכה ותיכף הבהילו את הרופא לבוא. הגאון ר' חיים לא הלך לתפלת קבלת שבת ונשאר בביתו ביחד עם הדיין הגאון ר' שמחה זליג ריגר וחיכו כולם לרופא, ולדבריו כך עברה כחצי שעה בתוך השבת ובבית שרדה דומיה של מתח עז.

בינתיים הגיע הרופא וצויו להביא אליו את הילד, הביאו הילד ושמו אותו על השולחן שעמדו עליו מנורה גדולה של נפט על יד השולחן למרגלותיו של הילד עמדו ר' חיים באמצע ור' שמחה זליג ואבי הילד ר' משה מימינו ומשמאלו הרופא עמד מצד השני של השולחן למראשותיו של הילד כדי להסתכל לתוך גרונו. שאל ר' חיים את הרופא אם אור המנורה מספיק ואולי רצוי להגדיל את האש והאור, הרופא משך את שכמו ומלמל רק מלה אחת "נו" כלומר יתכן שיעיל קצת ובודאי לא יזיק, בחדר עברה דקה של שקט, ומיד פנה ר' חיים לשמאלו לצדו של ר' משה בנו ורקע ברגלו הימנית על גבי הרצפה ואמר בקול חצי תקיף חצי זועם. עם הארץ שכמוך למה אתה מחכה, נבהל ר' משה ונשאר כאבן דומם ור' שמחה זליג פשט תיכף את ידו והגדיל את האור לצורך הבדיקה. אחר שגמר הגאון את הסיפור' הוסיף שלא עלתה לו לשאול את אביו הגאון לביאור הענין ולמה יש על האב חיוב יותר או דין קדימה בזכות המצוה של פיקוח נפש של בנו ולדאבנו הגדול נעלמה ממנו הלכה זאת ולא מצא תשובה לה].

דרך בריסק

בעת שעבר ר' משה לגור בארצות הברית, עבר יחד עם בניו דרך בריסק להיפיד מהגר"ז זצ"ל, והתגורר שם תקופה, ושם הכירו רבנו שליט"א.

הערות בדברי הגר"מ

זבחים לג, ב טמא שנגע בקודש ר"ל אמר לוקה. הביאו בשם הגר"מ בהגר"ח סאלייצקי זצ"ל שהקשה מ"ט לאו הוי לאו הניתק לעשה כיון דע"י שטימא את הקודש טעון שריפה כמבואר ברמב"ם רפ"ט מפסוה"מ דומיא דגוהר דחשיב ניתק לעשה משום דע"י שניתותר טעון שריפה. ויש ליישב דמה דקדשים טמאים טעון שריפה אינו מחמת איסור לטמא קדשים דאפילו אם הי' מותר לטמא קדשים ג"כ כשנטמא צריך להשרף משא"כ כל אלו הדברים שדינם בשריפה היינו משום שנעשה בהם דבר שלא הי' צריך ליעשות כגון נותר ויתר הדברים, נמצא דיש להם שייכות עם איסור ולכן הוא ניתק לעשה. (אילת השחר זבחים לג, ב)

הערות בדברי הגר"מ

הובא בשם הגר"מ סולוביצקי שהק' דקלוט כל זמן שלא יצא לאויר העולם מותר באכילה ולמה לא תפיס בה קדוה"ג והובא בשם הגר"ח זצ"ל שתירץ דמ"מ שם בהמה טמאה עליה במעי אמה ג"כ אע"פ שעדיין איינה אסורה באכילה. ויש לתמוה דממ"נ אם כונת תוס' לומר משום דקלוט הוי מין אחר א"כ למה הוצרכו תוס' לומר משום דאסור באכילה הרי אפי' אם היה וולד נדמה לחי' טהורה דשרי' באכילה כמו יונה מ"מ הרי הוא מין אחר ואינו מתקדש אגב אמו וע"כ דסברת תוס' אינה משום שהיא מין אחר אלא משום שהוא אסור באכילה וא"כ כיון שעדיין הוא מותר באכילה למה לא יתקדש אגב אמו ונראה דאין כונת תוס' דוקא מפני שעכשיו הוא אסור באכילה דלא דנין על עכשיו רק היות שהוא לא יהי' מותר באכילה כשיולד לא חל על ע"ז קדושה מתחילה. (אילת השחר זבחים קיד, א ד"ה הובא שם)

השלמות - יום הירצייט של הגאון הגדול רבי פנחס שריבר זצ"ל גאב"ד אשדוד נלב"ע ד' טבת תש"ע

אודות הגר"פ כתבנו בגליון פר' מקץ תשע"ה וכאן הבאנו עוד ענין נוסף

התבטא רבנו שליט"א לבני קהילתו של הגר"פ באשדוד בימי השבעה: חשבתי הרבה השבוע, איך יכול להיות שהיה אדם גדול כל כך, וכל כך נסתר, שכל כך לא הכירוהו: הוא מותיב והוא מפרק: וקרוב לוודאי אצלי, שאם היו מכירים אנשים את עוצם גדלותו האמיתית, לאחר כל מה שעבר בחייו - הייתה ניטלת מאנשים הבחירה החופשית[!] ולכן הקב"ה עשה שכך יהיה:

השלמות - יום הירצייט של הגאון הגדול רבי אברהם שלוינגר זצ"ל נלב"ע ט"ז טבת תשע"א

אודותיו כתבנו בגליון ויחי תשע"ה וכאן נביא עוד כמה ענין נוסף

תקופה ארוכה למד עם רבנו שליט"א, ובביתו ידעו שהקביעות היתה במסכת חולין שכן בין כתביו היתה ספונה מחברת עם רשימות של השאלות וההערות שנאמרו על ידי רבנו שליט"א ובעת השבעה כשהגיע רבנו שליט"א לנחם אמר שהם למדו מסכת נדה, והבנים סברו שנפלה כאן טעות שהרי הכתב יד הוא על חולין, הם ניסו לתקן את הטעות אך רבנו שליט"א גילה שהוא רשם את ההערות על מסכת נדה שהעלה הגאון רבי אברהם זצוק"ל והתברר שהם למדו את המסכתות וכל אחד רשם את הערות זולתו על אחת המסכתות. (מוסף שב"ק מצורע תשע"א)

השלמות - יום הירצייט של מרן המהרי"ל דיסקין זיע"א נלב"ע כ"ט טבת תרנ"ח

אודות מרן המהרי"ל כבר כתבנו בגליונות בא תשע"ד—תשע"ה מה שקיבל רבנו מדו"ר הגרש"ז ריגר זצ"ל שזכה לשמש את המהרי"ל בבריסק ונביא כאן מדבריו

שח רבנו: השוחט של בריסק קראו לו ר' יוסף פרעגער ז"ל היה חסיד סלונים וחיבר ספר מנחת יוסף על הלכות שחיטה, ובסופו יש שו"ת עם המהרי"ל דיסקין, ומובא שם שהמהרי"ל פסק לו שכשיש ספק בברכה אם צריך לברך את הברכה או אין צריך לברך את הברכה יכול לברך בהרהור ויכול לברך את כל הברכה בפיו אלא שאם הזכרת השם ירהרה בלב יע"ש.

[א"ה עי' שם במנחת יוסף דף מה - מדפי הספר, ובסוף הספר בשיורי מנחה במכתבו לבעל השדי חמד, ועי' בשו"ת מהרי"ל קו"א סי' ה' או י' שהוכיח דהרהור לאו כדיבור דאל"כ היה נכון בספק התפלל להרהר הברכה ולינצל מחשש ברכה לבטלה]. (אעלה בתמר מתורת בריסק עמ' קס)

נשיח בחוקיך

עלון שבועי על פרשת השבוע ועניני השעה
מתורתו של מרן פוסק הדור רבינו **נסיים קרליץ** שליט"א
גליון מס' 100 • וארא תשע"ו

ולא שמעו אל משה מקוצר רוח (ו, ט)

איך להתגבר על הכעס?

שאלה: מהי הדרך להתגבר על מדת הכעס?

תשובה: א. הדבר הראשון שיכול למנוע את האדם מכעסו הוא 'ללמוד הרבה מוסר', ובפרט בנושא מדת הגאווה.
ב. אך השורש המרכזי שעליו צריכים לעבוד כדי להמנע מכעס הוא, שתהיה לאדם "יציבות" – שכל פעם שמגיעה אליו התעוררות לכעס, לא ימהר להגיב, אלא ישתוק ולא יגיב. ובדרך כלל אחרי שעובר זמן מה, זה כבר ענין אחר לגמרי.
ג. יש עצה נוספת איך לא להגיע לכעס: הרי בדרך כלל הסיבה שמגיעים לידי כעס היא בלבול, מחמת שקורים דברים בלתי צפויים. לכן אם האדם יתכנן את הזמן וידע מה צפוי לקרות, הדבר יכול למנוע ממנו הרבה מאוד סיבות לכעס.

*

פעם ראה רבינו את אחד ממקורביו בשעת כעסו. אמר לו רבנו: "אתה – 'מלמד' לא יכול להיות..." הרי נאמר "ולא הקפדן מלמד"...

לא לקפוץ מדרגות במדות

שאלה: הנה כתב הגר"א במשלי (פרק ט' ב'), שהדרך לעבוד על המדות היא להתקדם מדרגה לדרגה, ולא לקפוץ מדרגות. ולכאורה, איך הדברים מתישבים עם דברי הרמב"ם שכתב (פ"ב מדעות ה"ב) שעבודת המדות היא באופן שיתפוס את הקצה האחרון עד שיתרגל ויחזור לדרך הממוצעת?

תשובה: שני הדברים תואמים זה את זה, ובאמת גם לפי הרמב"ם הדרך היא לילך מדרגה לדרגה. "יתפוס קצה האחרון" – אין הכונה שיעשה זאת בבת אחת, אלא שהדרך להגיע למדה הממוצעת היא שלא יעצור במדה הממוצעת, אלא ימשיך עד שיתפוס הקצה האחרון – אבל גם זה רק באופן של 'מדרגה לדרגה'.

והביא רבנו דוגמה לדבר: אדם הכועס משום שהוא חסר סבלנות – דרך העבודה שלו אינה שיקבל על עצמו שמעתה לא יכעס על שום דבר, אלא הדרך היא שיחשוב אילו דברים מכעיסים אותו יותר ואילו פחות, ויתחיל לעבוד מן הקל אל הכבד.

*

איך משתמשים בכעס?

שח בן רבנו, הגאון רבי אברהם ישעיהו שליט"א:

יום אחד פנה אלי אבי ואמר: יש קבוצה של אנשים שבדעתם להגיש תביעה בערכאות, וחושבני שיש לי השפעה על אחד מהם. אבקש ממך להיות נוכח בשעה שאקרא לו, כי אני מתכוון לצעוק עליו וחושבני שבנוכחותך תהיה לזה השפעה רבה יותר". לקראת השעה היעודה הדעתי לבית רבנו, אך כנראה הלה כבר הקדים, שכן כבר מהסמטה הסמוכה שמעתי את קולו של רבנו הצועק שלא כהרגלו.

כשעליתי לבית, לא היה ניכר שום דבר ממה שהתרחש קודם; רבנו היה שלו ורוכע כהרגלו כאילו דבר לא קרה...

ללמדנו כיצד משתמשים במדת הכעס.

הכעס כתקיעת שופר

לאחד מתלמידי רבנו קרה מקרה דומה: הוא שמע את רבנו מרים את קולו וכועס על מישהו, וכשנכנס ראה את רבנו יושב רגוע כאילו דבר לא ארע. הנ"ל התבטא והגדיר, שכשרבנו כועס, הדבר דומה לתקיעת שופר... הוא כועס אך מיד גם גומר.

על מה צעק רבנו?

מעשה היה בבעל דין אחד שיצא חייב בדין והתחיל לאים על רבנו שיפנה לעתונות. קם רבנו ואמר לו בתקיפות רבה: "אם יש לך עסק עם עתונות תצא מן הבית!" וסילקו מביתו.

*

לוה אחד היה במצב שלא היה יכול לפרוע חובותיו. באו המלוה והלוה לרבנו שיעזור להם להסדיר את פרעון ההלוואה בתשלומים. בין הדברים ניסה המלוה לטעון שאינו מחוייב להתפשר ו"להפסיד" עקב כך שקיים מצות הלוואה, ואים לדחוק את הלוה ביד קשה.

הרים עליו רבנו את קולו שלא כהרגלו, והוכיחו על הלאו ד"לא יגש".
הוסיף בן רבנו, הגאון רבי אברהם ישעיהו שליט"א: "לא רבנו צעק עליו, השולחן ערוך צעק עליו!" וזה לשון השולחן ערוך (חו"מ סי' צט ס"ד): מי שהוא הוחזק שהוא עני וכשר והולך בתם, והדבר גלוי וידוע לדין ולרוב העם, ובא בעל חובו להשביעו וכו', ולא עוד אלא **ראוי לדיין לגעור בתובע** ולטרדו".

*

יהודי אחד היה מלווה בריבית באופן קבוע, ותבע את אחד הלויים. עסקנים הצליחו להביאו לדין לפני רבנו. כשהגיע, הרים עליו רבנו את קולו על עברו על איסור דאורייתא.

ואכן, הדברים שיצאו מלבו הטהור של רבנו השפיעו עליו, ומאז הפסיק להלוות בריבית.
רבנו בשעורו הדגיש את המילים "כשיתן לו עצה טובה". והוסיף ואמר, כי עצם המחשבה על השני למצוא עצה טובה עבורו, היא עצמה מעקרי גמילות חסדים, ובשביל זה נברא העולם (וע"ע שערי תשובה שער ג' אות י"ג נ"ד).

*

הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים (ו, יב)

וכתב רש"י: "זה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה".

להלן דברים חביבים ששמענו מגיסו של רבנו, הגאון רבי יעקב הכהן קופשיץ שליט"א, ששמע מאביו – חמיו של רבנו, הגאון הצדיק רבי צבי הכהן קופשיץ זצ"ל.

הקשו המפרשים: מהו הקל וחומר? הרי לבני ישראל היתה סיבה למה לא שמעו למשה – "מקצר רוח ומעבודה קשה" – אבל לפרעה לא היתה סיבה!

ובאר הגה"צ זצ"ל על פי התוספות בשבועות (מה): ישנו דין שפועל נשבע ונוטל, היות שבעל הבית טרוד בפועליו, אך כאשר מגיע זמן החיוב אינו נשבע ונוטל, שחזקה שאין בעל הבית עובר ב"בל תלין". והקשו התוספות: "ימתינו לעולם עד למחר, ואי לא מדכר יהא שוכר זה צריך להביא ראיה". ותצרו בתרוץ הראשון [ויש בתרוץ הבנה בכוחות נפש האדם וכדלהלן]: "ויש לומר כיון שהתחיל לכפור שוב לא יודה, ואין נותן לב להיות נזכר, פן יהא מוחזק שקרן".

על פי זה אפשר לבאר את הקל וחומר שאמר משה; דהנה אמנם בני ישראל היו שבויים ביד פרעה, אך פרעה עצמו היה שבוי יותר מהם – ביד יצרו! דכיון שאמר "וגם את ישראל לא אשלח", מעתה יצרו הרע מעכב בעדו שלא יחזור מדבורו. וזהו הקל וחומר שאמר משה: אם בני ישראל הכבושים תחת יד פרעה לא שמעו אלי, קל וחומר פרעה, הכבוש תחת יצרו, איך ישמע לקולי? כי גדול הקושי של מי שכבוש ביד יצרו הרע מזה של הכבוש תחת יד אחרים.

והוסיף הגה"צ זצ"ל: "מכאן תוכחת גדולה שיש למגידי שעורים לחנך תלמידיהם, שהתלמיד לא יאמר קודם את הסברא שלו – כי אחר כך כבר יהיה קשה לשנות את דעתו, כי הוא משוחד, אלא צריך קודם לקבל את הדעה של הרב!".

ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון לו לאשה (ו, כג)

מכאן למדנו, הנושא אשה צריך לבדוק באחיה (ב"ב ק"י, רש"י)

רבנו נשאל בענין שדוך מסוים עם משפחה חשובה הידועה כמשפחה טובה, אך דא עקא שבביתם נשמעים 'דברי בקורת' על גדולי ישראל.

אמר רבנו בתקיפות רבה: "אין מה לדבר בכלל על שדוך כזה!"

[הדברים לוקטו מתוך הספר הליכות שני]

טנא ברכות

לידידינו החתן הבה"ח יצחק קרליץ נ"ו

בן הגראי"ש קרליץ שליט"א

נכדו חביבו של מרן רבינו שליט"א

לרגל אירוסיו

יה"ר שיזכה להקים בית נאמן בישראל

דורות ישרים מבורכים בבנין עדי עד

מאחלים

מערכת נשיח בחוקיק

גליון ס', פ' וארא
כ"ח טבת ה'תשע"ו
רמת - השרון

העלון מוקדש לזכות
רות בת לאה רחל רבורה
ליוונת הנזק בקלות ובמהרה

משיחותיו של מו"ר הגאון הגדול רבי יעקב חלפטיין שליט"א

פרע"ה

['המרחק שבין רשע גמור לחסיד
אוה"ע]

שיחה שנאמרה ער"ח שבט, תשע"ג

פרשת השבוע פרשת וארא, המשך הסיפור של התהליך של יצי"מ. התורה מאריכה לספר על פרעה מלך מצרים. משה אמר לו בשליחות הקב"ה, לשלח את ישראל ומתנהג ויכוח ארוך במשך שנה שלמה. במהלך הויכוח הזה פרעה מקבל בכל פעם מכה ועוד מכה עד שפרעה נכנע ומשלח את העם. **עיקר הסיפור של התורה בא ללמד את ישראל מי הם ומה התפקיד שלהם, להכיר את הקב"ה יותר ויותר כדי לקבל את התורה, ושתייה הכרת הקב"ה כדי שתהיה להם יר"ש לעשות את רצונו.**

אומר הרמב"ם במכתב לבנו - דע כי פרעה זה היצה"ר וסיפורי פרעה זה דוג' של סיפורים ותיאור של היצה"ר. לכל אדם בליבו יש מעין פרעה קטן. משה רבנו מבקש מפרעה שיתן לישראל דרך ג' ימים לצאת מעבודת מצרים כדי לעסוק בעבודת השם. ז"א לצאת מחיי חולין - מחיי הגוף, מחיים שכל המטרה בהם היא העוה"ז, ולצאת ולזכות להשם, לעסוק בעבודת השם לצורך קיום הנשמה. פרעה - היצה"ר מסרב. על זה מתנהג ויכוח ומאבק.

א"כ המטרה הייתה להוציא את ישראל לגמרי, כמו שהובטח לאברהם אבינו "ודור רביעי יגשו בו הנה", לצאת מהגלות של מצרים לארץ ישראל. אבל במהלך המו"מ של משה עם פרעה, משה לא אומר לו שתחרר את ישראל כי הולכים אנחנו לארץ ישראל, אנו העם של הקב"ה, שם נהיה מה שאנחנו צריכים להיות, אלא הוא אומר לו "עֲתָה נִלְכֶּה נָא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּפָדְךָ וְנִבְרַחָה לָהּ אֶלְלִינוּ". הקב"ה הזמין אותנו לעסוק בעבודתו, ואנחנו מבקשים חופש ללכת למדבר, הכוונה היא שם להר סיני, לקבל את התורה לעסוק בעבודת השם, שם גם באמת הקריבו קרבנות. אבל פרעה מסרב. בשביל מה היה צורך להתחיל את הבקשה מפרעה בלבקש ממנו רק ג' ימים? ומה היה קורה אם פרעה היה מסכים באמת לשלוח דרך ג' ימים, עמ"י היו חוזרים למצרים וגשורים שם עוד שנים

רבנות. אלא ודאי שהכיוון ומטרת משה רבנו הייתה כדי לצאת לגמרי.

אלא שיש כלל בכוחות הנפש שברא הקב"ה, הבא ליטהר מסייעים לו, הבא ליטמא פותחין לו. **אם יש אדם שכשיצה"ר פונה אליו בדבר קטן והוא שומע לו, אח"כ בא אליו היצה"ר לשדלו לעשות עבירה גדולה יותר ויותר,** וכן הבא ליטהר - אם אדם מתגבר על היצה"ר ואדרכא הוא מתקרב לטהרה ולקדושה מעט, אח"כ אפשר לפנות אליו לעשות דבר יותר קשה. אם היו פונים לפרעה מתחילה - שחרר את ישראל! זה היה נסיון מבחינת פרעה להפסיד בבת אחת שש מאות אלף איש (ולפי מה שרש"י מביא שש מאות אלף היו רק עשרים אחוז שהיו ארבע חמישיות מתו ב"ג' ימי האפילה - יחמושים יצאו בני ישראל מארץ מצרים, אחד מחמש). כ"כ הרבה מיליונים שתורמים עבודת חינוך לפתח ולבנות את מדינת מצרים, מי יסכים לוותר על נכס כ"כ יקר. והקב"ה לא דורש מהאדם דבר שאין אפשרות לקיימו.

אבל להפסיד ז' ימי עבודה, דרך ג' ימים נלך, עד שיגיעו לשם, שם לפחות נשארים יום אחד וחוזרים ג' ימים - שבוע חופש, זה דווקא דבר סביר, ואדם שאינו רשע מרושע, שאין לו יצה"ר כ"כ חזק, היה יכול להסכים לזה, זו נק' הבחירה של פרעה. אם פרעה היה מגביר את היצה"ט עליו, והיה נותן להם את החופש של שבוע אחד, היו חוזרים. אז אפשר היה להמשיך במו"מ, וכל המהלך הזה היה לטובת פרעה, להביא אותו למצב שיוכל לעשות מעשה טוב, **ויכול ע"י זה להפוך לחסיד אומת העולם.** שפרעה יתן להם חופש ויחס טוב, ואם הוא עושה טובה פעם אחת ליהודים אז הוא עושה אח"כ טובה יותר גדולה ויותר גדולה, **וע"י זה באמת פרעה יתקרב יותר לצד הקדושה ומשה יירדך אותו תעשה כך וכן, ויהיה מאמין בקב"ה** ובודאי יצאו ממצרים לגמרי, והיו יוצאים בדרך שלום והמצרים היו מרויחים מצוה גדולה והופכים למאמינים בקב"ה יותר ויותר, וזה טוב בשבילם שגם חסידי אוה"ע יש להם חלק לעוה"ב.

אבל, אומר הרמב"ם - פרעה הוא היצר הרע, אדם שבוחר ברע, אפי' דבר קטן לא רוצה לעשות, אפי' לא שבוע אחד! מיד בפגישה הראשונה, בפ' השבוע שעבר, שמשה בא אליו ואמר אני בא בשליחות ה' כה אמר השם, בני בכורי ישראל והוא שלח אותי לומר לך לתת חופש ג' ימים. עוד לפני שפרעה שומע פרטים מה התכנית שלו ומה מבקשים ממנו, הוא אומר - מי שלח אותך, השם שלח אותך? מי השם אשר אשמע בקולך, אני לא מכיר אותו. כתוב במדרש שאותו היום שמשה בא, היה יום חגיגי, באו לפרעה הרבה משלחות כדי

לבדוק אותו, היה לו יום הולדת, וכולם הביאו מתנות, אז מה פרעה אומר? השם שלח אותך? אם הוא קיים למה לא שלח לי מתנה ג"כ? על מה פרעה חושב על הכבוד של עצמו, מתנה של עצמו. וזה גורם לו לומר - מה שאני לא רואה לא קיים (מי השם אשר אשמע בקולך). במדרש כתוב שפרעה אמר להביא את האנציקלופדיה. יש לו ספר גדול ששם ישנה רשימה של כל האלהים של כל עם ועם, של יון של מואב ועמון וכו', וכתוב שם על הפולחן של כל אליל פרטי פרטים עם כל כוחות הטבע שאפשר להפעיל ע"י כישופים והקטורות. הוא אמר - חיפשתי בספר הזה ולא מצאתי את שמו של אלוהים שלך.

פרעה במפגש הראשון הוא האדם האגואיסט שרואה רק את עצמו ואת התענוגות שלו, ולא רואה משהו זולתו, **וכל מהות עבודת השם זה שאדם יותר משל עצמו,** וכך התחיל המפגש הראשון. משה בא אליו בפעם השניה ואומר לו - אתה לא מאמין שהוא קיים? אני אוכיל לך שהוא קיים, קודם הביא את הסימנים שהמטה נהפך לנחש ועוד ניסים, אז אמר פרעה - זה כישוף! גם אנחנו יודעים לעשות כישופים, אבל, במופת שזו שאת"כ להפוך את הנהר לדם, שמא תאמרו שזה כישוף, כישוף לא משנה את המציאות ממש עם כל האטומים של החפץ הזה, בכישוף הופכים אדם לחמור, החמור הזה הוא בעצם בן אדם אבל בעיניים הוא נראה בדיוק כמו דמות חמור, אבל במהותו הוא לא חמור. המים שבנילוס לא כך סתם קיבלו צבע אדום הם היו במציאות דם, והסימן לכך שאילו זה רק מים שנראה לעיניים כמו דם, אז הדגים לא היו צריכים למות, הדגים לא מושפעים מהכישוף, אבל הדגים מתו כי הדגים לא יכולים לחיות במציאות של דם. אז זה דם ממש.

פרעה לא נכנע, הדרך הזאת שמביאים בן אדם לנסיון קל כדי לבחון אותו שיעמוד בו ואם יעמוד בו אשירו, ואם הוא נופל בו, כמאמר - 'הבא לינימא' וכו' ועבירה גוררת עבירה". זה קיים אצל האדם כל הזמן. נאמר לדוג' שאדם מחליט שכל בוקר ובוקר הוא קם בשבע מסויימת כדי להתפלל בציבור. אז כשהוא מחזיק את עצמו, יכול עשרות שנים להתנהג בדרך הזאת, אצל אנשים צעירים יותר מצוי שיש בשטח הזה מאבק עם היצר. לפעמים הוא מתעורר ובמקום להתלבש - קצת כואב הראש, אומר - א"כ חמש דקות מנוחה, בסוף הוא מתעורר ורואה שזה היה שעה שלמה, כבר איחר. הוא מצטער מאוד אחרי זה. אבל בפעם הבאה יהיה לו נסיון יותר קשה. בפעם הבאה יתכן שהיצה"ר יסובב לו את הדברים כך שבכלל לא ישמע יתעורר בזמן. השעון יצלצל והוא בכלל לא ישמע

לרפואת אביראל בן שרה | לעילוי נשמת: משה מוריס בן יצחק, דוד בן נסים, נעמי בת רומיה, יעל בת משה אלפרד, חי בן יעקב בובה מימון, ניסים סופר, לאומה סופר, יעקב בן בובה, אסתר בת לאומה, שמאי בן צבי, איטה בת רחל, עובדיה בן חיים, דליה בת אסתר. ז"ל

כ"כ לעבור את השעה של הרכיבה על הנמר בשלום.

כן היה גם ר' ישראל סלנטר שכל תנועה במשך כל החיים שלו, בכל דיבור הוא נזהר כ"כ שלא לעבור שום דבר מרצון השם, לכן כל ההלכות היה אצלו כ"כ חקוקות. האם אני לא עובר איזו הלכה שהיא. כשלתמידיו יצא לאפות מצות יד לפסת, הייתה להם חבורה, והוא היה בצמנו יחד עם תלמידיו אופה מצות בכמות שתספיק כולם והוא היה מפקח שיהיה הכל מהודר. קרה פסח אחד שהוא היה במקום אחר ולא הייתה לו אפשרות להיות יחד איתם, שאלו אותו - תאמר לנו לפחות דבר אחד שנשים לב אליו במיוחד. אמר להם - אתם כ"כ בקיאים בהלכות שבענין זהירות ממשוהו חמץ אני סומך עליכם שתהיו זהירים איך לנקות בוריות את הכלים ואיך לעשות הכל במהירות, רק דבר אחד אני חושש שתשכחו, היה את המצה מי מגלגל? השנים מומחיות לעשות בצק, הברכות מגלגלות על השולחן את המצות, ויש בין הפועלות אחת שהיא אלמנה, אל תצעקו עליה ותדברו אליה יותר בזהירות וברכות, כי כתוב בתורה שאסור לגרום צער לאלמנה. ז"ל הוא, ר' ישראל סלנטר, מסתכל על כל ההלכות בסקירה אחת, ברגע הזה שאתם עוסקים במצה הזאת אל תשכחו גם את המצוה הזאת 'אלמנה ויתום לא תנוון'.

מרי שנה בשנה יש את חג הפסח, זהו יום יציאת מצרים שאז לומדים את ענין יצי"מ, אבל גם בשאר שבתות השנה כשלומים את הפרשיות יש להפנים בליבנו את העניין הזה של יציאת מצרים. בפרשות בא, וארא, בשלח, ענין יציאת מצרים של עם ישראל זה לא סתם שחזור ממאסר הגוף של עבדות פרך, אלא יצי"מ זו יציאת מהשליטה של היצחק"ר כדי לקבל את התורה ולבוא לארץ ישראל כדי ששם נקיים את מצוות התורה בשלמות. מי שיצחק"ר עדיין שולט עליו אפי' במקצת, נקרא שהוא עדיין בגלות, הוא עוד לא יצא ממצרים.

היה ברור שלפנינו צדיק גדול ר' יחזקאל לוינשטיין שמו, המשגיח משיבט מיר מופניגד. הוא היה מדבר בשיחות שלו הרבה על יצי"מ בצורה מוחשית. יצי"מ זה יציאת ושחרור כזה - תענוג שאדם יוצא מהשליטה של היצחק"ר יוצא לאור הגדול... שידע שהעוה"ז זה עולם החושך, והאדם - הנשמה שלו היא עיקר חיות האדם וזה הדבר שצריך לנעץ את האדם, זה צריך להיות הדבר הראשון והכי חשוב. ולכן משתדלים לקיים בשלמות את רצון השם. כשנפטר אמר עליו תלמידו רבי שלמה וולבה - נפטר המהדיקני האחרון של דור יוצאי מצרים, האחרון בדורנו שעוד היה שייך לדור של יוצאי מצרים. אנחנו כבר בדור שאחרי זה, אבל את התורה הזו שלומדים על יצי"מ זה דבר שאפשר לקשר גם ללב שלנו. אמנם גלות זה מצב של הסתר אבל שנוכח, כמו שאמר הרמח"ל במסילת ישרים, שבתוך הגלות מסוגל אדם להיות במצב של גילוי, לכן אומרים גואלנו גאולה שלמה... 'ברוך אתה השם גואל ישראל', אנו מכירים ומבינים - גאל בעבר ויגאל בעתיד, אבל מה זה גואל בהווה? **שכל אחד מ ישראל השם נתן לו את הסיטת דשמיא לראות את האור ולהיות משוחרר מהגלות של היצחק"ר**. אמן ואמן.

ע"י תפילת משה? הקב"ה מלמד את הרשע - תראה לך ותלמד לעשות את רצון השם, תלמד זאת מהחסד שהשם עושה. אומרים לפרעה תראה, משה התפלל לקב"ה והסיר את המכה, א"כ במי אתה צריך להאמין? כשמשא הצדיק מתפלל סימן שיש אלקים. קודם ראינו שיש אלקים מצד המכה - מצד מידת הדין, הביאו לך דם צפרדע וכו' עכשיו תראה שיש אלקים גם מצד מידת החסד. אתה תוכל לדבר מאה פעמים אל האלהים שלך והוא לא יסלק את המכה, אז מה שאתה מאמין שיש לך כוחות כאלה, כוחות טבע שאתה מפעיל ע"י כל החרטומים והפרופסורים שיעשו כל מיני תחבולות להסיר את הצרה, ויעשו כל מיני ניסויים, כל המלומדים הגדולים שיודעים איך לכוון את הרוח - הם לא ישנו את הסדר מתי יהיה גשם ומתי לא, לא יוכלו לעצור רעידות אדמה. אבל כשמשא מתפלל כל הצפרדעים מתו, וכן בערוב אין ערוב. כל זה כדי לעזור לפרעה להתגבר על היצר להיות מאמין בקב"ה. אם כן תראה שהוא קיים גם מצד מידת הדין וגם מצד מידת החסד.

מי כעמך ישראל, אצל עם ישראל באמת, בד"כ, מתעוררים כשיש מכה וגם כשיש חסד מתעוררים. כמה אנחנו צריכים להתעורר, לפני כמה שבועות היה אצלי א' מראשי ההג"א והצבא. זה היה בתקופה שהיו התקפות נשק מדרום, הוא אמר שהוא חבר עם קצני הצבא הגבוהים. ואמר שהפעם אלה שמפעילים את הרקטות ואת הנשק של הערבים, הם אנשים מאומנים הם לא כמו הפלסטינים של פעם שהיו מפגרים ופרימיטיביים, הם למדו בפרס והם מלומדי מלחמה יודעים לרייק בקליעות ולכוון את כלי הנשק עם אלוות ושלט רחוק. ואין קרה שהשטילים שהם ירו על ת"א - נפלו לים ולא פגעו במטרה? הוא אמר שאין הסבר הגיוני לכך שלא היו פגיעות וכו' פגעו במכלי הגז ואסונות כאלה שהם זממו ורעינונו שלהם, אין הסבר. ולמה אין הסבר, כי יש אלקים בשמים. אז יש הסבר... והוא פשוט. עם ישראל לומד את האמונה בקב"ה מהמכות ומהחסד - מזה לומדים.

אנחנו בארץ ישראל עיני השם אלקים בה', הקב"ה עוזר לנו כל רגע ורגע לא להפסיק להאמין בו. בימים שעברו בימי קדם היו אנשים חזקים שמתוך הלימוד וההתבוננות היו מאמינים כל רגע בקב"ה, הדורות הפכו חלשים יותר, והקב"ה מחזק אותנו באמונה ע"י ההנהגה הזאת.

מפורסם היה רבנו ישראל סלנטר שהוא הנהיג את קביעות לימוד המוסר, לשים לב ללמוד יר"ש בעיון, ללמוד ספרי יר"ש. שאלו את אחד התלמידים שלו, ר' נפתלי אמסטרדם, איך אתה יכול לתאר לנו את הרבי שלך את ר' ישראל סלנטר. הוא אמר שהוא דומה לאדם שמאלף נמר, חיה טורפת ומסוכנת, והוא לימד אותו שלא יעשה לו כלום לפי הלחשים שלו, הוא רוכב עליו אבל זה ברור שאם רגע אחד יסטה ויעשה תנועה שלא מוצאת חן בעיני הנמר, מיד יטרף אותו. אצל אדם כזה הפחד מהנמר לא מפסיק אפי' לרגע. הוא זהיר

את הצלצול, ניסו אותו נסיון יותר קשה. למה בא נסיון קשה יותר? כדי שאדם יתעורר ויתקן ויצטער יותר ויראה מה קרה.

סיפר לי אחד שהבן שלו, שלא למד בבי"ס דתי, אחרי בר המצוה התעורר והתחיל להניח תפילין. אמנם הלך בלי כיפה כמו כל החברים בתיכון, אבל מאוד הקפיד להניח תפילין. והבן למד טוב, עשה את השיעורים התחבר עם חברים טובים, אבל הלך למעוררים לילה ולמקומות של בילויים אסורים. סיפר לי האבא הזה, שהבן ישן בחדר אחר והוא לא כ"כ עקב אחריו. פעם אחת ראה שהבן חוזר מאוחר בלילה, הוא בא הביתה עם חברים וחברות ריקים ופוחזים, מקולקלים לגמרי ופרוצים, הוא קרא את הבן לשיחה ושאל מה קרה לך, הוא אמר אני לא יודע מה קרה לי אבל אני עכשיו נמשך לזה, התחיל לחקור את הבן מה היה לפני זה, התברר לו שאותו היום שהתחיל להידיירר הוא קם מאוחר ולא הניח תפילין, עד אז הוא לא יותר על יום אחד. אפי' כשלא הספיק בבוקר חזר מהתיכון והניח תפילין, יום יום הניח תפילין. יום אחד עד הלילה לא הניח תפילין. למחרת כבר לא רק שלא הניח תפילין אלא התחיל להידיירר יותר ויותר. לכן חשוב מאוד לשים לב לדברים קלים, לנסיגות קלים, אם אדם חושב לעצמו, שבנסיון כזה - פעם אחת לא אקפיד כ"כ, אבל מחזר מחרתים אמשיך להקפיד, זה לא נכון, אחרי זה הוא כבר יורד ויורד.

הקב"ה מביא את האדם לידי ניסיון כדי שיעמוד בניסיון הקטן, ואם הקב"ה אוהב אותו, הוא אוהל ברחוב ויש לו איזו תאונה והוא נפצע ואז מתחיל לחשוב - צריך להתפלל לקב"ה. הוא נזכר שהוא איבד תפילין וקונה תפי' חדשות. היסטוריה שהוא סבל הם לטובתו כדי לעזור אותו, הוא מתעורר ומתקן, אבל בינתיים הוא הפסיד, לכל דבר יש דין וחשבון.

כשפרעה בוחר ברע, הקב"ה מביא עליו מכה יותר קשה, ממנה יותר קל להתעורר ולהאמין בקב"ה, כל פעם מביא עוד מכה ומביא אותו לידי ניסיון, אבל יצחק"ר יותר חזק, פרעה מכביד ליבו, הוא שוב בוחר ברע. בה' המכות הראשונות כתוב ויכבד את ליבו, פרעה הכביד את ליבו, במכה השישית כתוב ויכבד השם את לב פרעה, אומר ר' יצחק בלאזר מפטרבורג, זו מידה שהקב"ה נוהג עם כל אדם שמשליט על עצמו את היצר הרע כמה פעמים, אז הקב"ה הוא מביא לו נסיון יותר קשה כדי שתהיה התעוררות יותר חזקה מצדו, ואז כשמביא עליו מכה יותר קשה יותר קל לחזור בתשובה. ופרעה היה כ"כ רשע שבחר ברע עד כדי כך. כל מכה ומכה הייתה נמשכת כמה ימים ונגמרת. ואין הייתה המכה נפסקת? כמה היה מתפלל לקב"ה, 'יִצְחָק אֵל ה'" שיסיר את הדם צפרדע כינים ערוב וכו'. אם כבר היו צריכים להפסיק את המכה, בשביל מה אם כן הסדר היה

¹ מרן שליט"א הביא דוגמה לאדם שנמצאו תפיליו פסולות והחליט לתקן ולקנות כשרות תכין לכן כסף אך באותו היום היה נסיון גדול, תיקון בבית וכך יום ועוד יום עד שלבסוף דחה זאת לשנה שלמה.

שואלים ודורשים בהלכות ראש חודש [ב]

המשך מנהגי ראש חודש

- א. יש מקומות שאין מגלחין ואין גוזזין צפרנים בראש חודש. ואפי' ראש חודש שחל בערב שבת, כי כן צוה רבינו יהודה החסיד (מ"ב ס"ר ט"ק ז) וגם בליל שישי אין להקל לכבוד שבת (הגר"ג הוויגסבורג בשם הגר"ח קניבסקי) ויש מקילים בגזירות צפרניים לכבוד שבת (מנחת שבת, חיד"א)
- ב. ראש חודש אייר שחל בשבת [שאינו יום שישי ג"כ ראש חודש], י"א שאף אלו הנוהגים כר"י החסיד, מותרים להסתפר בערב שבת, כיון שלא היה אפשר להסתפר קודם משום ספירת העומר (בין פסח לשבועות והליכות שלמה מהגר"מ פיינשטיין, הל' חג בחג מהגר"ש אלישיב. ועי' מ"ב תצג ה, דכשר"ח אייר חל בשבת מותר להסתפר בא' דר"ח שהוא ערב שבת, כיון שיש כאן תוספת שמחה, שבת ור"ח) ויש אוסרים גם בזה לאלו הנוהגים כר"י החסיד (בין פסח לשבועות מהסטייפלר, מבית לוי מהגר"ש ואזנר)
- ג. מי שנוהג כר"י החסיד לא להסתפר בר"ח, גם הנשים בכלל מנהג זה (הליכות שלמה ראש חודש פ"א, וכן מובא מהסטייפלר זצוק"ל) וגם בליל ר"ח אסור, כיון שספק סכנה לחומרא (שם) ויש מקילים בלילה (אשל אברהם. וגם בלילה שבין שני ימי ר"ח מצדד להקל)
- ד. גם "חאלאקה" לא יעשה בראש חודש (חוט שני שבת ח"ד)
- ה. אם בטעות התחיל לגזוז צפרנים בר"ח, י"א שאינו צריך להפסיק (אשל אברהם בוטשאטש) וי"א שצריך להפסיק באמצע. וגם מי שהתחיל להסתפר, צריך להפסיק באמצע, כי זה שאלה של סכנה (שמעתי מהגר"ח קניבסקי שליט"א)
- ו. הגר"א נהג ללבוש כובע של שבת בראש חודש (מעשה רב אות קנא)

המשך דיני יעלה ויבוא בתפילה ובברכת המזון * ועוד

- ז. אם ראה שחבירו לא אמר יעלה ויבוא, והוא באמצע שמר"ע, מותר לרמוז לו כן. אבל אסור להפסיק בהפסק ממש עבור זה (הליכות שלמה פ"א סעי' א)
- ח. מי שמסתפק אם אמר יעלה ויבוא, אם הספק נפל מיד אחר התפילה, צריך לחזור (מ"ב תכב י') אבל אם הספק נפל אחר זמן מופלג, אם ברור לו שהיה בדעתו להזכיר יעלה ויבוא, אינו צריך לחזור (מ"ב שם. ועי' חלק א' סעי' מא בסוף הסעיף כתבנו בהלכה זו "לא במקום" לר') [ועי' הליכות שלמה שמסתפק מה נקרא זמן מופלג]
- ט. היועד בבירור שבתחילת רצה היה בדעתו להזכיר יעלה ויבוא, א"צ לחזור אפי' אם הספק נפל מיד אחר התפילה. ומה שכ' המ"ב הנ"ל שחזור, היינו דוקא כשהיה בדעתו בתחילת התפילה (הליכות שלמה סעי' ד)
- י. המסופק אם אמר יעלה ויבוא, וקטן אמר לו שאמר, אינו צריך לחזור (הליכות שלמה פ"א סעי' ה)
- יא. בחלק א' סעי' לב הבאנו הדין, ששליח ציבור ששכח יעלה ויבוא א"צ לחזור, ויסמוך על חזרת הש"ץ. ואם שכח בחזרת הש"ץ סומך על מוסף. ואם עדיין לא גמר שמר"ע חוזר לרצה, כי אין בזה טורח ציבור (שו"ע קכו ג) ומה שכ' שאם לא גמר שמר"ע חוזר לרצה, היינו דוקא **בחזרת הש"ץ**, אבל **בלחש**, אפי' אם לא גמר שמר"ע, לא יחזור לרצה מפני טורח הציבור, אלא יסיים את תפילתו ויסמוך על חזרת הש"ץ (הליכות שלמה ע"פ שו"ע קכו ד) וי"א שיפסיק שם ולא יסיים את תפילתו, ויסמוך על חזרת הש"ץ [כגון אם אוחד בסוף מודים, יפסיק שם באמצע] (בירור הלכה ע"פ ביאור"ל קכד י, ותחילה לדוד שם)
- יב. שליח ציבור ששכח יעלה ויבוא במעריב ועדיין לא גמר, צריך לחזור לרצה, כיון דאין לו על מה לסמוך (מ"ב קכו טז) אמנם דבר זה לא נוגע לר"ח, דכבר הבאנו בחלק א' סעי' כד מהמ"ב קיד לב, דבמעריב אינו חוזר אע"פ שעדיין לא גמר שמר"ע. והדבר נוגע רק לחוה"מ או יו"ט. עוד כ' המ"ב, דבליל שבת [חוה"מ] אינו חוזר, ויסמוך על ברכת מעין שבע (מ"ב קכו טז)
- יג. ראש חודש שחל ביום ו', ושכח יעלה ויבוא במנחה וקיבל עליו את השבת, יש סתפקים אם יכול לישאל על הקבלת שבת שלו ולהתפלל שוב תפילת מנחה (הליכות שלמה סעי' ח) [ועי' חלק א' שהבאנו מהמ"ב [קח לו], שבאופן זה ששכח במנחה, ובליל שבת כבר אינו ר"ח, אינו יכול להשלים בשבת כיון דאין נדבה בשבת. ודוקא ביום חול ישלים בתנאי]
- יד. שכח לומר יעלה ויבוא בברכת המזון, אם עדיין לא התחיל ברכת הטוב והמטיב, אומר שם "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר נתן לאשי חדשים לעמו ישראל לזכרון". אבל אם התחיל הטוב והמטיב, אינו חוזר (שו"ע קכו ז)
- טו. גם בשבת ר"ח יאמר ברכה זו כששכח ועדיין לא התחיל הטוב והמטיב. ואם שכח גם רצה גם יעלה ויבוא, יכלול את שניהם ויאמר "ברוך אתה ה' אלהינו אשר נתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון" וכו'. (שו"ע קפח ז) ויחתום "ברוך אתה ה' מקדש השבת וישראל וראשי חדשים" (מ"ב סק"ל) ובני ספרד, בר"ח [שלא חל בשבת] לא מזכירים שם ומלכות כלל (כה"ח ס"ק לא)
- טז. אם התחיל הטוב והמטיב, חוזר לראש ברכת המזון ומזכיר רצה ויעלה ויבוא [דמשום שבת חייב לחזור, חוץ מבסעודה שלישית שאינו חוזר] (שו"ע קפח ז)
- יז. חל ראש חודש במוצאי שבת, ואכל סעודה שלישית מבעוד יום, אינו מזכיר יעלה ויבוא [אע"פ שמברך אחר צאה"כ]. ואם אכל פת גם בלילה אחר השקיעה, נחלקו הפוסקים האם מזכירים רק ר"ח או גם רצה (מ"ב קפח לג) ולכן יש נמנעים מלאכול פת אחר השקיעה, כדי לא ליכנס לספק.
- יח. מי שמברך ברהמ"ז, לא יענה "אמן" על "זכרנו" וכו' כששומע את חבירו ביעלה ויבוא. ואפי' בין הברכות לא יענה (הליכות שלמה)
- יט. מי שבטעות התחיל בשחרית מזמור "יענך ה' ביום צרה", גמור הפסוק ויתחיל מיד ובא לציון (הליכות שלמה)
- כ. בראש חודש יחלוץ את התפילין כשמגיע ליה"ר שנשמור חוקין (מ"ב תכג י') ויש נוהגים לחלוץ אז רק הרצועות מהאצבע (שם) ויחלוץ אחר הקדיש שקודם מוסף (מ"ב כה נט)
- כא. כשחולץ את התפילין, נכון לזיזו לא לחלוץ את השל יד עד שיניח את השל ראש בתוך התיק, כדי שלא יניח השל יד בתיק תחילה ויפגע בשל ראש תחילה, ויצטרך להעביר על המצוה [כי אסור להניח ראש לפני יד] (מ"ב כח כח) והגר"ח זוננפלד הקפיד בזה גם בר"ח (מ"ב דרשו) וי"א שבראש חודש לא יכניסם לתיק עד אחר התפילה כדי למעט בהפסק (הגר"י כהן בשם הגר"ח קניבסקי)
- כב. אם לא הספיק לחלוץ את התפילין והציבור כבר התחילו מוסף, לא יתפלל מוסף עם התפילין, אלא יחלוץ קודם, אף שעיי"ז לא יתחיל מוסף ביחד עם הציבור (הגר"י כהן בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א)

כג. טעה בתפילת מוסף וחתם "מקדש ישראל והזמנים" לא יצא (הליכות שלמה פ"א סעי' יז. וכ"ה במט"א גבי ר"ה) ויחזור רק על החתימה (אלף המטה סי' תקפד) ואם התחיל רצה, חוזר לתחילת ברכה האמצעית.

כד. בשבת ר"ח, שליח ציבור שטעה והתחיל במוסף "אתה יצרת", ולא אמר "לדור ודור" או "אתה קדוש", צריך לחזור לראש התפילה, ולא רק למקום שטעה (מנחת שלמה א ב, הליכות שלמה תפילה ט ח, הליכות שלמה ר"ח פ"א הערה 60) והוא הדין ב"ח שחל ביום חול, והתחיל "ראשי חדשים" ולא אמר "לדור ודור" או "אתה קדוש", יחזור לראש התפילה (הגר"י כהן שליט"א)

כה. מותר לתלות או להסיר שלט של "יעלה ויבוא" בשבת מהקיר (חוט שני שבת ח"ב עמ' רמד, הליכות שלמה. ועי"ש שמיקל אפי' להחזיר"א כיון שזה דרך ארעי)

דיני הלל דראש חודש

- כו. הקורא את ההלל למפרע לא יצא (ש"ע תכב ו) לכן אם חיסר פסוק אחד, יחזור למקום שטעה וימשיך על הסדר. ואם אינו יודע באיזה פסוק טעה, יתחיל מראש הפרק וממשיך על הסדר (רמ"א שם ומ"ב ס"ק כז)
- כז. הלל של ר"ח הוא כמו בין הפרקים בק"ש, ואסור להפסיק רק במה שמותר להפסיק בין הפרקים בק"ש (ש"ע תכב ד ומ"ב שם)
- כח. מותר לענות לקדיש וקדושה וברכו ומודים באמצע ההלל, גם בימים שגומרים בהם את ההלל, וק"ו ב"ח (ש"ע תפח א, סו ג)
- כט. לא יברך אשר יצר באמצע הלל (מ"ב סו כג) ואם יודע שאח"כ יצטרך ע"פ לנקביו, מותר לברך בין הפרקים (הגר"י כהן ע"פ המ"ב סו יט גבי ברכים ורעמים והגר"ח קניבסקי בשיח השדה שלומד מזה לישתבח)
- ל. לענין עניית "אמן" על כל ברכה בין הפרקים, נחלקו הפוסקים (מ"ב סק"ג) וברכה על ברכים ורעמים, יש לברך כששמע אותן בין הפרקים (מ"ב סו יט)
- לא. אם שכח לברך לפני ההלל, יש לברך ולהתחיל ע"פ הלל (אשי ישראל מהגר"ח קניבסקי) ואם גמר את ההלל, כבר יצא את ההלל וכבר אינו יכול לברך (מאמ"ר תפח ב) ואם נזכר בסוף ההלל שלא בירך לפני ההלל, יכול לברך הברכה בסוף ההלל (ביאור"ל נג ב)
- לב. אסור לטעום קודם הלל, כי הוא שייך לתפילת שחרית. אבל מי שחלש וצריך לטעום כדי שיתפלל בכוונה, מותר (ביאור"ל סי' תכב)
- לג. אם שכח יעלה ויבוא, ועדיין לא פסע את רגליו, יחזור ויתפלל ולא יאמר הלל עם הציבור. אבל אם פסע את רגליו, יקרא הלל עם הציבור ואח"כ ישלים את התפילה (הגר"ח קניבסקי באוצרות ההלל)
- לד. אם לא פסע את רגליו כי ממתין למישהו מאחוריו, והתחיל את ההלל, לא יפסע באמצע ההלל (הגר"ח קניבסקי באוצרות ההלל) ודין זה הוא גם ב"ח (הליכות שלמה סעי' יג. ועי' ביאור"ל תכב ד, דגם ב"ח אין להפסיק באמצע הלל)
- לה. "א שיש לזהר לא לקרוא את ההלל לפני נץ החמה (מהרש"ם א א, ט"א מגילה דף כ) ובדיעבד ובשעת הדחק לא גרע מתפילה, ומעמוד השחר יצא ידי חובתו (ש"ע פט א)
- לו. צריך לעמוד בשעת ההלל (ש"ע תכב ז) ולכתחילה יש להחמיר לא לסמוך את עצמו על "סטנדר" באופן שאם ינטל הסטנדר יפול, כי סמיכה אינו כעמידה. אבל סמיכה מועטת באופן שלא יפול אם ינטל הסטנדר, בודאי מותר (ביאור"ל תכב ז ד"ה מעומד)
- לז. הנכנס לביהל"נ ועדיין לא התפלל, והציבור מתחילים הלל, אם אין לו עוד מנין, יקרא עמהם הלל לפני התפילה (מ"ב תכב טז)
- לח. אם הוא באמצע פסוקי דמזמרה, והציבור הגיעו להלל, יקרא עם הציבור את מזמורי ההלל. אבל לא יברך עליו לא לפני ולא אחרי, אלא יסמוך על מה שבירך "ברוך שאמר" ומה שיברך "ישתבח" (מ"ב תכב טז) וכל זה דוקא ב"ח, אבל בימים שגומרים בהם את ההלל, לא יקרא באמצע פסוקי דמזמרה, דהרי חייב לברך, וא"א לברך באמצע פסוקי דמזמרה (מ"ב שם) והיינו דוקא כשלא יהי' לו מנין אח"כ, אבל אם יש לו עוד מנין לא יפסיק בכל אופן (שעה"צ תפח ד)
- לט. מי שקרא לפני התפילה תהילים, ובתוכם הפרקים של הלל, יש מסתפקים אם יצא ידי הלל, ושוב אינו יכול לברך (הליכות שלמה)
- מ. היה עומד באמצע ההלל, וקראוהו לעלות לתורה, מותר לעלות אפי' בימים שגומרים בהם את ההלל (מ"ב סו כו) אבל לא יאמר עם הבעל קורא אלא יטה אזנו וישמע ממנו (מ"ב שם) ואם הגבאי שכח את שמו, מותר לענותו מפני הכבוד (מ"ב שם)
- מא. אם אין שם מי שיוודע לקרוא בתורה אלא הוא, מותר להפסיק לכבוד התורה. אבל ימנע עצמו מלהיות גבאי לקרוא האנשים (מ"ב)
- מב. יחיד שקורא את ההלל, יאמר לשנים שיאמרו עמו ראשי הפרקים בהודו לה' כי טוב (רמ"א תכב ב) ודבר זה אינו אלא לכתחילה. ואם אין מצויין לפניו, א"צ לחזור אחריהם (מ"ב שם) וכשאומר ביחידות, אינו אומר ע"פ "הודו".
- מג. אם עומד באמצע הלל, והחזן התחיל "הודו" לפניו, לא יענה להחזן "הודו". וגם לא יענה "אנא" אם הוא לא אוחז שם (דולה ומשקה מהגר"ח קניבסקי)
- מד. לא יענה "ברוך הוא וברוך שמו" באמצע הלל (אשי ישראל בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א)
- מה. אין לציבור לענות "הודו" עד שיכלה הפסוק מפי הש"ע (כתבי הגר"ח ק"ב בשם החזו"א) והש"ע אינו אומר שוב "הודו" (הליכות שלמה)
- מו. כשהציבור אמרו "יאמר נא", והחזן אח"כ מנגן, לא ינגנו המילים עם החזן. אבל מ"מ בדיעבד אינו נקרא הפסק (הליכות שלמה)
- מז. הגמ' בפסחים [ק"ז] מסתפקת, האם "מרחביה" הוא תיבה אחת וכולה חול, או שני תיבות וחצי קודש. ואמר החזו"א, שיכוון שיעלה לו כפי הכוונה הראויה והנכונה (הגר"ח קניבסקי באוצרות ההלל)
- מח. שכח לקרוא הלל והגיע זמן מנחה, יתפלל קודם מנחה ואח"כ הלל (הגר"ח קניבסקי באוצרות ההלל)
- מט. ה' עומד סמוך לשקיעה, ויש לו זמן או למנחה או להלל, בימים שגומרים את ההלל, יקרא הלל וישלים מנחה בערבית (הגר"ח קניבסקי) ובראש חודש שהוא מנחה, מסתבר שיש להקדים מנחה וצ"ע (הגר"י כהן)
- נ. כשמחליפים חזן להלל, "א שלכתחילה יאמר הראשון שהתפלל שמ"ע קדיש שחלל, כיון דהוא קאי על השמ"ע. ודוקא ב"ח שאומרים קדיש שלם, אבל בחנוכה שאומרים חצי קדיש, גם השני יכול לומר קדיש (הליכות שלמה סעי' יד) ו"א שגם ב"ח השני יכול לומר את הקדיש, כיון שהולך גם על ההלל (כתבי הגר"ח קניבסקי בשם החזו"א)
- נא. אין אומרים הלל בבית האבל (מ"ב קלא כ) ו"א שהמנהג הוא שהאבלים יוצאים לחדר אחר, ואז הציבור יכולים לומר הלל (גר"ב מהדו"ת י"ד סי' רטו שכך המנהג בפראג, הליכות שלמה סעי' טו) ואם האבלים לא יצאו, ולא אמרו הלל, ב"ח א"צ לומר הלל בבית. ובחנוכה צריך לומר הלל בביתו (מ"ב שם)

ספרים ש"ל

התפילה
במחיצת החפץ חיים

השבת
במחיצת החפץ חיים

הימים הנוראים
במחיצת החפץ חיים

הגדה של פסח
במחיצת החפץ חיים

פרקי אבות
במחיצת החפץ חיים

החינוך
במחיצת החפץ חיים

ביד הלשון

פעילויות תורניות

מבצעי שמירת הלשון

שיעורים תורניים

מילגות לנוקמים

הפרשה "במחיצת החפץ חיים" - וארא גליון מס' 45

ס"ד

סיפורי אמונה

למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ (ח, יח).

רבנו (שם עולם ח"ב פ"ה ופכ"ד) אומר, שבפסוק זה [ובפסוקים הדומים לו] מבארת התורה את מטרתם של כל ניסי מצרים - עשר המכות והניסים שעל הים. שמטרתם היא, שגם כל הגויים ידעו ויאמינו שה' ית' משגיח על כל העולם. ובאמת כך היה, כמבואר בדברי רחב למרגלים (יהושע ב, י-יא) "כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם... ונשמע וימס לבבנו... כי ה' אלוקיכם הוא האלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת" (נדחי ישראל פ"ו ופמ"ג). כמובן, אם הגויים האמינו בה' בעקבות הניסים, כ"ש שבני ישראל עצמם התחזקו באמונה זו ע"י ניסים אלו, והתחזקו ביראת ה' בעקבותיהם, כנאמר (שמות יד, לא) "וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה'".

האמונה היא עיקר היסודות כולם, כמבואר בגמ' (מכות כד, א) בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר (חבקוק ב, ד) "וצדיק באמונתו יחיה", ומאחר וניסים אלו הם יסוד האמונה, נצטוונו לזכורם בכל עת ובכל שעה, שלא תהיה אפשרות לכפור בהם ולהכחישם, כמבואר ברמב"ם (אגרת תימן) וברמב"ן (יג, טז). ולכן, אנו מחויבים לומר בכל יום את פרשת ציצית שבקריאת שמע, בה מוזכרת יציאת מצרים, להניח תפילין ולקבוע מזוזה בפתחי בתינו. וכן שמירת השבת וחגיגת המועדים כולם, הם זכר ליציאה זו. ונראה, שדי היה בחיזוק האמונה בה' ובהשגחתו, בכדי שה' יעשה את כל הניסים הללו, אף שלא זו היתה עיקר מטרת היציאה, אלא שיקבלו ויקיימו את התורה כמבואר בתורה (שמות ג, יב).

חז"ל (מכילתא דר"י בשלח מסכתא דזוהי פ"ו) אומרים שבזכות האמונה נגאלו אבותינו ממצרים, וכן הגאולה העתידה תהיה בזכות האמונה, כמבואר בפסוק (יהושע ב, כב) "וארשתיד לי באמונה". עוד מביא רבנו (מחנה ישראל ש"ג פ"א), שגם סדרי הגאולה יהיו בדיוק כפי שהיה במצרים, שכשם שהמצרים לקו בעשר מכות, כך מלכות אדום תלקה בעשר מכות אלו, כפי שמפורש בדברי חז"ל (מדרש ויושע). וכפי שאמרו (שם) 'אמר להם משה לישראל ראיתם כל הנסים האלה שעשה לנו הקב"ה בזמן הזה כך עתיד לעשות לאדום בשעה שהוא גואל את ישראל'. ומוסיף רבנו (שם פ"ב), שמעלת האדם לעתיד לבוא וגודל הטובה שיזכה בה, תלויים במידת אמונתו בישיעת ה' בזמן הגלות בין הגויים. המאמין באמונה שלימה שכל מה שה' עושה הוא רק לטובתו, הרי שולחנו לעתיד יהיה מלא כל טוב. אבל המתרפה באמונה, מתבזבז שולחנו. כפי שדרשו חז"ל (סוטה מח, ב) על הפסוק (זכריה ד, י) "כי מי בן ליום קטנות", מי גרם לצדיקים שיתבזבז שולחן לעתיד לבא קטנות שהיה בהן שלא האמינו בהקב"ה.

התורה טרחה להאריך לספר את סיפורי המופתים בפירוט רב, כדי לחזקו באמונה ובצפיה לישועה. ומזה למד רבנו (ח"י עה"ת בראשית א, א), שדי בסיפורי התורה כדי לחזק את האמונה ויסודות היהדות בליבות בני ישראל קטנים כגדולים. משום כך שלל את הצעת מלמדי התינוקות, לספר לילדי ישראל סיפורים נוספים לחיזוק האמונה. בטענה, שאם היה צורך לעוד סיפורים למטרה זו, לא היה נמנע הקב"ה לספרם לנו בתורתו.

אורחות חיים במחיצת רבינו: בזיכרוננו משנים הנזכרים, כי הניע פעם מכתב מרב חשוב. בבקשה לבקש רחמים עליו כי הוא חולה. והוא מזכיר עונו כי דיבר על אבי ז"ל. והקטין מעלת חיבוריו, ואני הייתי באותו מעמד, וראיתי כי אבי מניע בכתפיו ומתבייש מתוכן המכתב, והשיב לו תיכף במכתב בענווה, כי מצטער הוא בצער, ובלי ספק לא נענש בשביל דבר קל כזה, ומבקש ממנו מחילה ששרוי בצער הוא בשבילו, ומברכו ברפואה שלימה.

שמעתי פעם, שדיבר עם בחור בן תורה שבא בחיתון עם יתומה, ואביה היה בן תורה, ואח"כ גמגם הבחור על השידוך, וטען עמו אבי על מיאוונו, באמרו הלא אביה היה בן תורה וירא שמים ובעל יסורים כמה שנים, הלא יש לה זכותים רבים.

ספרים ש"ל

התפילה
במחיצת החפץ חיים

השבת
במחיצת החפץ חיים

הימים הנוראים
במחיצת החפץ חיים

הגדה של פסח
במחיצת החפץ חיים

פרקי אבות
במחיצת החפץ חיים

החינוך
במחיצת החפץ חיים

ביד הלשון

פעילויות תורניות

מבצעי שמירת הלשון

שיעורים תורניים

מילגות לנוקמים

פניני הפרשה "במחיצת החפץ חיים"

ח"ד

פרשת וארא

מכת שחין - רבינו מתפעל ומתאר את מכת מצרים:

בלילה, כשהלכתי דרך ביתו, שמעתי נעימת קולו וניגשתי לחלונו, וראיתי בליל שב"ק אחד, כמו בשעה שיושב על מיטתו ולומד חומש בפרשת וארא, ועל כל מכה ומכה היה מתפעל ואומר בהתפעלות גדולה: "איי איי", ובבואו למכת שחין, "ולא יכלו החרטומים לעמוד מפני השחין" - צחק בקול, שלא שמעתי ממנו אף פעם אחת שיצחק בקול כל-כך, וההתפעלות היתה כל-כך גדולה, כאדם שרואה בעצמו המכות, כך היתה אמונתו חזקה. ועמדתי כך יותר מחצי שעה.

(מכתבי הרב 'חפץ חיים')

ואני אקשה את לב פרעה.

היתכן שהש"ת יכביד בכוונה תחילה את לב פרעה?! איתא במדרש (תנחומא, יתרו טז): "לא תעשון אתי אלוהי כסף ואלוהי זהב", לא תעשו כדרך שבני אדם נוהגין ביראותיהן, כשטובה באה עליהם מכבדין ליראותיהן, שנאמר (חבקוק א, טז) "על כן יזבח לחרמו" וגו', וכשהפרענות באה עליהם, מקללן ליראותיהם, שנאמר (ישעיה ח, כא) "והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלוהיו". אבל אתם תתנו הודייה על הטובה ועל הרעה, שכן דוד אמר (תהלים קטז) "כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא, צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא".

וכן איוב אמר (א, כא) "ה' נתן וה' לקח, יהי שם ה' מבורך", על מדה טובה ועל מדת פורענות, מה אשתו אומרת לו (שם פסוק ז) "עודך מחזיק בתומתך, ברך אלוקים ומת". אמר לה, כדבר אחת הנבלות תדברי, גם את הטוב נקבל מאת האלוקים ואת הרע לא נקבל!?

וצריך אדם להיות שמח בייסורים. רק היהודי יודע את הסוד של שמחה בייסורים. משהוא אוכל מרור, מברך: 'על אכילת מרורי', על בשורה רעה הוא מברך: 'בורך דיין האמת', אין לו תרעומת כלפי הקב"ה כביכול. וחייב איש יהודי לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, וכל אחד לפי כוחות נפשו, משתדל לקבל את יסוריו באהבה.

מה שאין כן העכו"ם, הוא מבעט בייסורים. נתן סלע לצדקה על מנת שיחיה בנו והבן מת, הוא תוהה ומתחרט על כך (ב"ב י: וברש"י שם). להיפך, לפעמים הייסורים משפיעים עליו לרעה, ותחת שהייסורים יצרפיהו וינקוהו מחלאתו, יעוררו בו הרהור של תשובה וחשבון הנפש, גורמים הם לו לבעוט באלוקיו, להתקצף ולקלל אלוקים ומלך, כמו שאמר הנביא. לפיכך ציווה ה' את משה בוא אל פרעה והתירה בו, יען כי אני הכבדתי את לבו, כי כפי הנראה המכות שהתכתי עליו השפיעו עליו השפעה הפוכה, הקשו את ערפו והכבידו את לבו.

והקב"ה אמר למשה, אף אם האותות והמופתים לא יביאו בשביל פרעה את התוצאות הרצויות מיד, הרי בכל זאת, תיוודע על ידם השפעה עמוקה על ישראל, כפי שנאמר: "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך וגו' וידעתם כי אני ה'", אם לא לפרעה, הרי לישראל בוודאי ישמשו האותות והמופתים מוסר השכל.

(ע"פ 'הח"ח - חיוו ופעלו' ח"ג, ע' תתשצז)

וסרו הצפרדעים ממך ומבתיך.

כאן הועילה תפילת משה רבינו, להסיר הצפרדעים מפרעה ומעבדיו, ובפרשת חוקת (במדבר כא, ד) במעשה הנחשים השרפים כשהתפלל משה בעד העם, לא הועילה תפילתו להסיר את הנחשים הממיתים, אלא נתן לו הקב"ה עצה לשים שרף על נס, והנשוכים יסתכלו בו ויחיו, וכדרשת חז"ל (ר"ה טז). אבל הענין הוא, כי לכל יש תרופה, חוץ מלשון הרע, והמקטרג הנברא מלשון הרע אי אפשר להסירו, כי עומד ומקטרג, וכמו שהמספר לשון הרע מספר בפיו, כן הוא המקטרג הנברא מהחטא הזה מדבר במו פיו, ואי אפשר להשתיקו, ומכיוון שעונש השרפים בא על עון לשון הרע, בשביל שדיבר העם בה' ובמשה, לכן לא הועילה תפילתו של משה להסירם לגמרי, אלא נתן לו הקב"ה עצה איך לרפא את הנשדך מהנחש.

(ח"ח על התורה)

לע"נ ה"ה שלמה בן מרים. ולהצלחת ה"ה דניאל בן שלמה. דן אליהו בן לאה

פניני דעת

משיחות שהשמיע רבינו הגדול מרן רבי מייכל יהודה ליפקוביץ' זללה"ה

דעת תורה

אודות גדולי ישראל שהעידו על עצמם שלא נחונו בכשרונות ובכל זאת גדולי וגאוני ישראל. זכו הם לכך ע"י היגיעה. היו הם בבחינת "עז כנמר", ובורא עולם היה בעזרם.

ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש

בהקשר זה של המידה עז כנמר מוצאים אנו צד נוסף כיצד על האדם לנהוג במידה זו, וכפי שכותב הטור. הן זאת ברור שמידת העזות לכשעצמה הינה מידה גרועה מאד, אולם בכל זאת כותב הטור שמידת העזות היא כלל גדול בעבודת הש"ת. לפעמים חפץ האדם לעשות מצווה ובכל זאת נמנע מעשייתה מפני בני אדם שמלעיגים עליו. פעמים רבות מוצאים אנו שהלעג אינו מכוון באופן ישיר אליו, אף אחד אינו לועג לו על מצוה שעושה, אך מכיון שהאדם נמשך אחר החברה, ובחברה ישנם בעלי גאווה ושררה שאינם נכנעים לדבר אמת, הרי שתמיד ימצאו ביקורת על כל דבר שבקדושה. בהנהגתם זו נהיים אלו ללועגים לדברים שבקדושה, ואותו אחד שהיה חפץ לעשות טוב נגרר אחר חברתם שכן אינו רוצה להיות בודד ויחיד, וממילא בלא שימת לב נהפך הוא עצמו להיות מלעיג. לכך הזהיר התנא והעמיד כלל גדול בעבודת הבורא ית' שלא ימשך אחר המלעיגין, כי הנמשך מאבד את כל הטוב שיכול היה להשיג בעבודת הש"ת. צריך האדם להשתמש במידת העזות, להעזיז פנים כנגד כל הנהגה זו של לעג וביקורת נגד דברים שבקדושה.

עוד מוצאים אנו מעשים שבכל יום כשיושב האדם ועוסק בתורה הקדושה. והנה תוך כדי הלימוד יש אשר יפריע לו במילי דעלמא. אמנם הלומד רוצה להמשיך בלימודו אך הוא בעל נימוס גדול ואינו מסוגל להפסיק את המפריע בלימודו. על כגון זה אומר הטור - אדרבה! העז פניך ואמור לו שבעת עוסק אתה בתורה הקדושה ולא בכל דבר אחר! זה אשר אמר ר' יוחנן לתלמידיו (ברכות כ"ח:) - "יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם". ר' יוחנן הכיר את תכונת האדם שנמנע להפריע בעת אשר עוסק האדם בענייני בשר ודם ולעומת זאת אינו נמנע מלהפריע כשעוסק האדם בחפצי שמים. לכך אומר ומזהיר התנא שעלינו להשתמש במידת העזות, אותה מידה עליה אנו מתוודים "על חטא שחטאנו לפניך בעזות מצח". בכל זאת לעיתים עלינו להשתמש בה שכן אחרת הנך יכול ח"ו להגיע למצב שלא תהיה על הדרך העולה מעלה באורח החיים, למען סור משאול מטה.

לעשות רצון אביך שבשמים

בימים אלו ימי השובבים מביאים אנו דברים שנאמרו על ידי רבינו בתקופה זו, ימי השובבים בשנת תשמ"ח. אמנם הדברים לא נאמרו בהקשר של תקופת הימים הללו, אולם מובאים פה יסודות חשובים עד למאד בעבודת האדם, יסודות החשובים בכל ימות השנה וביתר שאת וביתר עז בימים אלו.

גול על ה' דרכך

הטור בתחילת אורח חיים מתחיל בדבריו בדברי התנא באבות (ה' כ"ד) - "יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר, קל כנשר, רץ כצבי וגיבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים". במשנה זו מפרט התנא ארבע מידות שצריך האדם להשתמש בהם כדי לקיים רצון הש"ת. נשתדל בס"ד לעמוד בקצה קצהו של עבודת האדם הנדרשת על פי משנה זו. החסיד רבינו יוסף יעב"ץ בפירושו על אבות עומד ראשית על סדר הדברים כפי שמביא אותם התנא. ראש וראשון למידות אעוהם מונה התנא הינו עז כנמר. ולא בכדי הוא הדבר, כפי שמבאר היעב"ץ - "ונראה לי דדוקא נקט סדרא, כי אלה הד' תנאים צריכים לכל מצוה. עז כנמר, בתחלת דברך צריך להזדרז ולחשוב מחשבות איך תעשה המצוה ואפילו לא תהיה בכח לעשותה, כי כח האריה גדול מאד מן הנמר, אבל ברוב זריזות הנמר ותחבולותיו ינצח למי שא"א בכחו לנצח, וכן אמר דוד המלך ע"ה "גול על ה' דרכך", כי אפילו לא יהיה בכחך כפי הנראה עכשיו לעשות המצוה ולגומרה, תתחיל בה לאטה, כאבן הזאת שגוללין אותה מעט מעט, ובטח עליו והוא יגמרנה, אחז"ל (קדושין מ.) מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, ואחר שכן תחשוב איך תעשה המצוה תקל לך עשייתה ולא תכבד עליך".

המידה הראשונה אותה צריך האדם לדעת ולהכניס בלבו בגשתו לעבוד את קונו הינה העזות של הנמר. אל יחשוב האדם בליבו שחלש הוא ואין בכוחו לעשות המצוה. אל ידמה בנפשו שבעל כשרונות מוגבלים הוא ואין בכוחו להבין את דברי התורה הקדושה. עליו להיות עז כנמר, לא לירא ולא לפחד מהקשיים. עליו לדעת ולידע בבירור ובבהירות מוחלטת שאם יעשה האדם את השתדלותו הרי שודאי הוא שיזכה שהקב"ה יאיר עיניו. לא הכשרונות הם הקובעים, ולא זכות אבות, אלא היגיעה! הן ידוע

**"הדריכני
בנתיב מצותיך -
זריזות הרגליים בנתיבות
המצוות, "הט ליבי אל עדותיך" -
נטיית הלב לדברים שבקדושה,
"העבר עיני מראות
שוא" - שמירת
העינים.**

הוא אשר אמר אמר דוד המלך ע"ה - "ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש" (תהילים קי"ט מ"ו). אף על פי שהיה נרדף ומטרה ללעג, בכל זאת היה מחזיק בתורתו ולא בוש בבחינת עז כנמר.

העבר עיני מראות שווא

עתה ניגשים אנו למידה השניה - קל כנשר. כותב הטור כי מידה זו מרמזת לראיית העין. שורש הדברים כך הוא - סגירת העין הינה התנועה הקלה ביותר והאדם מבצעה מבלי משים ומבלי לחוש בה. אמנם כגודל הקלות בסגירת העין כך גם גודל הסכנה בראיית העין. יכול כל אחד לחשוב בנפשו ולהיזכר אודות פעמים בהם נקלטה בעיניו ראייה של הרף עין, ואותה ראייה של הרף עין השפיעה עליו למשך שנים רבות. השפעה זו נותנת את רישומה בלב ובנפש ושם תחילת הרע שכן עין רואה ולב חומד.

זה העוצם את עיניו מראות ברע הרי שללא כל מאמץ מקים הוא מחיצה של ברזל בינו לבין מעשה העבירה.

כמה הכרת הטוב צריכים אנו להכיר לבורא עולם על כי נתן לנו את האפשרות לעצום את עינינו ולא להכניס אל תוכינו את מראות ורשמי הרחוב. אמנם צריכים אנו להביט ולראות להיכן אנו הולכים בכדי שלא נגיע לידי מכשות ותקלה, אולם אחרי כל זאת ובהתחשב בזאת, הרי שבכל מקום בו הדבר אפשרי צריכים אנו לשמור עצמינו לבלב נגיע לידי מכשול ותקלה רוחניים. זוהי איפה התכונה של קל כנשר - בקל ובמאמץ קטן יכולים אנו לשמור עצמינו מראות ברע ולהינצל מן החטא.

ומעתה נזקקים אנו לתפילתו של דוד המלך ונוכחים אנו לראות כיצד משתלבות להם כל המידות יחדיו - "הדריכני בנתיב מצותיך - זריזות הרגליים בנתיבות המצוות, "הט ליבי אל עדותיך" - נטיית הלב לדברים שבקדושה, "העבר עיני מראות שווא" - שמירת העינים. נשתדל בעצמינו ונתפלל לבורא עולם שיטה ליבנו ויעביר מעינינו מראות שווא של טעויות, ונזכה להיות בבחינת הבא להטהר שמסייעין בידו.

למען דעת

עבדו את ד' בשמחה

מביא היה רבינו את דברי האור החיים הקדוש בפרשתינו.

"ה"אור החיים" הק' כותב אודות הפסוק "ולא שמעו אל משה מוקצר רוח ומעבודה קשה" (שמות י"ט) - "אולי כי לצד שלא היו בני תורה לא שמעו ולזה יקרא מוקצר רוח כי התורה מרחבת ליבו של האדם". קוצר רוח אפשרי היה קודם מתן תורה, אולם אנו שזכינו לקבל וללמוד תורה הרי ודאי שלא שויך המושג של קוצר רוח.

נביא בזה מספר דברים מפי רבינו אודות שמחה בעבודת ד'

עליהם רופא... כשרואים תלמידים עם שמחה על פניהם - סימן הוא שהם לומדים ונהנים מהלימוד, אבל כשרואים תלמיד ממורמר - אות הוא שאינו לומד, לא נהנה מן הלימוד.

הדרך לשמחת התורה

כיצד מגיעים לשמחה בתורה? כשמרגישים שזה מה שיש לי בחיים, רק התורה, ואין בלתי, מלבדה אין לי כלום, זה נותן את השמחה מכל דיבור ודיבור שלומדים.

מידת הגאווה

בחור בן תורה שנקלע לבעיות קשות שונות רח"ל, ניגש לבקש עצה טובה מרבינו זללה"ה. אמר לו מו"ר: צריך לעבוד על מידת השמחה. וכשנשאל כיצד עובדים על מידה זו, אמר, שעליו להתייעץ עם המשגיח בשיבה בה הוא לומד. אמר הבחור: את המשגיח כבר שאלתי... ואז אמר לו מו"ר: אם שאלת כבר את המשגיח ואין לו עצה בשבילך - אזי עליך לעבוד על מידת הגאווה!

שמחה בעבודת ה'

צריך תמיד להיות בשמחה, ולהיות מרוצה. השאיפות והתשוקות הרוחניות אסור להן שיגרמו להרגשת "חוסר שביעות רצון". חייבים לדאוג באופן בסיסי שתמיד יהיה מצב רוח טוב של שביעות רצון, ואין לזה שום סתירה לשאיפות כבירות וגדולות.

לבחור ישיבה מסויים שהיה נתון לעיתים למצבי משבר, הציע רבינו זללה"ה, שלאחר שעתיים של לימוד, יצא למשך עשרה רגעים לחורשה שליד ישיבתו - "תעשה מזה קביעות מסודרת, לא 'רפיון' באמצע הלימוד, אלא 'הפסקה' קצרה ומסודרת, תקח עמך דבר מאכל מסויים ותעשה טיול קצר בחורשה".

וגילו ברעדה

"וגילו ברעדה" (תהלים ב', י"א) - היינו שה"רעדה" תבוא עם ה"גילו", אך ה"רעדה" בלא "גילו", המצב חמור וצריך לרופא.

היה אצלי ראש ישיבה מאמריקה עם כמה שאלות מהבחורים, שעל חלק מהן התשובה היתה שצריך

הדעת נותנת

עבודת ימי השובבי"ם

חזרת הש"ץ מתוך הסידור ולכוון כל ברכה וברכה בחזרת הש"ץ, כן שמעתי מהמשגיח בעל "אור יחזקאל" ז"ל בשיחותיו בפי אלו.

(מתוך מכתב רבינו אמרי דעת ח"ב עמ' שצ"א - שצ"ב).

בפרשיות אלו [שובבי"ם] רצוי להשים לב ועיון להנהיג את חוש המחשבה שיהיה ברשותו שלא ישוטט, וזה מתחיל משמירת ראיית העיניים, והעצה לזה להתרגל לשמוע

נפשו גחלים תלהט

ניצוצות סממנת הגאון הצדיק ר' ישראל אליהו זינטרוביץ זצוק"ל

גליון 77 וארא תשע"ו

העלון יוצא ללא מטרת רווח וניתנת
רשות לצלמו למטרת זכויהם בלבד.
לתרומות והנצחות, חוספת מעים, הענות והערות
יש לפנות בטלפון: 0527-69-79-44
או בדוא"ל shneiderav1@gmail.com

דבר המערכת

בהיות שרבים עוסקים בימים אלו בתיקוני השובב"ם ראינו להביא
כאן כמה אגרות בענין מרביתו ז"ל. פרק נוסף בסוגית פנימיות כחות
הנפש מוגש כאן. בהיות שהדברים בדרך כלל חדשים לציבור הם
מובאים שלב אחר שלב כדי שיקלטו היטב בנפש הקורא.

הבהרה: מחמת סגנונו היחיד שאינו שווה לכל נפש דברי תורתו של רבינו
זצ"ל עוברים עריכה ועיבוד לשוני כפי שנעשה בספר "נפשו גחלים תלהט" על
עקבתא דמשיחא שי"ל בעדודו. על כן כל שגיאה וטעות נא תלתו אך ורק
בעורך. נשמח על כל הערה והארה.

המערכת

החכמה עליה נאמר החכמה מאין תמצא.
באכילת המצה שהיא נהמא דמהימנותא
שהיא האסותא לכל מרעין בישין דס"מ
וחיילין דיליה נא.ה. בליל הסדר בו נולדה
כנס"י יש מגע עם ה"אין" מקור הנשמת חיים
והיא מקור החכמה שהיא שורש מציאות
החיים כדברי הגר"א על ברכת אשר יצר
בחכמה, הובא כ"מ].

מה שהעבודה בזה הולכת אצלך בקושי
מיוחד - כאשר התלוננת - כנראה זהו סרח
עודף מנטית טבעך שהוא נוטה להתפעלות
בכלל באופן מופלג. כי כל התפעלות
בהפלגה מעורב שם כח המדמה, שהרי
הרגש אינו שכלי בטבעו וחי מדימוניותו
בדבר שנפגש בו, ממילא כשבא המגע גם
בדבר שאינו רצוי הרי פורצות תגובותיו
כמעט בלי רסן, וקשה אז מאוד לרסן הסוס
בעת ריצתו במורד וד"ל. אמנם השכל לאידך
גיסא קר הוא בטבעו וכח הקרירות שבו הוא
ליסר ולרסן פריצות ההרגש. וכלשון הגר"ס
ז"ל בריש אגרת המוסר "ואסור במושכלו"
יעו"ש. אילו היית משתדל להגיע בלימודך
לנקודת המוכרח שבסוגיא ולא לנקודת היופי
היה זה עוזר הרבה. אם זוכים להמחיש
המוכרח אז מרגישים רסן השכל, אבל היופי
הוא נושא חן אל הדמיון. ואמרו ז"ל (תענית
כו, ב) בחור אל תתן עיניך ביופי תן עיניך
ליחוס וד"ל.

עוד בענין הנהגת ימי השובב"ם. אודות

עבודת ימי השובב"ם [אגרות דעת קע"ד - קע"ו]

אודות ימי שובב"ם הנה העיקר הוא
לבסס ולטהר נקודת החכמה שבנפש שהוא
ההיולי והתחלה שלה. וזיכוכה הוא ביגיעת
המח בדברי תורה [יש תיקון שנקרא תיקון
שובב"ם]. יש סדר של תענית ופדיון פ"ד
תעניות, תפילות, ומה שקוראים שומע
תפילה הארוך, וכ"ז מועיל לדורנו החלש
לצאת יד"ח התעניות בדיעבד, אם יש סדר
כוה בחו"ל תברר לעצמך. אבל העיקר
שבעיקרים הוא לעשות מש"כ בסידור אישי
ישראל חלק הנקרא כתר ראש (אות קלג')
שמדבר על ענין זה. והוא שבימים הללו ליגע
את עצמו מאוד בלימוד גופי תורה יעו"ש
ואין לי עוד מה להוסיף ע"ז.]

לעמל זה של תורה נברא האדם. אמנם בבת
אחת גם לשמור צינורותיו וכליו שבגוף אשר
העינים לשון ומעורר הם מעיקריו. אמנם כפי
היגיעה וה"קאך" [רתיחה] שמשקיעים בד"ת
ככה גם צינורות אלו מתרחצים מטינופיהם.
בביהמ"ד דקאצק היתה אימרה ידועה "הייתי
ביום אכלני חורב" "וממילא הייתי קרח
בלילה" וד"ל. אמרו ז"ל (קידושין ל, ב) אם
פגע בך מנוול זה משכהו לביהמ"ד, וניוול
הוא בתאוה. כי ידיעת ההפכיים א' הוא.
ומתוך עומק ההשקעה בעשה טוב יוצא מזה
הרגשת שנאה ומיאוס הרע.

כדאי להניח ההדגשה כאן, וכפי העבודה
הנשקעת בימים אלו אז זוכים להרגשת
פורים המבוססת על חיים אלו וכאמרם ז"ל
(מגילה יד, א) משיעבוד לגאולה אמרי' שירה
ממיתה לחיים לא כ"ש, והרי חכמה, חיים
היא נא.ה. ויגיעת התורה בימי השובב"ם בה
זוכה לחיים מכינה את הרגשת הזכיה בחיים
דפורים, ועיין במאמר מסתרי הנפש ב' הקשר
שבין החכמה לחיים]. ומסמיכת גאולה
לגאולה מגיעים לליל פסח להרגיש עצמות

המבוקש האחרון בניהוג הימים [ימי השובבי"ם], קטן הנני מדי להדריך זה כי צריך לדעת מעמקי הנשמות. אמנם כללא דמילתא הנוגע לדורותינו הוא להעמיק דעת על איכות הקלקול כדי לבא למרירות גמורה עליו. וליקח את החיות של החזרה המונח במרירות [א.ה. המרירות נובעת מרצון להתנער מהחטא ולשוב לנקיות וממילא יש כאן תנועה בנפש של חזרה] ולדבקה בחשק

גמור באלקים חיים בדברי תורה. ותלמוד תורה שהיא כנגד כולם, חובק כל האברים דמלכא שהם המצות בתוכה. וכאן היא תשובה שראוי לחפות על כל עובדיו. והקלקול דבנים ר"ל לתקן בהשיבנו "אבינו" לתורתך שהיא יצירת בנים. וחוש מזה להחליף התענית המחליש הגוף בסיגוף רסן פיו הרצוי מכל. ויעויין באגרת הגר"א ז"ל בעלים לתרופה...

תכלית העליות והירידות בעבודת ה' [נפש אליהו הקדמות ושיעורים אגרת ח']

... עצם העובדה שהיתה בתחילה בהתעוררות לעליה בהרגשה גמורה ואח"כ נפלה נעלמה ואח"כ חזרה, שהערת במכתבך, אין להתפעל כי בכלל זהו דרך הילוך כל נפש בקדושה דרך גלי הים הסוער של עוה"ז. יעלו שמים וירדו תהומות, אמנם אח"כ ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יושיעם אז יורדי הים באניות וכו' והמה ראו מעשי ה' אל ה' ונפלאותיו במצולה. אלולי הראוץ מן השמים את עולמך החדש בעיניך מעולם לא היית משתוקק אליו והיה הקומץ משיע את הארי. א"כ נתינה זו מתנה היא לקימ"ל מתנה יש לה הפסק. אמנם אח"כ ע"י היגיעה נהפכת המתנה לנחלת האדם ואז ירושה אין לה הפסק. וככה הולכת עלית האדם מדרגא לדרגא. ערוב של מתנה תוך השגתו החדשה והיא עלולה להתעלם ואז מרגיש האדם נפילה. אבל טובה היא לו לעוררו שעדיין לא נהפכה אותה מתנה לנחלה, וצריך יגיעה עליה. מלבד זאת ידועים דברי ר"ת בספר הישר כי ימי האדם עולים ויורדים בעצם וקרים ימי אהבה ושנאה. אבל עם ענין אחד עם מה שנתבאר כאן.

מסתרי הנפש [ב'] הכרת המושג נפש ורוח

באדם כמה מדרגות של נשמה – נפש רוח נשמה ועוד, אבל החטא מתייחס ביותר אל הנפש, משום שהנפש היא עצם הטבעיות של הגוף, ובלשון חז"ל נקרא "שיתופא דגופא" [א.ה. כלומר החלק המשותף בעצם מציאות הגוף], ובהיותה מקושרת עם הגוף החומרי הרי הנפש נוטה לגסות וחומריות ואין לה יכולת הבחנה שכלית בין רע לטוב, אלא נמשכת מעצמה לכל נטיית לבו ומסוגלת ביותר להכשל בחטא.

לעומתה קומת הרוח של האדם נוטה לרוחניות, ויש בה הבחנה שכלית בין טוב לרע, וע"כ היא רחוקה מן החטא. ולא מצאנו בה בשום מקום לשון חטא, ולכל היותר מחזר לגבה ענין "רוח שטות" (סוטה ג' א'). זהו פירוש מה שכתוב "גם בלא דעת נפש לא טוב" כי קומת הרוח נקראת דעת, בהיות בה ה"דיעה" להבדיל בין טוב לרע, וכאשר הנפש אינה מקושרת עם הרוח – "גם בלא דעת", אז הנפש היא במצב "לא טוב", ועלולה להכשל ברע. ענין זה מבואר בכתבי הגר"א בהרבה מקומות.

[א.ה. בבואנו להכנס לפנימיות הנפש עלינו להכיר את המושג היסודי ביותר בסוגיא זו והוא מה שחז"ל [בראשית רבה פרשה יד ט'] מלמדים אותנו שנשמת האדם מורכבת מה' חלקים. חמשה שמות נקראו לה, נפש, רוח, נשמה, יחידה, חיה. **נפש זה הדם שנאמר (דברים יב) כי הדם הוא הנפש, רוח שהיא עולה ויורדת שנאמר (קהלת ג) מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה, נשמה זו האופיה דברייתא אמרין האופיתא טבא, חיה שכל האברים מתים והיא חיה בגוף. יחידה שכל האברים משנים שנים והיא יחידה בגוף, הה"ד (איוב לד) אם ישים אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף.** נביא תחילה הגדרה כוללת לחלקי נשמה שלב אחר שלב ובהמשך אי"ה נביא פרטי כל סוגיא בפ"ע.]

נכנס לדברים יסודיים בהגדרת קומת האדם. הנה התוה"ק מייחסת בכ"מ את החטא ל"נפש" האדם, כמו "ונפש כי תחטא", ו"אשמה הנפש ההיא" וכיו"ב. והגם שיש

ומפני כך גם עונש "הכרת" מתייחס רק אל חלק הנפש כמש"כ ונכרתה הנפש ההיא, אבל על הרוח לא נמצא בכל התנ"ך ענין "כריתות", כי רק הנפש המקושרת עם הגוף, עלולה להפסיק את הקשר שלה עם העליונים, אבל הרוח שהיא בת העליונים בחפצא אינה יכולה להתנתק משורשה, ויעוי' בנפה"ח (שער א' פ' י"ז) בארוכה.

איכות החיים ע"פ כח הבחירה

כח "הבחירה" של האדם הוא רק בקומת הרוח שבו, כי ענין הבחירה מיוסד על כח ההבדלה בין טוב לרע, וזה "רוח" היא הדעת המבדילה בין טוב לרע וכמש"כ, משא"כ ה"נפש" אינה מבחינה בין טוב לרע, וע"כ שם "אדם" חל רק על קומת הרוח, במצב הנפש הוא נמשך אחר הטבעיות כבהמה, ומותר האדם מן הבהמה אין. כ"ז ידוע מאוד בקדמונים ובכתבי הגר"א בכ"מ.

איכות שיעור החיים של האדם היא כפי היקף כח הבחירה שבו. כשם ש"מת" ממש הוא "חפשי מן המצוות" (שבת ל' א') כלומר שנעשה בחפצא משולל מכח הבחירה ו"ממילא" אין בו גם אפשרות של קיום בפועל, כך גם אדם שיש לו נפש התנועה ומסתובב בעולם אבל ניטלה ממנו קומת הבחירה, הרי הוא בגדר מת. זהו כאשר נסתלקה ממנו קומת הרוח, ונשאר בעל נפש בלבד, כי "הנפש" היא "שיתופא דגופא", ואינה בעלת בחירה. במצב זה הוא בגדר "מת" ואע"פ שהוא מתנועע ומהלך בעולם, אבל אין כאן חיים של אדם, כי קומת אדם היא רק כאשר יש בו קומת הרוח כמשנ"ת.

פירוש ענין "כי עפר אתה"

ובזה נבין מהו נקרא שבחטא עץ הדעת הורד האדם למדרגת עפר "כי עפר אתה". הגם שאדה"ר המשיך לחיות בעוה"ז קרוב לאלף שנה, אבל מדרגת נשמתו ירדה פלאים, שכן לפני החטא היה צופה מסוף העולם ועד סופו, כלומר שהיה לו מבט רוחני שהגשם בטל ומבוטל, ואינו חוצץ כנגדו, ואחר החטא ירד למבט גשמי כמש"כ במדרש עה"פ ותפקחנה עיני שניהם [שלכא'ו] איך יתכן ש"הרויחו" ע"י החטא [שנפקחו עיניהם

"לשטותא בהאי עלמא", כלומר שקיבלו מבט חדש שיש כביכול עולם מלא הנאות ויש ערך לענייני הגשם שבעולם. מהפך זה הוא בגדר הסתלקות קומת הרוח, כי "הרוח" היא המבט של אדם בעל שכל היודע להבחין בין אמת לשקר, בין מציאות לדמיון, ולא נשאר בו אלא קומת הנפש, שהוא המבט של בהמה, שאין לה כח "הבחנה", ונמשכת לפי ראות עיניה. זהו גדר של מיתה כי איכות החיים היא בלי היקף הבחירה, ומכיון שירדה מדרגת "בעל - רוח" שהוא בעל בחירה, לדרגת "בעל - נפש" שאינו בעל בחירה, ה"ז מיתה ממש, זהו הפירוש "כי עפר אתה" שנכנס לגדר דומם שניטלה ממנו חיות האדם וכמשנ"ת [הגם שבודאי מדרגתו אחר החטא היתה גבוהה מאוד, אבל ביחס לדרגתו הקודמת, הוא כנפש כלפי רוח, בהמה כלפי אדם].

וזהו שאמרו בפסחים (קי"ח א') כשאמר לו הקב"ה ואכלת את עשב השדה זלגו עיניו דמעות ואמר אני וחמורי נאכל באבוס אחד? כי אכן ירידתו היתה למדרגת נפש בלבד, שניטלה ממנו צורת אדם וקיבל ציור של בהמה, והשוה עצמו בדוקא ל"חמור" משום שהוא סמל החומריות. ועל זה בכה שמעכשיו הוא בדרגת החמור ומאכל שניהם שוה. אבל צער זה זיכך אותו קצת, ואמר לו הקב"ה בועת אפיך תאכל לחם ונתקררה דעתו [עיי"ש בפסחים].

פירוש "נמשכה ערלתו"

ועפ"י האמור יובן היטב מהו שאדה"ר נעשה ערל ע"י החטא. בכתבי הגר"א ז"ל מבואר שמצוותיו של ערל אינן עושות פירות בעולמות העליונים, וע"כ כללו התנא (ר"פ הערל) עם פצוע דכא, כשם שפצוע דכא [הגם שיש בנפשו כח הולדה בעצם] אבל אין גופו עושה פירות, כך הערל אין מעשיו עושים פירות למעלה עכ"ל. נמצא שהערלה גורמת לצמצום נורא בהיקף הבחירה של האדם, כי עיקר מעלת הבחירה הוא במה שיש לו כח של "תנו עוז לאלקים", היינו לפעול גדולות ונוראות בבנין ותיקון העולמות העליונים, ו"ערל" אין לו כח זה

[א.ה. שהרי אין מצותיו עושות פירות למעלה] והרי הוא כמעט ואינו בעל בחירה. וממילא הערל הוא בגדר **מת**, כי איכות החיים היא עפ"י שיעור הבחירה כמשנ"ת. וזהו עומק כונת מאחז"ל (פסחים צ"ב) "הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר", כי הערלה מכניסה את האדם למצב של מת המוטל בקבר. אינו "מליצה", אלא זוהי הגדרת המציאות.

וע"כ אדם הראשון שבחטאו נעשה תיכף בגדר "עפר – דומם", כי ניטלה ממנו קומת הרוח שהיא כח הבחירה, ונעשה בעל "נפש" בלבד, שזהו גדר של מיתנה וכנ"ל, ע"כ נמשך מזה שנעשה "ערל", שהוא נטול בחירה, ואין מעשיו עושים פירות למעלה כמש"כ הגר"א ז"ל.

פירוש "בעצבון תאכלנה"

הנה בקללה של אדם הראשון נאמר **"בעצבון תאכלנה כל ימי חיך"**, הודגש כאן ענין ה"עצבות", וכן בקללת חוה נאמר "ארבה ארבה עצבוונך והרונך, בעצב תלדי

בנים", וצריך להבין מהו ה"מדה כנגד מדה" בזה.

אנו רגילים להתייחס למדת העצבות שהיא כמדה רגילה בין המדות. אבל מקובל אצלנו מה שגדול אחד לפני כ-ח' דורות אמר "הציבור קורא לזה "עצבות", אני קורא לזה **"פריקת עול"**. ודבריו צריכים פירוש כמובן.

נראה שהמכוון בדבריו הוא כך. כאשר האדם שרוי בעצבות אין לו רצון לפעול כלום, והוא מכונס וסגור בעצמו, ומצב נפשו הוא בגדר **דומם**, שלא זו אצלו שום דבר, וזהו מצב של **פריקת עול** כי הוא מופקע עתה מכל עשיה. מצב זה הוא בגדר **"נפש"**, שהוא "נופש" ושובת מפעולה [כענין הכתוב "וינפש" שהנפש קרויה ע"ש השביתה] והוא הוא ממש מצבו של אדה"ר אחר החטא שהסתלקה ממנו קומת הרוח, ונשאר רק בדרגת "נפש" כמשנ"ת, וזהו ענין ה"עצב" שהודגש בקללת אדם וחוה כנ"ל.

[עיני ישראל ח"ג מאמר עץ הדעת ג']

האתגר האמיתי בחיים [אגרות דעת קנ"ו]

אמנם מאחורי הפרגוד אשפוט כי גם מה שנתרחקתי קצת היה לתועלת. והוא על דרך מה שכתוב במד"ר (נשא יד, ד) על הא דכתיב בעלי אסופות (קהלת יב, יא) כי כל זמן דהרב חי מתעצל התלמיד מליגע על תלמודו דהרי על כל דבר אשר יסתפק לו ישאל להרב ויקבל מענה. אבל כשבעליהם נאספים מן העולם והרב הולך לעלמא דקשוט אז נעשה התלמיד יגע מאד בתלמודו כדי שיתקיים בידו ע"כ. כן, מקודם על כל דבר קטן הייתי מצוי לך וממילא – באופן פסיכולוגי – מנע ממך הצורך ליגע את עצמך לפתור בפועל בעיותיך הנוגעים בסדרי חיך החדשים, ולא נכנסת למלחמת החיים בהיות שלא הוכרחת לזה. אבל בימים האחרונים הרי נכנסת לרשות עצמך, והוא התחלת גידול ובגרות בחיך החדשים שתוכננו לך.

שנית, הנך מחפש ומבקש אפשרות של אתגר בחיים להשתמש בכשרונותיך הברוכים. במסחר – מצד המצב הנוכח – אינך מוצא הסיפוק וכאשר דברנו מכבר. אחי, שמע בקולי איעצך ויהי אלקים עמך. היות דהצלחה ובנין היותר גדול בכל מרחב החיים בעולמנו הוא לבנות בית יהודי עם כל פירושה וסעיפיה, והוא המבחן העיקרי לכושר ויכולת האדם (דבר זה אינו מהקלות, תאמין לי שבלי להכניס מיטב הריכוז במחשבה איך לבנותו שלב אחרי שלב, – בחינוך, באוירה, גם להיות דמות שילדיך יעריכו אותך ואז תלך ממש כמלך בתוך ביתך, – אין אפשרות להצליח בזה). לנצח על מלחמת החיים תוך המערבולת של טשטוש שנמצא בו האדם בעוה"ז. תשקיע בזה כל ריכוזך ומאמצך והשאר טפל לבד לזה.

המיחל לה' לראות הצלחתך ועליתך במסילת החיים בידידות ישראל אלי'

פנינים משולחן רבינו הגאון רבי אברהם גנחובסקי זעללה"ה - פרשת וארא תשע"ז -

כצאתי את העיר

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי מֹשֶׁה כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר אֶפְרַיִם אֶת כָּפִי אֶל ה' (ט' כ"ט)
כתב השל"ה (בדרך חיים תוכחת מוסר) דמשה רבינו התפלל רק כצאתי מן העיר, אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גילולים, (רש"י שם). על כן ההולכים בדרכים ומתאכסנין בבתי נכרים המלאים גילולים, לפעמים גילולי עבודה זרה, ולפעמים גילולי בהמה וחזירים ומקום טינופת, כמו שהוא בפרט בגליל רוסיא, יותר טוב שיתפלל בעודו בדרך שהמקום נקי, אף על פי שמתפלל בישיבה, הוא יותר טוב ממה שימתין עד שיבא למלון.

האם יצא מן התורה

הנה איתא בגמרא ברכות (כ"ב ב') היה מתפלל, ומצא צואה במקומו, הוה ליה זבח רשעים תועבה. חזינן דהוה איסור דאורייתא להתפלל ולקרוא קריאת שמע במקום צואה.

ויש לעיין אם עבר וקרא קריאת שמע במקום צואה, האם חוזר וקורא. וכתבו תוספות (שם ד"ה והא, ד"ה אע"פ, בדעת ר"י) דבגונוי שהיה יכול להסתפק ולתלות שיש שם צואה, ואפילו הכי קרא, צריך לחזור ולקרוא. וכך קיימא לן בשולחן ערוך (סי' ע"ו סע' ח').

וכתב בבאיור הלכה (שם ד"ה צריך) בשם הפרי מגדים (סי' ע"ט משיב"ז סק"א) דאע"פ דעבר במוזיד על איסור דאורייתא, מכל מקום יש לומר דבדיעבד יצא ידי קריאת שמע מן התורה, וכל הא דאמרינן דלא יצא, היינו רק מדרבנן.

ולפי זה מביא הביאור הלכה (סי' ע"ו ד"ה קרא) מהישועות יעקב (שם סק"ב) דאם יש לו ספק אם היתה צואה, כיון דמן התורה יצא, וכל הנידון בדרבנן, פטור מפאת ספקא דרבנן לקולא.

אמנם תיקשי, דלאידך גיסא הא האריך בפרי מגדים (פתיחה כוללת פי"ג אות ח', פי"ד אות י"א, פתיחה לקרי"ש ד"ה אמר הכותב) דהכי דחכמים תקנו פרטים בצורת המצוה, אם כן אף מדאורייתא לא יצא. ודן דלפי זה בספק אם יש פסול דרבנן, לא נוכל להקל בספיקו, דהרי הוה ספק אם יצא מדאורייתא.

ואם כן הכי נמי בנידון דידן, מכיון שחכמים תקנו שלא יצא ידי קריאת שמע, אם כן אף מדאורייתא לא יצא, נמצא דבספק אם היה צואה, הוה ספק דאורייתא. ותיקשי דברי הפרי מגדים אהדדי.

אלא אולי יש לחלק, דאיסור דיהיה מחניך קדוש אינו מגוף המצוה, ובכחאי גוונא לא עקרו חכמים המצוה.

ועכ"פ נלמד מהכא, דמי שבירך ברכת המזון כנגד צואה, דנין דחיובו לחזור אינו אלא כחיוב דרבנן, ואם כן יכול לצאת מאשה או מקטן שהגיע לחינוך.

פשע בדבר אחד ונכשל בדבר אחר

הנה איתא בשולחן ערוך (שם סע' יז) דאם מסתפקין אם יש צואה בבית, אמרינן דחזקת בית שאין בה צואה, ומותר לקרוא בה קריאת שמע.

וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק כ"ג) דהיינו דוקא בבית דלא שכיחי תינוקות, משא"כ בבית דשכיחי תינוקות, אין כאן חזקה שאין בה צואה, וחייב לבדוק, ואם לא בדק וקרא קריאת שמע, ואחר כך מצא צואה, חייב לקרוא שנית.

ויש לעיין מהו בשכיחי קטנים, ופשע לא בדק, ואחר כך בדק ולא מצא צואת קטנים, אלא צואה דלא היה צריך לחשוש ממנו, כגון צואה של בעל חי שאינו רגיל להיות שם, האם בכחאי גוונא צריך לחזור ולקרוא:

א. צדדי הספק

צדדי הספק, דלחד גיסא יש לדון דהוה פושע, דאם היה בודק כדינו מפאת הקטנים, היה מוצא צואת בעל חי.

אך לאידך גיסא יש לדון דלא חשיב פושע, דהא נתברר דצואת קטנים ליכא, ולענין צואת בעל חי אינו צריך לחשוש.

אך זה פשוט דבשכיחי קטנים ומצא של קטן, אלא נתברר דקטן זה הוא באופן שלא שכיח כלל, שלא היה צריך לחשוש ממנו, ודאי לא מפלגינן, אך אפשר דבעל חי קובע שם לעצמו.

ב. הוכחה ממנסך יין של חבריו

הנה איתא במשנה בגיטין (נ"ב ב') דהמנסך יין של חבריו בשוגג, פטור מלשלם, ומקשינן בגמרא (שם) דלמאן דאמר היזק שאינו ניכר שמיה היזק, אם כן המנסך חשיב מזיק, ואמאי פטור בשוגג, הרי אדם מועד לעולם,

ומתרצינן, דזה מתקנת חכמים, כדי שילך ויודיע לבעלים שניסך, דהרי אי מחייבת ליה לשלם, לא יודיע לבעלים שהוא ניסך יינו כדי שלא יצטרך לשלם, ונמצא דהבעלים יאכלו איסורא.

ופירש רש"י בחולין (מ"א א') דמשכחת לן מנסך בשוגג, דסבר שהיין הוא שלו.

והקשה באמרי בינה (ח"א בסוף חידושי אמרי שלמה שבסוף ספר אמרי בינה) הא אמרינן בגמרא כתובות (ל"ז ב') דמי שהיתה לו פרה שאולה, והשואל מת, וחשבו היורשים שהפרה של אביהם, ושטוה, פטורים מדין מזיק, דהוה אונס גמור, דפטור גם באדם המזיק.

והשתא תיקשי לפירש רש"י דשוגג איירי בסבור שהוא שלו, אם כן הוה אונס גמור, ואם כן פטור מדניא, ואמאי אמרינן בגמרא דפטור רק מחמת תקנת חכמים דכדי שיודיעו.

[בפשוטו יש ליישב דלא איירי רש"י ביושר, אלא במדמה שהוא שלו, ואי הוה מדקדק לא היה סובר כן, כגון בהפקידו אצלו וסבר שכבר החזיר הפקדון]. ומביא מבנו ליישב, שאין לפוטרו משום אונס בהחייב ממון, מכיון שהוא מזיד באיסור ניסוך. [וכך כתב בחדש לאברהם של הג"ר אברהם מטשענב כתובות שם].

ולדבריהם הכי נמי בנידון דידן, מכיון דהיה פושע לענין צואת התינוקות, אין לומר דהוה אונס על הבעל חי.

ג. לדחות הנ"ל

אך דבריהם חידושי, ובפשוטו אכתי הוה אונס, ואם כן לא יחזור ויקרא. [וגם לומר דקטנים ובעל חי חדא מילתא, נראה מחודש].

לא אונס ולא מזיד

הנה עובדא הוה בתינוק בן שנתיים עם חיתולים, והאב היה מצונן ולא יכל להריח, ועשה קידוש, ולאחר הקידוש אמרה האם שאע"פ שיש ריח אינו כלום, אך מכל מקום בדקה אותו, ונתברר שבאמת היה צואה, וטעתה בשיקול דעתה.

א. הקדמה

הנה קיימא לן בשולחן ערוך (סי' ע"ו סע' ח') דאם מצא צואה לאחר התפילה, תליא דאם היה צריך לחשוש ולא בדק, חשיבא פשיעה, וחוזר ומתפלל, ואם לא היה צריך לחשוש, אינו חוזר ומתפלל.

ובשולחן ערוך (סי' קפ"ה סעי' ה') מביא דנסתפקו התוספות והרא"ש האם הוא חדין לענין ברכת המזון, בדפשוש ולא בדק, חייב לחזור ולברך. ונראה דהכי נמי לענין קידוש.
[ונדע, דכל הנידון הוא בד' אמות דמקום שכלה הריח, דבלא זה מקילינן בדיעבד כמבואר בשולחן ערוך סי' פ"א סעי' ב'].

ב. האב אנוס, והאם שוגג

אך הנה האב יש לומר דהוה אנוס, דאין צריך לבדוק התינוק, כיון דיודע שהאם שותקת ואינה אומרת כלום.

אבל הנידון על האם, דהרי הכא לא הוה אנוס אלא שוגג, דהרי כמו דאומר מותר הוה שוגג ולא אנוס, הכי נמי מי שסומך על שיקול דעתו במציאות, וטעה בשיקולו, הוה שוגג ולא אנוס.

ותליא בהא דיש להסתפק, מהו היכא דאינו פושע ואינו אנוס אלא שוגג, ונכונן בגווני דחוזר ומתפלל תשלומין, וכגון אומר מותר בדיני צוואה, שחשב דבכהאי גוונא לא חשיב צוואה, מי אמרינן דבכהאי גוונא חוזר וקורא מכיון דלא הוה אנוס, או דילמא אינו חוזר וקורא, מכיון דלא הוה מזיד.

שוב שאלו את הגאון דרך אמונה שליט"א, וקאמר דיש לומר דהכא גרע, דסמכה על עצמה במקום שהיה אפשר לברר. [והנה מכל מקום חיוב חטאת הוא ולא פושע, ומכל מקום גרע טפי].

ג. מתעסק

הנה טעות במציאות הוה מתעסק, ואם כן נימא דחשיב דלא עבר על האיסור קריאה כנגד צוואה, ואינו צריך לחזור.

אמנם הרי כתב הגרע"א (קמא סי' ח') דמתעסק הוה פטור רק מקרבן, אבל באמת מיקרי שעשה איסור, [ונחלק על המקור חיים (סי' ת"ל) דסובר דמתעסק לא הוי איסורא כלל].

ד. כשאינו יודע מתי הגיע

יש לעיין בגוונא דמצא צוואה, ואינו יודע אימת הגיע אם בשעת התפילה או אחר כך, דבכהאי גוונא יש לומר דאוקי אחזקתו, ואמרינן דהגיע ככל המאוחר, וצריך תלמוד.

דאורייתא או דרבנן

הנה בהאי דינא דפשוש והתפלל במקום צוואה דחוזר ומתפלל, יש לעיין האם הוה מדאורייתא או מדרבנן:

א. פלוגתא אם דאורייתא או דרבנן

הנה כתב בביאור הלכה בהלכות קריאת שמע (שם) דהפרי מגדים (סי' ע"ט מ"ז ס"ק א') והנשמת אדם (ח"א כלל ג' סק"ז) מצדדים דהא דחוזר ומתפלל היינו רק מדרבנן, אבל מן התורה יצא בדיעבד.

אך לאידך גיסא, בביאור הלכה בהלכות ברכת המזון (סי' קפ"ה סעי' ה') כתב דנראה לו יותר דאפילו מן התורה לא יצא, דהרי אם עבר ואמר דברים שבקדושה במקום צוואה, הא מבואר בגמרא ברכות (כ"ד ב') דהוה בכלל 'כי דבר ה' בזה', ואם כן היאך נאמר שיצא בזה בדיעבד ברכתו, שצריך לברך לה', אחרי שבוז ביזה את דבר ה'. ולפי זה בספק צוואה הוה ליה ספיקא דאורייתא.

אך הא מכל מקום חזינן דאם לא היה ראוי להסתפק שיש במקום צוואה, אלא היה אנוס, אינו חוזר, אע"פ דהתפלל במקום צוואה, ויהא זה מחודש לומר דאם היה אנוס יצא, ואם היה מזיד לא יצא מן התורה.

[והנה בהאי נידון תליא נמי לענין הקורא כנגד ערוה, דלחפרי מגדים והנשמת אדם יצא בדיעבד, ולביאור הלכה יש לדון דלא יצא].

ב. לא בדק וכבר הלך מהמקום

הנה יש לדון מהו בקרא קריאת שמע במקום שראוי להסתפק שאולי יש שם צוואה, ואחר כך הלך מהמקום ולא בדק, ואי אפשר לו לחזור להמקום ולבדוק, האם יחזור ויקרא.

וכתב בביאור הלכה (סי' ע"ז סעי' ח' ד"ה קרא) בשם ישועות יעקב (שם סי' ב') דבגוונא דהוה ספק השקול אם היה שם צוואה, אינו חוזר וקורא, דהרי ממה נפשך, אם אין שם צוואה, הא יצא אפילו מדרבנן, אע"פ שהיה לו לבדוק, ואם באמת היה שם צוואה, מדאורייתא יצא, ורק מדרבנן לא יצא, ואם כן השתא הוה ליה ספיקא דרבנן לקולא.

ולכאורה לדברי הביאור הלכה בהלכות ברכת המזון, דהוה ספק דאורייתא, צריך לחזור ולקרוא.

ג. ספק אם הוא צואת אדם

וכן נפקא מינה מהניל לעוד גיוונא, דהנה איתא בשולחן ערוך (סי' ע"ז סעי' ז') ספק אם יש צוואה בבית, מותר לקרוא קריאת שמע, דחזקת בית שאין בה צוואה.

וכתב במגן אברהם (שם סי' י') דהוה חדין לענין ודאי שיש צוואה בבית, אלא מספקינן בהאי צוואה אם הוא צואת אדם או צואת כלבים, מותר לקרות, כיון דבבית לא שכיחא צוואה של אדם.

ותמה בישועות יעקב (שם סק"ג) הא גם של כלב לא שכיח, ואם כן הוה ליה ספק בשקול.

אך במשנה ברורה (שם סק"ב) ביאר דברי המגן אברהם דאולינן בתר המצוי, וכיון דצוואת אדם לא שכיח בבית, וצוואת כלבים שכיח, תלינן בכלבי. ובאמת בספק השקול, מודה המגן אברהם דאין קורין.

והשתא יש לעיין אם קרא, מהו בדיעבד. ולכאורה לדעת הישועות יעקב דלעיל דכל חיובו לחזור אינו אלא מדרבנן, אם כן הוה ליה ספיקא דרבנן לקולא.

ד. תחילת הספק בדין דאורייתא

אך יש לעיין, דלכאורה חשיב ספק דאורייתא, דהרי תחילת הספק בדין דאורייתא, והיינו האם מדאורייתא מותר לקרוא במקום הזה, והרי פסקינן דאסור לקרוא במקום זה, דספק דאורייתא לחומרא, ואם כן הכי נמי לענין הא דנפקא מזה, והיינו אם בדיעבד צריך לחזור ולקרוא, נימא דספיקו לחומרא, אפילו אם נימא דהחיוב לחזור אינו אלא מדרבנן.

דהרי חזינן בכלי שבלע ספק איסור דאורייתא, ואסרינן בן יומו, דספק דאורייתא לחומרא, אסרינן גם באינו בן יומו, אע"פ דאיסור אינו בן יומו אינו אסור אלא מדרבנן, והרי ספק דרבנן לקולא, מכל מקום הא כבר פסקנו לאיסור, ואם כן הכי נמי הא.

אך תיקשי, דחזינן לא כך, דהרי בגוונא דהלך מהמקום ולא בדק, ומסתפק אם היה שם צוואה, נמי נימא דהיה אסור לקרוא מן התורה, ומכל מקום הא כתב הישועות יעקב (שם) דבדיעבד אם קרא שרינן, דספק דרבנן לקולא.

ויש לחלק, דלא דמי לדינא דאינו בן יומו, דפסקנו דהוה חתיכה דאיסורא לענין איסור אכילה, משא"כ הכא לענין דאסור לעשות מצוה, והוא דוחק.

[אך מכל מקום אכתי לכאורה יש למילף ספיקן בצוואת ספק דאינו חוזר, מהך דישועות יעקב דבלא בדק אינו חוזר].

תרתי דסתרי

הנה איתא בגמרא ברכות (כ"ה א') דאם היה צוואה בתוך מקום גבוה עשרה טפחים, או בתוך מקום נמוך עשרה טפחים, יושב בצדו וקורא קריאת שמע, אבל בפחות מכאן מרחיק כמלא עיניו.

והנה פליגי הרא"ש והרשב"א בביאור הגמרא, ולכאורה להלכה הוה תרתי דסתרי, וכדלהלן:

א. דעת הרא"ש

הנה דעת הרא"ש (סי' מ"ו) דאיידי אפילו כשרואה הצוואה בתוך הבור, דמכל מקום יכול לקרוא קריאת שמע, כיון דכל האיסור לקרוא כנגד צוואה ילפינן מקרא ד'ויהיה מחניך קדוש', והרי בכהאי גוונא לא חשיב מחניך, דהרי חשיב דהצוואה נמצא ברשות אחרת.

ולכאורה קשה על הרא"ש, הא אם כן אמאי כשהצוואה בתוך מקום פחות מעשרה טפחים, חייב להרחיק לפניו כמלא עיניו, הרי לשיטתו מצד ראייה אין לאסור, ומצד מחניך, הא חזינן דטפי מד' אמות לא חשיבא מחניך, דהרי חזינן (ושולחן ערוך סי' ע"ז סעי' א') דאם היתה צוואה מאחוריו, מרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח, ואז חשיב חניה אחרת, ושירי לקרוא קריאת שמע.

וכך הקשה בפרי מגדים (סי' ע"ז מש"ז סק"א אות ב'), מובא בביאור

הרך בלבו ינצל

וְהַפְשְׁתָּהּ וְהַשְׁעֵרָה נִכְתָּה כִּי הַשְׁעֵרָה אֲבִיב וְהַפְשְׁתָּהּ גָּבֵעַל.
וְהַחֲסָה וְהַכְסָּמַת לֹא נָכוּ כִּי אֶפְסִילַת הָנָה. (ט' ל"א - ל"ב)

אמרינן בקרא דהברד השחית את הקשות, ולא את הרכות. וכתב הגרע"א (מובא בדו"ח הגרע"א עה"ת) רבים שאלו איזה שייכות יש להפסוק הזה כאן. ויש לפרש כי זה המשך מתוכחת משה רבינו, שאמר לפרעה 'ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אלקים', וכפירוש רש"י שלא יאמין ויחזור ויתחרט עוד הפעם, וגאותו גרמה לו זאת. ורמז לו משה רבינו, כי מי שמקשה לבו, הרי 'גאות האדם תשפילנו' (משלי כ"ט), ויבא שבר לגאווה, משא"כ להיפוך הרך בלבו, הרי הענוה תגביהנו למעלה ראש וירוס כבודו.

והביא ראייה להשערתי כי כן הוא, כי הפשטה והשעורה מפני שהם גבעול ועומדת בקשיה, נכו מהברד, לא כן החטה והכוסמת שאפילות הנה, יען שהיו קטנים לא נכו, ומזה נקח מוסר לאחוז במדת הענוה, ואז לא יוכה החטה והכוסמת. וזה כללא לכל אדם.

הציל הספק ולא הודאי

הנה יש לעיין במי ששומר על חיטים, [ואף שאין שמירה על קרקעות, בקנין חייב], ויורד ברד, ויכול להצילם, הנה חייב להציל הקשות ולא הרכות, דהרכות בלאו הכי ינצלו, ואם הציל רק הרכות, חייב על הקשות, דהרי היה יכול להציל הקשות. ומעתה יש לעיין, כשיש קשות שודאי ינזקו, ואחרות שהם ספק קשות ספק רכות, דהוה ספק אם ינזקו, והשומר הציל את הספקות, והקשות ניזוקו.

והמפקיד תובע את השומר למה הצלת את הספק, ולא את קשות שודאי ינזקו. וטוען הנפקד, דילמא הספק היו ניזוקות, ואם כן אני פטור מספק, דהמוציא מתבירו עליו הראיה.

א. עוד אופנים כהנ"ל

כמו כן יש לדון כעין הנ"ל, בגוונא שיש אש, ובחדר אחד ודאי ינזק, ובחדר שני ספק ינזק, והשומר הציל את החדר הספק.

וכמו כן כאשר בחדר אחד ינזק ברוח מצויה, ובחדר השני רק ברוח שאינה מצויה, ויכול השומר להציל רק מחדר אחד, והציל השומר מחדר השני, דיאמר השומר שמא היה ינזק ברוח שאינה מצויה, ואין הולכין בממון אחר הרוב.

ב. חידושה דהט"ז

הנה כתב בט"ז (ח"מ ס"ח תכ"א סעי' י"ג) דהמציל ישראל מנזק על ידי שמכה את המזיק, צריך שיחא ברור שאין לו עצה אחרת, אך בספק אם יש עצה אחרת, ומכל מקום הכה המזיק, חייב לשלם לו. חזקן מדברי הט"ז שאם הזיק על מנת להציל, ויש ספק שיכול להציל באופן אחר בלי להזיקו, חייב.

והנה יש לעיין היכי איירי, דאין לומר דאיירי שכשיראה שהספק לא עזר, לא יעשה הודאי הצלה, הרי בפשוטו אינו כן, אלא אז מורין ליה למיעבד הודאי. [וכמו אם הנוק ששעה המציל ספק אם יעזור, נמי מורין ליה שיעשה, וצריך עיון].

אלא דאיירי שהיה צריך לנסות את הספק, ואם לא יועיל, רק אז יעשה את הודאי, והוא עשה תחילה הודאי, ואם כן חייב לשלם.

ותיקשי, אמאי כתב הט"ז דחייב לשלם, הרי אולי הספק לא היה מועיל, ואם כן בין כך היה עושה הודאי. אלא חזקן מדברי הט"ז דבאמת לא פטרינן מהאי טעמא, כיון שחיוביה היה לעסוק בספק.

והלכך נילף מינה לנידון דידן, כשהציל הספק ולא הודאי, יתחייב לשלם עבור הודאי, ולא יוכל לטעון אולי הספק לא היה ניצל מאלוי.

[ולפי זה בשור על גבי שור, שהיה לו לשמוטו, ויש ספק אם בהשטמה היה מת, אבל לא שמטו אלא דחף העליון, שהוא ודאי הריגה, יתחייב על דחיפת העליון, וצריך עיון.]

ואם חשב שיש אופן אחר, ומכל מקום לא עשאו, ואשתכח שלא היה, כגון בגוונא דהט"ז, אם סבר שיכול למנוע בלא נזק, ומכל מקום הזיק, אבל באמת לא היה יכול באופן אחר, בפשוטו פטור, ורק בספק קמן חייב].

הלכה בפתיחה לסי' ע"ט), ותירץ בתרי דרכים, או דמלא עינו לפניו, חשיבא חד מחנה, ולא דמי לרשות אחרת, או דנימא דלהרא"ש באמת מיתסר רק מדרבנן.

ג. דעת הרשב"א

דעת הרשב"א בחידושו (שם) אינה כן, דדינא דברייתא רק כשאנו רואה, אבל כשרואה מיתסר גם בעמוק עשרה. [ובבור פחות מעשרה, מיתסר אע"פ שאינו רואה, כיון דהא דאינו רואה אינו אלא מחמת גובהו או עומקו].

וכתב הרשב"א דטעמא דאסרינן ברואה בתוך הבור דעמוק עשרה, דאע"ג דלא חשיב מחנה, ואינו בכלל קרא דיוהיה מחניך קדוש, מכל מקום כיון דרואה מיתה, הוה בכלל דינא דסיפא דקרא 'ולא יראה' בך ערות דבר'.

ג. חומרא לרא"ש, וחומרא לרשב"א

הנה איתא בגמרא שבת (ק"י א') דהא דילפינן מקרא דיוהיה מחניך קדוש, היינו לא רק בדיבור אלא גם בהרהור, אמנם הא דילפינן מסיפא דקרא ד'ולא יראה' בך ערות דבר, כגון הא דאסור לקרוא כנגד ערוה, היינו דוקא דיבור, אבל הרהור מותר.

ולפי זה כתב בפרי מגדים (שם, מובא בביאור הלכה שם) ברואה צואה ברשות אחרת, לדעת הרשב"א איכא חומרא, דמיתסר משום לא יראה, ואסור עכ"פ בדיבור, משא"כ לדעת הרא"ש הוה לקולא, דלא מיתסר כלל, דהרי לא הוה אותו מחנה.

אמנם לאידך גיסא, לענין כמלא עיניו, לדעת הרא"ש איכא חומרא, דהרי על כרחך הא דמיתסר במלא עיניו, היינו משום דחשיב מחנה, ואם כן מיתסר גם בהרהור, [עכ"פ מדבנן], אבל לדעת הרשב"א הוה לקולא, דהרי לדעתו חוץ מדי' אמות לא חשיב מחנה, אלא מחדש הרשב"א דמיתסר משום לא יראה בך, ואם כן מיתסר רק בדיבור. והוא חידושה רבנא.

ד. ספק ספיקא דהמשנה ברורה

הנה כתב במשנה ברורה (סי' ע"ט ס"ק ט"ו) דברואה צואה ברשות אחרת, אסור לקרות, מכיון דחיישינן לשיטת הרשב"א דברואה אסור גם ברשות אחרת. ולכן אסור לדבר דברי קדושה והוא מסתכל דרך חלון פתוח, אם רואה האשפות שברחובות, וצריך לזהר בזה בשעת קידוש לבנה כשאומר דרך חלון פתוח, אלא צריך שעכ"פ יעצים עיניו ואז אם אין ריח רע מגיע לו מותר.

אמנם מוסיף המשנה ברורה דמכל מקום אם הוה רק ספק צואה או אשפה, שרינן מפאת ספק ספיקא, דילמא הלכה כהרא"ש, ולא נאסר כלל ברשות אחרת, ואפילו אם נימא דהלכה כרשב"א, מכל מקום דילמא לא הוה אשפה כלל.

ה. תרתי דסתרי

מעתה יש לעיין, הא אם יהא ספק צואה בכמלוא עיניו, יהא מותר להרהר, ספק כהרשב"א דמותר להרהר במלא עיניו, ואפילו נימא כהרא"ש, מכל מקום דילמא אינה צואה כלל, נמצא דפעם הקלנו כהרשב"א ופעם כהרא"ש, וסתרי אהדדי.

והרי אע"ג דאזלינן בתר ספק ספיקא, מכל מקום לא מקילינן בתרתי דסתרי, כגון בסוגיא דשליא עיין תוספות בבא קמא (י"א א') ד"ה דקא. וכן בספיקא דדינא דרבנן, עיין בתוספות ביצה (י"ד א') ד"ה איכא.

[ולפי"ז בספק אסור דאורייתא שנתערב חד בתרי, לכאורה אם יאכל תרתייהו אסירא, ועיין מה שכתב הגרע"א (קמא ס"י מ"ט) לחלק, ולא נתברר לי כל הצורך החילוק, דמכל מקום אם יאכל תרתייהו הא אשתכח דיש כאן רק חדא ספיקא].

ויש לדחות, דלגיסא דלהרא"ש דהרהור בכמלוא עיניו רק מדרבנן, דגם דיבור רק דרבנן, אם כן בספק צואה יהא מותר גם להרא"ש, דספק דרבנן לקולא, ואם כן לא הוה סתרי אהדדי, אבל הא לא פסיקא לן בדעת הרא"ש אם מן התורה או מדרבנן, דהרי הביאור הלכה הביא מהפרי מגדים תרי צדדים בזה, ונמצא דלהרא"ש לא הוה מקילינן רק בצירוף הרשב"א, ואם כן חדרא קושין.

ג. משא"כ לענין פיקוח נפש, ועשה דוחה לא תעשה
הנה במוכרח לאכול לצורך פיקוח נפש, ויש לו ב' אפשרויות מה
לאכול, או ספק נבילה, או ודאי נבילה, ודאי דדינו לאכול הספק
נבילה, אך אם בכל זאת אכל הודאי נבילה, האם נימא דילקה,
בפשוטו ודאי שלא.

וכמו כן לענין עשה דוחה לא תעשה, דאם אפשר לקיים שניהם,
אסרינן, ואם האפשר לקיים שניהם הוה רק ספק, כגון בגוואט שיש
לו בגד צמר, ויש לו ב' אפשרויות, או להטיל חוטי פשתן, או להטיל
חוטי צמר ספק לשמה, חייב לקחת הספק, ומכל מקום אם לקח
הודאי לא ילקח. ומאי שנא מנידון דידן.

ויש לחלק, דהכא דיינינן על דיני ממונ, שיש לחבירו זכות עליו,
דדיינינן שיש עליו זכות שיעסוק דוקא בהודאי ולא בהספק.

ד. שני מפקידים
הנה כשהיו שני מפקידים אצל שומר אחד, ויכול להציל רק אחד

עניני שבת - מלאכת בורר

סילוק הפסולת או השבחת האוכל

הנה ביסוד מלאכת בורר, בפשוטו אין המלאכה סילוק הפסולת,
אלא המלאכה הוא השבחת האוכל על ידי לקיחת הפסולת מתוכו.

וכן מתבאר בירושלמי בשבת (פ"ז ה"ב, מובא בביאור הלכה סי' ש"מ
סע' א' ד"ה ומלקט) דאם ברר צרורות מתוך הכרי כל היום, אינו
מתחייב, שעדיין נשארו צרורות בכרי, נמצא דלא השביח האוכל על
ידי ברירתו.

אמנם בספר אגלי טל (ריש מלאכת זורה) האריך להוכיח דש"ס דידן
פליג על הירושלמי, וסביר דמלאכת בורר הוא סילוק הפסולת. [ויש
נפקא מינה בשיעור גרוגרת, אם הוה באוכל הנשאר או לא].

והביא האגלי טל ג' ראיות, וכדלהלן:

א. היינו זורה היינו בורר

חדא, דחזינן דלשי"ס דידן אף בנשאר פסולת חייב משום בורר,
מהא דבבבא שבת (ע"ג ב') מקשינן היינו זורה היינו בורר, והרי
כשזורה אכתי נשאר הקליפות, ורק המון ירד.

ולחירושלמי דסבירא ליה דכשנשאר פסולת פטור, כתב באגלי טל,
דהירושלמי לשיטתו דזורה לאו משום בורר, אלא הוה כל הפרדה על
ידי רוח, וכמו דאיתא בירושלמי (פ"ז ה"ב), והביאו הרמ"א (ס"ו
ש"ט), דהרוקק ברוח בשבת והרוח מפזר הרוק, חייב משום זורה,
אע"פ שכולה פסולת.

אך יש לדון לדחות, דלעולם גם להבבלי אינו חייב משום בורר רק
אם ברר מהכרי כל הפסולת, והא דחייב משום זורה אע"פ שאינו
בורר כל הפסולת, דכל חזא הוה שלב בפני עצמו, והשלב של זורה
היינו אף באינו בורר כל הפסולת.

ב. מלאכה שאינה צריכה לגופה

עוד הביא ראיה דלדידן הוי סילוק הפסולת מהא דכתב הבעל
המאור בשבת (פרק י"ג, ק"ו א') דבורר הוה ליה מלאכה שאינה צריכה
לגופה, אלא בהכי חייביה רחמנא.

ויש לדחות, דלעולם הוה השבחת האוכל, אלא דגוף השבחה זו
היא על ידי סילוק הפסולת, וזה אינה צריכה לגופה.

ג. הוצאת זבוב ממשקה

הנה כתב הט"ז (סי' ש"ט ס"ק י"ג) כשנפלים זבובים לכוס, לא
יוצא הזבובים לבדן מן הכוס, דהוה ליה כבורר פסולת, אלא יקח
מן המשקה קצת עמהם.

ומצאנו ג' ביאורים בדינא דהט"ז:

א. חדא, באגלי טל מביא ראיה מהט"ז לנידון דידן, דטעמא
דהט"ז, דמכיון דהמלאכה הוה סילוק הפסולת, הרי אכתי הפסולת
מעורבת. ומהא מוכיח דלא כהירושלמי, דאין המלאכה השבחת
האוכל.

ב. אמנם בחזון איש (או"ח מועד ריש סי' נ"ג) כתב לבאר טעמא
דהט"ז בענין אחר, דמכיון דדינא דבורר הוה רק בתערובות ולא
בשכינות, אלא דהיין הסמוך לרגלי הזבוב וכנפיו חשיבא תערובות,

מהפקדונות, ואחד הוה ספק היזק, והשני הוה ודאי היזק, הרי חייב
להציל הודאי היזק, ואם בכל זאת הציל הספק, יש לעיין אם גם
הכא נימא כדברי הט"ז, וחייב לשלם הכל לודאי ההיזק.

ה. הרבה אנשים

הנה היכא דהספק ניצולים רבים, והודאי מועט, כגון בגוואט
שהפקידו אצלו הרבה חפצים, וחפץ אחד במקום שודאי ישרף על
ידי האש, והרבה חפצים במקום שרק ספק שירפו, ויכול להציל רק
מקום אחד, מה יעשה.

ובכהאי גוונא בהצלת נפשות יש ללמוד מספר יחסי תנאים
ואמוראים (לרבינו יהודה ב"ר קלונימוס רבו של בעל הרוקח, בערך יב'
פטריון עמ' ל"ג) שיציל הרבים.

ובמצוות יעשה הודאי המועט, ולא רבים הספק. וכן באיסורים
יעבור הרבה ספק איסורים, ולא ודאי איסור אף שהוא אחד. נעין
מה שהארכנו בזה בפרשת וישלח תשע"ח.

שכינות או תערובות

זבזה מהני ביוצא עם יין, ולפי"ז אודא ראית הט"ז. [וכך כתב בשביתת
השבת (מלאכת בורר, באר רחובות ס"ק כ"ה) בשם טל אורות (בורר דף ל"א), והביא
ראיה מהא דשולח דגים חייב רק משום צד ולא משום בורר].

ג. במשנה ברורה (סי' ש"ט ס"ק ס"א) כתב ביאור אחר בדברי הט"ז,
דכל שמוציא אוכל עם פסולת לא הוה בורר, אמנם נחלק עליו החזון
איש, שאין זה הטעם דהט"ז, ובאמת אף אם מוציא פסולת עם
אוכל, כל שדעתו גם על האוכל הנשאר, חשיב בורר.

שכינות או תערובות

הנה איתא בגמרא שבת (ע"ד א') שרב דימי שדא קמיהו כלכלה
דפירי, ולא ידענא אי משום דסבר אוכל מתוך פסולת אסור, [אי
משום עין יפה הוא דמכיון].

ופירש רש"י, דלא רצה לבורר האוכל מתוך העלין ולתת לפני כל
אחד ואחד, דקסבר אוכל מתוך פסולת נמי אסור, אלא שטחן והם
נוטלים ואוכלים, ובשטח זה נפרש האוכל מאליו.

ותיקשי, היאך יקחו אחר כך האוכל, הרי עדיין אחרי ששטחן,
האוכל והפסולת מעורבים. אלא יש לבאר כדברי החזון איש הנ"ל,
דלא הוה טפי תערובות אלא שכינות, וליכא דין בורר בשכינות.

א. לעשות מתערובות שכינות

אבל יקשה הא גופא דריקעבד מתערובות שכינות ליהוי בורר, וכי
תימא דבעי לקחה, הרי באמת יש לדון במי שבנה מחיצה בתוך
תערובות, ועל ידי זה הפרד בין האוכל והפסולת מהו, וכי תימא
דהוה בורר שלא כדרך, אכתי ליתסר מדברגן.

ב. לא אהני מעשיו

אלא יש לבאר, דנהי דהוה שכינות, מכל מקום לא אהני מעשיו, ודמי
להך דירושלמי, דבורר כל היום והשאיר צרורות, לא חשיב בורר.

אבל באמת מסברא לא דמי, דהא גופא דאמרינן דהוה רק
שכינות, זה מוכיח דלא הוה תערובות, ואם כן אהני מעשיו.

ג. שלש זבובים

ובאמת זה תליא באיכא בכוס ג' זבובים, והוציא אחד מהזבובים
לבד בלי משקין, האם נימא דיש כאן בורר, דהרי לפי הירושלמי הרי
נשארו עוד זבובים בהיין.

אך לדעת החזון איש דזבוב ביין הוה שכינות, נוחיב רק משום
המשקין דעל רגלי הזבוב וכנפיו, אם כן יש לומר דזבוב אחד איכא
איסורא, דשכנות אינה מצלת, ולפי זה קשיא פירש רש"י הנ"ל.

ד. להעביר הזבוב ממקום למקום

אך תיקשי לפי זה היאך שרי להעביר הזבוב ממקום למקום, הא
מברר המים הסמוכים לזבוב, ואם הוה אמרינן דשכינות מצלת הוה
אתי שפיר, אבל אם איננה מצלת מאי התיירא.

ואולי נימא דלא חשיב מתקן כיוון דתמורת המים המתוקנים
נתקלקלו החדשים, ולא דמי לגי' זבובים ולקח אחד מהם, ועיין.

זאת למדעי' הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשון של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו ז"ל היתה לכתוב בקצרה,
ולתועלת המעינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו זצ"ל בכמה וכמה דרכים ואופנים
באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן. ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

"שלמים מציון"

דברי תורה בפרשת השבוע בהלכה ובאגדה מתורתו של מורנו ורבנו
הגאון הגדול רבי שלום בן ציון פלמן זצוק"ל

פרשת וארא

"ויעשו כן חרטומי מצרים בלטיהם - בדיני לפני עיור לא תתן מכשול"

"ויבא משה ואהרן אל פרעה וגו', וישלך אהרן את מטחו לפני פרעה ולפני עבדיו ויחזי לתנן. ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים, ויעשו גם הם חרטומי מצרים בלטיהם כן". (פרק ז' פסוק י' - י"א).

באופן שלא יהא אפשר לעשותו על ידי כישוף, אלא רק על ידי שדים.

בני נח הוזהרו על הכישוף

וה"משך חכמה" מבאר בזה ביאור נפלא, דהנה בגמ' בסנהדרין (דף נ"ו א') מובאים שבע מצוות שנצטוו בהם בני נח. ואיתא בגמ', "רבי שמעון אומר אף על הכישוף". מבואר בדעת רבי שמעון שאחד מהמצוות שבני נח מצווים ומוזהרים עליהם הוא הכישוף, שנאסרו בעשיית כשפים.

והנה מבואר בגמ' שאסור לישראל להכשיל את בן נח באיסור שבני נח אסורים בו, מדין "לפני עיור לא תתן מכשול", שאיסור לפני עיור נאמר גם כלפי בני נח, שאסור להכשילם בדבר שהם אסורים בו.

ומעתה לשיטת רבי שמעון שבני נח אסורים בכישוף, יש איסור לישראל להכשילם בעשיית כישוף. ואם הישראל יעשה מעשה שמחמתו יבוא הגוי לעשות כישוף, הישראל עובר באיסור לפני עיור.

ומעתה כאשר משה רבנו עשה לפני פרעה אות, ומשה רואה שפרעה קורא לחרטומים שיעשו גם הם את האות הזו, והם בכח הכישוף עושים לו את זה, הרי אם הוא ימשיך לעשות עוד אותות כאלו הוא עובר באיסור לפני עיור שהוא מכשילם בעשיית כישוף.

ובשלמא באות הראשון של התנן, בזה משה רבנו לא ידע שפרעה יקרא לחרטומים שיעשו את המופת הזה בכישוף, לכן אין אצלו איסור לפני עיור. אבל מכאן ולהבא שהוא כבר ידע שהחרטומים יעשו בכישוף את האותות שהוא עושה, אם הוא יעשה אות שאפשר לעשותו בכישוף הוא מכשיל אותם בכישוף, והרי הוא עובר באיסור לפני עיור.

לכן בשאר המכות, הקב"ה הביא מכה שאי אפשר לעשותה בכישוף, אלא רק במעשה שדים, ולכולי עלמא בני נח לא נאסרו במעשה שדים. וממילא אין למשה רבנו איסור של לפני עיור, כאשר הוא עושה את המכות הללו.

ולכן במכת דם וצפרדע נאמר "ויעשו כן חרטומי מצרים בלטיהם", שפעלו בכח מעשה שדים, שכדי שלא להכשיל את משה רבנו באיסור לפני עיור, המכה היתה באופן כזה שאי אפשר לעשותה בכח של "בלטיהם", דהיינו מעשה כשפים, שנאסרו לבני נח. אלא "בלטיהם", בכח של מעשה שדים.

הנה בפעם הראשונה שמשה רבנו בא אל פרעה ועשה לפניו את מופת המטה שנהפך לתנין, באו החרטומים ועשו גם הם את המופת הזה, השליכו את מטותם ויהיו לתנינים. ולשון הפסוק הוא "ויעשו גם הם חרטומי מצרים בלטיהם כן", שהכח שהחרטומים פעלו בו להפוך את מטותם לתנין היה "בלטיהם".

ודבר זה היה רק באות הראשון שעשה משה רבנו, אבל מכאן ולהבא כשמשה הביא את שאר המכות למצרים, ופרעה קרא לחרטומים שיעשו גם הם כמותו כמו במכת דם ובמכת צפרדע, לא כתוב שהחרטומים עשו כן בלטיהם, אלא לשון הפסוק הוא שהחרטומים עשו כן "בלטיהם". במכת דם כתוב בפסוק (פסוק כ"ב) "ויעשו כן חרטומי מצרים בלטיהם". וכן במכת צפרדע (פרק ח' פסוק ז') כתוב בפסוק אותו לשון. וברשי" בפסוק כ"ב מביא "ורבותינו אמרו בלטיהם מעשה שדים, בלטיהם מעשה כשפים".

ס"ז ב', דאיתא בגמ' "אמר רבי אייבו בר נגרי אמר רבי חייא בר אבא, בלטיהם אלו מעשה שדים, בלטיהם אלו מעשה כשפים וכו'". ופרש"י, זה מעשה שדים, שנסתרים ואינן נראין, כל מקום שנאמר בלטיהם היו החרטומין עושין בלחשיהם על ידי שדים. בלטיהם אלו מעשה כשפים, שאינן עושה על ידי שדים אלא מעצמו.

מבואר שבאמת היה חילוק בין הכח שבהם פעלו החרטומים במופת של המטה שנהפך לתנין, לבין הכח שפעלו בשאר המכות. שבמטה שנהפך לתנין הם פעלו על ידי מעשה כשפים, שהם בכחם עשו כישוף שהצליח להפוך את המטה לתנין. ואילו במכת דם וצפרדע פעלו על ידי שדים, שהביאו את השדים למצרים שהם עשו את המעשה של דם וצפרדע.

ולכאורה יש לעיין מהו השינוי הזה, למה בהתחלה פעלו בכח מעשה כשפים, ואח"כ עזבו את כח הכישוף ופעלו על ידי השדים. ובפשוטו צריך לומר שהאות הראשון שהביא משה רבנו לפרעה, היה אות כזה שאפשר לעשותו בכח הכישוף, ואילו במכות הבאות לא היתה אפשרות לעשותו על ידי כישוף, ולכן הוכרחו לעשותו על ידי מעשה שדים.

אמנם זה עצמו צריך להבין, למה באות הראשון הביא הקב"ה אות כזה שאפשר לעשותו על ידי כישוף, ואילו בשאר המכות הביא את המכה

*

לפני עיור בחד עברא דנהרא

לנהר, ואין לעברין שרוצה לעשות את האיסור הזה, אפשרות להגיע אל האיסור אילולי שיבוא אדם וישיט לו את האיסור. וכגון בנייר שרוצה לשתות כוס יין, מדובר באופן שהיין עומד מעבר לנהר ואין לנייר אפשרות להגיע אל היין, ובוה כאשר אדם מושיט לו את היין הוא עובר בלפני עיור. אבל אם האיסור נמצא בחד עברא דנהרא, שהנייר בעצמו יכול ללכת לבד ולקחת את היין, בזה אין איסור לפני עיור כאשר באדם ומושיט ומקרב לו את היין.

ולפי זה תמוהים דבריו של המשך חכמה, הרי כאן החרטומים יכלו

אמנם לכאורה דבריו צ"ע, דהנה בגמ' בעבודה זרה (דף ו' א') מובא את דיני האיסור של לפני עיור, ואיתא בגמ' "והתניא אמר רבי נתן מנין שלא ישיט אדם כוס של יין לנייר, ואבר מן החי לבני נח, ת"ל ולפני עיור לא תתן מכשול וכו'. הכא במאי עסקינן דקאי בתרי עברי נהרא, דיקא נמי דקתני לא ישיט ולא קתני לא יתן, שמע מינה".

ופרש"י, "דקיימא בתרי עברי נהרא, עובר כוכבים מצד זה וישראל מצד זה דאי לא יתיב ליה לא מצי שקיל". מבואר בגמ' שאיסור לפני עיור הוא דווקא בתרי עברי נהרא, דהיינו שהאיסור נמצא מעבר

דבי רבי חזיתיה לההוא גברא דהוה מחי לבנו גדול, אמרה ליהוי ההוא גברא בשמתא דקעבר משום ולפני עיור לא תתן מכשול, דתניא ולפני עיור לא תתן מכשול במכה לבנו גדול הכתוב מדבר".

ופרש"י, "דקא עבר משום ולפני עיור לא תתן מכשול, דכיון דגדול הוא שמא מבעט באביו והוה ליה איהו מכשילו".

מבואר בגמ' שכאשר אדם מכה את בנו הגדול, הרי האב עובר בלפני עיור, משום שיש לחשוש שמא הבן ברוב כעסו על אביו יבעט בו ויעבור על מצוות כיבוד אב. וא"כ האב שגורם לבנו לבעט בו עובר בלפני עיור, שהוא מכשיל את בנו בעבירה.

ולכאורה קשה, למה יש בזה איסור לפני עיור, הרי ביד הבן להכות את אביו בכל רגע ורגע, שהרי הבן נמצא ליד אביו אחד עברא דנהרא, ובכל רגע הוא יכול להכותו. ובחד עברא דנהרי אין איסור לפני עיור, שגם בלא ההכאה של האב, הבן היה יכול לעבור על מצוות כיבוד אב, ובאופן כזה לפי כללי לפני עיור אין בזה איסור לפני עיור. ואין הגמרא אומרת בפשיטות שיש איסור לפני עיור במכה לבנו גדול.

רב הונא קרע שיראי באנפי רבה בריה

והנה כעין זה יש להקשות גם על הגמ' בקידושין (דף ל"ב א') דאיתא בגמ', "רב הונא קרע שיראי באנפי רבה בריה, אמר איזול אחיזי אי רתח אי לא רתח. ודלמא רתח (ואמר לאבאה מידי בריתחיה, רש"י) וקעבר (רב הונא, רש"י) אלפני עיור לא תתן מכשול (שגורם לבנו לחטוא, רש"י), דמחיל ליה ליקריה וכו'".

מבואר בגמרא שרב הונא רצה לנסות את בנו רבה אם הוא כעסן, ולכן לקח בגד מאוד יקר וקרע אותו לפני רבה, לראות אם יכעס עליו או לא. והגמרא מקשה איך מותר לו לעשות כך הרי אולי רבה יכעס, ובשעת כעסו יאמר לאביו דברי גנאי, ויעבור על מצוות כיבוד אב. וא"כ האב שגורם לו לחטוא עובר בלפני עיור, בזה שגורם לבנו לחטוא.

ולכאורה קשה, הרי גם בזה ביד הבן בכל רגע לכעוס ולומר לאביו דברי גנאי והוא אצלו אחד עברא דנהרא, שיכול להגיע אל האיסור הזה גם בלא המכשיל. ולפי כללי איסור לפני עיור אין איסור אם הנכשל היה יכול לעבור את העבירה גם לולי המכשיל. וממילא כאן שהבן היה יכול לעבור את האיסור הזה גם בלא מעשיו של אביו, צריך להיות שאין בזה איסור לפני עיור. ואין הגמ' מקשה בפשיטות "וקעבר אלפי עיור לא תתן מכשול".

ונראה דמוכח מזה שאע"פ שהבן היה יכול לבעוט באביו או לומר לו דברי גנאי, גם בלא מעשיו של האב, אבל כיון שהבן מצד עצמו לא היה בדעתו לחטוא ולעבור על מצוות כיבוד אב, א"כ כאשר האב עושה מעשים כאלו שגורמים לבן לכעוס על האב ולפגוע בו, נמצא שהוא מעוררו ומסיטו לעבור על האיסור, ובאופן כזה יש איסור לפני עיור גם בחד עברא דנהרא.

שם האדם מצד עצמו אינו עבריין ואין בדעתו לחטוא, ובא אדם ומסיטו לחטוא, או שמעורר בו את הכעס ועי"ז הוא חוטא, הרי האדם הזה שמכשילו באיסור עובר בלפני עיור לא תתן מכשול, אפילו אחד עברא דנהרא כיון שהוא גורם ויוצר כאן את המכשול לפני הנכשל.

ולכן שכאשר אב מכה את בנו הגדול, או מכעיס את בנו, ומכח זה יש חשש שהבן יכה או יפגע באב, הרי האב עובר באיסור לפני עיור. וזה היסוד שהיה אצל החרטומים, כיון שמשנה רבנו ידע שמעשיו יגרמו להם לעשות כישוף שנאסר לבני נח, ממילא כאשר הוא עושה את המעשים הללו וגורם להם לחטוא הוא עובר בלפני עיור.

לעשות את הכישוף גם בלי מעשיו של משה רבנו, וא"כ זה נחשב כמו חד עברא דנהרא, שאין בזה איסור לפני עיור. וממילא איך כתב שמשנה רבנו עובר באיסור לפני עיור כאשר יביא עליהם מכה כזו שאפשר לעשותה בכישוף, הלא עשיית הכישוף נחשבת אצל החרטומים כחד עברא דנהרא, ואין בזה איסור לפני עיור.

ונראה לומר דכל הדין שכתוב בגמ' שאין איסור לפני עיור בחד עברא דנהרא, שאם העבריין יכול לעשות את האיסור גם בלא מעשיו של המושיט, אין בזה איסור לפני עיור למי שמושיט לו את האיסור. מדובר באופן כזה שהנזיר ומי שרוצה לעבור על האיסור הוא עבריין שמדעתו הוא מעוניין עתה לעבור על האיסור. בזה הדין הוא שאם גם בלא מעשיו של המושיט הוא בעצמו היה הולך ועושה את האיסור, אין בזה לפני עיור, כיון שהמושיט לא גרם לו לעבור על האיסור הזה, שגם בלעדיו הוא היה עושה בעצמו את האיסור. אבל אם הנזיר אינו עבריין אלא אדם כשר, ואינו מעוניין כלל לשתות יין, ובא אדם ומסיט אותו לשתות יין, ומכח דבריו מתעוררת בו התאוה לשתות יין עד שבסוף הוא שותה את היין. לכאורה נראה פשוט, שאותו אדם עובר בלפני עיור, ואפילו אם היין עומד ממש ליד הנזיר, והוא אחד עברא דנהרא, ג"כ יש בזה בו את הלאו של לפני עיור, שכיון שמכוחו הנזיר עובר את האיסור הזה.

ויסוד הדין דבחד עברא דנהרא אין לפני עיור, הוא דאיסור לפני עיור נאמר דווקא באופן שהמכשיל והמושיט הוא גורם לאיסור שיעשה, ובחד עברא דנהרא האיסור לא נגרם מכח המושיט שהרי גם בלעדיו האיסור היה נעשה. וא"כ פשוט שכל זה שייך דווקא במקום שמי שעושה את האיסור הוא עבריין, וגם לולי המכשיל היה עובר על האיסור. אבל כשאנו עבריין ואין בדעתו לעבור על האיסור, ומכח דבריו של המכשיל הוא מתעורר לעבור על האיסור, פשוט שיש למכשיל בזה איסור לפני עיור כיון שעל ידו ומכוחו האיסור נעשה.

ומעתה י"ל לגבי החרטומים במצרים, אפילו שאת עצם מעשה הכישוף הם יכולים לעשות גם לולי מעשיו של משה רבנו, וענין עשיית הכישוף מוגדר אצלם כחד עברא דנהרא. אבל מצד שני כאן לולי משה רבנו החרטומים לא היו מתעוררים לעשות עכשיו מעשה כשפים, שאין להם שום סיבה לעמוד עכשיו לכשף. ומשה רבנו בא ועושה מעשה שבכח המעשה הזה הוא מעוררם לכשף, א"כ משה רבנו נחשב כמסיט אותם לעבור על איסור כישוף. וממילא פשוט שיש בזה איסור לפני עיור, כיון שהוא המסיט אותם לעבור על איסור כישוף.

ולכן מוכן מאוד דבריו של המשך חכמה, שבמכת דם וצפרדע הביא הקב"ה מכה כזו שאי אפשר לעשותה במעשה כשפים, שאם היה אפשר לעשותה בכשפים משה רבנו יעבור באיסור לפני עיור, כיון שמכח החרטומים התעוררו לעבור את האיסור ולעשות כישוף של דם וצפרדע. וע"כ המכה שהביא הקב"ה היתה מכה שאי אפשר לה להתקיים במעשה כשפים אלא רק במעשה שדים.

אסור לאב להכות את בנו גדול

ונראה להביא ראיה ליסוד הזה, שאם אדם מסיט ומעורר את חברו לחטוא הרי הוא עובר בלפני עיור, גם אם האיסור נמצא בחד עברא דנהרא שהחוטא היה יכול לחטוא גם בלעדיו המסיט, אבל כיון שלולי המסיט והמכשילו באיסור לא היה בדעתו לחטוא, א"כ יש בזה איסור לפני עיור. דהנה בגמ' במועד קטן (דף י"ז א') איתא, "דאמתא

לפני אידיהן של עכו"ם אסור לשאת ולתת עימיהם - פלוגתת הט"ז והחזו"א

ופרש"י, "משום הרווחה, דרווח ואילו ומודה לעבודת כוכבים ועבר ישראל משום לא ישמע על פיך. או דלמא משום ולפני עיור, דמזכין ליה בהמה ומקריבה לעבודת כוכבים ובני נח נצטוו עליה דהיא אחת משבע מצוות וכו', ואהכי קא עבר ישראל משום ולפני עיור לא תתן מכשול".

וספק הגמ' הוא האם האיסור משום הרווחה שכאשר יעשה משא ומתן

אמנם באמת מצינו בדין זה מחלוקת בפוסקים. דהנה בגמ' בריש עבודה זרה איתא, "לפני אידיהן של עובדי כוכבים שלשה ימים אסור לשאת ולתת עימיהם וכו'". והגמ' (דף ו' א') מסתפקת מהי הסיבה שאסור לעשות מסחר עם העכו"ם לפני החגים של העבודה זרה, "איבעיא להו משום הרווחה, או דלמא משום ולפני עיור לא תתן מכשול וכו'".

עם הגוי יש לחשוש שהגוי ילך ויודה לע"ז על עסקיו עם הישראל, וא"כ הישראל גורם שהגוי יזכיר שם ע"ז, ועובר על "שם אלוהים אחרים לא ישמע על פיך". או שהאיסור הוא משום לפני עיור, שיש לחשוש שהגוי יקנה בהמה מהישראל ויקריבנה לע"ז, ומצא שהישראל עובר בלפני עיור בזה שמכשילו בעבודה זרה.

והקשה הב"ח (י"ד סימן קמ"ח סק"ז), למה לפי הצד הראשון שהאיסור הוא משום הרווחה, מפרש רש"י שהישראל עובר באיסור של לא ישמע על פיך, ולמה לא כתב שהאיסור הוא לפני עיור כמו בצד השני של הגמ', שכאשר הגוי הולך ומודה לע"ז יש על הישראל איסור לפני עיור שהוא מכשיל את הגוי באיסור של לא ישמע על פיך. וא"כ קשה משום מה רש"י צריך בצד הראשון של הגמ' להביא איסור חדש של לא ישמע על פיך, ולא מספיק לכתוב את האיסור של לפני עיור, שהוא מפורש בגמ' בצד השני. ועיין בדבריו שהוכיח מזה שהגוי אינו מוזהר באיסור של לא ישמע על פיך, ולכן אין על הישראל בזה איסור לפני עיור.

הט"ז (סק"ג) מביא את דברי הב"ח, וכתב שהקושיא אינה קושיא, וז"ל: "וקושיא מעיקרא אין כאן, דהא מבואר שם בגמרא פרק קמא דעבודת כוכבים דאין שייך לפני עיור אלא במקום שאי אפשר לעובר כוכבים לעשות זולת הישראל, כמו במושיט כוס יין לנזיר דקאי בתרי עברי דנהרא, שלא היה אפשר לנזיר ליקח היין. אבל אם היה אפשר לו רק שהישראל מסייע ומקרב לו הדבר, אין כאן לפני עיור וכו'".

מבואר בט"ז שכאשר ישראל עושה עסק עם גוי ומחמת זה הגוי הולך ומודה לעבודה זרה, אין הישראל עובר בלפני עיור במה שהוא מכשיל את הגוי להודות לע"ז, דדבר זה נחשב כחד עברא דנהרא, שגם בלא מעשיו של הישראל הגוי היה יכול להודות לע"ז, ומה שהישראל מסייע

ומקרב לו את הדבר אין בזה איסור לפני עיור. ולכאורה כאשר הישראל עושה עסק עם הגוי, הוא מעורר את הגוי ללכת להודות לע"ז, ולולי מעשיו לא היה לגוי על מה להודות, והוא במעשיו נותן לגוי פתח ואפשרות להודות לע"ז. ולפי הסברא שנתבאר לעיל שכאשר אחד מסיט את השני ומעוררו לחטוא יש בזה לפני עיור אפילו בחד עברא דנהרא, א"כ גם בזה היה צריך להיות שיהא איסור לפני עיור. ומדברי הט"ז שכתב שאין בזה לפני עיור רואים שחולק על היסוד הזה, וסובר שאין איסור לפני עיור כאשר אדם מעורר ומסיט את השני לחטוא, וסובר שדבר זה נחשב רק כחד עברא דנהרא וכמסייע ומקרב את האיסור לפני הנכשל, וממילא לכן אין בזה לפני עיור.

אבל החזון איש (י"ד, סימן ס"ב סקט"ו) מביא את דברי הט"ז וחלק על דבריו, וכתב, "ולפי מה שכתבתי לעיל ס"ק י"ג, דהיכי דידוע דבלעדו לא יעבור איכא לפני עיור, אע"ג דלא גרם היכולת, לא יתכן תירוצו הט"ז. וליכא למימר משום דסוף סוף יקנה מאחר ויודה, זה אינו, דנראה דעיקר הודאתו בקונה מישראל, ועוד דהכא הוי כגרם ליה היכולת, כיון שהודאתו על הטוב שמודמן לו, ובזה לא מהני מה שהיה מוצא במקום אחר וכו'". מבואר מפורש בדברי החזון איש, שאם כל מה שהנכשל עובר את האיסור הוא רק מכח ומחמת המכשיל יש איסור לפני עיור, אפילו בחד עברא דנהרא. ולכן כאשר הישראל עושה עסק עם הגוי, ומכח מעשיו הגוי הולך ומודה לע"ז הרי הוא עובר בלפני עיור, וזהו כסברא שנתבאר בחרטומים שכיון שמחמת משה רבנו עשו את הכישוף, ממילא אם משה ימשיך לעשות לפנייהם אותות שיש אפשרות לעשותם על ידי כישוף הוא עובר בלפני עיור, שמעשיו הם הגורמים להם להתעורר ולעשות את החטא.

למחר יהיה האות הזה - ההבדל בין יהודי לגוי "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך, למחר יהיה האות הזה". (פרק ח' פסוק י"ט).

לחם בדרך כבוד, כדי שגם לבנים שלה יתנו צדקה בדרך כבוד. אמרה לו למה מקלל את הבנים שלה שיהיו עניים. אמר לה, שאין זה קללה אלא כך הוא דרכו של עולם, שגלגל הוא שחזור בעולם. וממילא היהודי יודע שאם היום כשהוא מצליח יתנהג שלא ביושר, יכול להגיע מחר שהגלגל יתהפך והוא יהיה בשפל המדרגה, ואז גם כלפי יתנהגו שלא ביושר.

וכאשר יהודי לא מצליח, וההצלחה לא מאירה לו פנים, ובכל אשר יפנה הוא נוחל כשלונות ובזיונות, עדיין אינו מתייאש, אלא הוא יודע שיש מחר שהכל יכול להשתנות בין רגע, וישועת ה' כהרף עין, וברגע אחד הקב"ה יכול להוציא מאפילה לאור גדול. כמו שרואים בחוש שהקב"ה עוזר ומושיע לכל יהודי בעת צרתו, בדרך נסתר ונגלית, וכאשר באה הישועה ברגע אחד מתהפך מצבו מהקצה אל הקצה.

והיסוד בכל זה הוא שיהודי בכל מצב שהוא, יודע שיש "מחר", בין כשהוא מצליח ובין כשאינו מצליח, תמיד יודע שיש בורא עולם שבורא ומנהיג את כל הברואים כולם, והוא יכול לשנות את המצב.

אבל גוי בכל רגע חי רק את המצב של היום, וכשמצליח זולל וסובא ככל אות נפשו, וכשאינו מצליח משים את נפשו בכפו. ולזה מרמז הפסוק "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך - למחר יהיה האות הזה". המחר, המחשבה על העתיד היא האות המבדיל בין עם ישראל לגויים.

פעם בא אדם אל החזון איש, כשהיה לו צרה גדולה, ושח לפני החזון איש את צרתו, וכשסיים אמר "בשביל לצאת מהצרה הזו צריך נס, אבל לאו בכל יומא מתרחש ניסא". החזון איש מיד ענה לו, "לאו, בכל יומא מתרחש ניסא". שכאשר מתבוננים בהשגחת ה' בעולמו, רואים בכל יום ויום ניסים גלויים ופחות גלויים, שהקב"ה מנהיג בהם את עולמו.

ופרש"י, "ושמתי פדות, שיבדיל בין עמי ובין עמך".

בדרך הדרוש אפשר לומר שיש בפסוק הזה רמז, מהו ההבדל בין יהודי לגוי, ועל זה נאמר "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך" - שההפרשה וההבדל בין עמי ובין עמך, כלומר בין יהודי לגוי, הוא **למחר יהיה האות הזה** - למחר, יום "המחר" הוא ההבדלה בין יהודי לגוי.

ההבדל בין יהודי לגוי הוא "מחר", הגוי אינו חושב על העתיד ועל היום הבא, אלא כל יום וכל רגע הוא חושב רק על היום הזה בלבד. ואילו היהודי בכל מצב יודע ומאמין שיש גם מחר, וצריך לחשוב על העתיד.

כאשר הגוי הוא מצליח ועושה חיל, ועולה לגדולה ולעשירות, ומרגיש שההצלחה מאירה לו פנים בכל, הרי הוא עושה מה שלבו חפץ, ולא חושב על אף אדם אחר מלבדו. הוא יכול לגזול ולחמוס אנשים חפים מפשע, בלא שום נקיפות מצפון, שכיון שהוא עומד עתה בגדולה הרי הוא מרגיש שכל העולם שייך לו, ומותר לו לעשות מה שבלבבו.

וכאשר ההצלחה אינה מאירה פנים לגוי, וכל עסקיו הם במצב גרוע, הוא מרגיש שאין לו טעם להמשיך לחיות בעולם, והולך ומאבד את עצמו לדעת...

אבל אצל היהודי בכל מצב שהוא עומד הוא חושב על העתיד. כאשר הוא מצליח והולך לו טוב, הוא יודע שגם במצב כזה העולם אינו הפקר, ויש מחר שהוא צריך ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים על כל מעשיו, ואם יתנהג עתה שלא ביושר, יבוא היום והקב"ה יתבע ממנו את זה. וגם יש מחר שהכל יכול להשתנות, ובגמ' בשבת (דף קנ"א ב')

מובא על עשירות "תנא דבי רבי ישמעאל גלגל הוא שחזור בעולם", וגם מי שהיום הוא עשיר, מחר הכל יכול להתהפך ויכול להיות עני. והגמ' מביאה שם שרבי חייא אמר לאשתו שכאשר יבוא עני תקדים ותתן לו

רבי דוד פרנקל זצ"ל – נלב"ע ז' שבט תשנ"ו

שש על הדבר הזה. והגיע אל רבנו לבקש ממנו שימסור שיעור בליל שבת, אצלו בבית הכנסת. וכך התחיל רבנו בעור שיעור, מלא וגדוש בדברי תורה והלכה בעניני היום והפרשה, לשמחת המשתתפים.

השיעור ב"אור החיים" התפרסם לשם ולתהילה, והרבה מתושבי האזור וממתפללי בית הכנסת התחילו להשתתף בו. בין משתתפי השיעור היו לא רק אברכים אלא גם הרבה אנשים מעמך בית ישראל, העמלים כל השבוע לפרנסת ביתם, ועתה בליל שבת באו לשמוע דבר תורה לכבוד שבת.

שבת שבכל שיעור היה מתאים את סגנון השיעור כפי המשתתפים, היה מוסר בשיעור זה את דברי ההלכה בצורה קלה ובהירה כדי שכולם יבינו כראוי את ההלכה בטעמיה, והוסיף עוד הרבה דברי אגדה המושכים את הלב לאביהם שבשמים בעניני הפרשה. הציבור כולו התרומם בשעת השיעור נסח מעל הקרקע, ונהנו והתחזקו משיעור זה. היו גם אנשים שהשתתפו בשיעור

ב"בית יחיאל" לפני מעריב, ואחרי הסעודה שוב באו לשיעור ב"אור החיים", למתיקות והיכרות הדברים והיחזקים שנמסרו שם.

השיעור ב"אור החיים" נמשך שנים רבות, מידי שבת בשבתו, לא היה שבעו שהשיעור בוטל, בין בחורף ובין בקיץ את התקיים במעמד ובזמנו.

*

בסוף השבוע היו לרבנו כמה שיעורים קבועים בכמה מקומות שונים. בליל שישי היה מוסר שיעור בתל אביב. ביום שישי בבוקר מסר שיעור לאברכים ברחוב ר"ש, ומיד לאחר מכן מסר שיעור בשיבת מתנובה על פי בקשתו של האדמו"ר זצ"ל. ולפני מעריב מסר את השיעור "בבית יחיאל", והשיעור ב"אור החיים" שאחרי הסעודה היה השיעור החמישי שמסר בתוך עשרים ארבע שעות.

כל שיעור היה מוסר בהתלהבות ובעמקות. כל הלכה וכל סברא היה אומרה עם כל החיות הפנימית הטמונה בתוכה. ומנחת כן קרה הרבה פעמים שאחרי הסעודה בליל שבת, כבר היה רבנו באפיסת כוחות, אבל תמיד התחזק בכוחות עלאיים

לזכות את הרבים, ובמסירתו נפש היה מתאמץ ללכת למסור את השיעור. היו פעמים שאחרי הסעודה הלך לישון 5-6 דקות בלבד, כדי לקבל מעט כוחות רעניים לקראת השיעור. ולפעמים כשהלך לשיעור היה מתיישב כמה פעמים בספסלים שהיו בצידי הדרכים. אבל עם כל זאת לא ביטל את השיעור, ותמיד השיעור הקיים במעמד. אבל עברו השנים ועם הזמן כוחו נחלש, עד שהגיע שכבר איננו מסוגל לעמוד בעומס של השיעור החמישי ב"אור החיים", ולאחר ששקל את כל הצדדים החליט בדעתו כי אין מנוס אלא להפסיק את השיעור הזה. לפיכך הודיע להג"צ רבי רפאל הלל זצ"ל, כי אין בכוורו יותר למסור את השיעור, ואכן באותו שבוע השיעור הקבוע לא התקיים.

הגיע זמן השיעור בליל שבת, רבנו נשאר בבית אבל עדיין אינו יכול ללכת לנח... אחד מליוני חלה, והמבצב אל היה נראה טוב. הומינו רופא הבית, והרופא פסק שזה חשש פיקוח נפש וצריך מיד לנסוע לבית חולים. רבנו נסע עם בנו לבית החולים, ומימור לומר שבמבצב כזה אין אפשר לנח אפילו רגע.

רבנו מעשיו היו שקולים ומדודים, ישב בדרך והרהר לעצמו "מה זאת עשה אלקים לנו", איה דבר עשה השבוע שלא כהוגן אשר בעבור זה באה עליו הצרה הזאת. חשב וחשב, ולפתע הבין הכל, "השיעור באור החיים". הרי כל המעשה הזה אירע בדיוק בזמן של השיעור באור החיים. הרי זה אות ומופת גלוי ממרום לרמי כי עשה שלא כהוגן בביטול השיעור. ועל אף כל הקושי צריך היה להמשיך את אמירת השיעור. מיד גמר בדעתו לשוב מיד לאמירת השיעור, ולא לטבל בשום אופן. ואכן בבוקרו של השבת כאשר מצבו של הילד הוטב במעט,

ורבנו יכול היה לשוב לביתו, מיד כשהגיע לבית אמר, "הקב"ה גור עלי שאני אהיה טורד בליל שבת, עדיף להיות טורד באמירת שיעור, מאשר להיות טורד עם רופאים ובתי חולים". מיד שלח את אחד מבניו אל הרב הלל לומר לו שבשבוע הבא הוא חוזר לומר את השיעור, כדרכו מימים ימימה. הרב הלל שלא ידע מאומה מכל המעשה, לא הבין על מה הבדילות לבוא בשבת באמצע הסעודה בבוקר להודיע לו את ההודעה הזו. למח אף אפשר לחכות למזמא שבת. אבל רבנו שהבין בכוורו של היצר שאם רוחים דבר הוא נדחה לעולמים, לא הסכים להמתין רגע ומשום כך מיד בבוקר לאחר ששב לביתו, שלח להודיע לו על כך.

ביום ראשון נכנס רבנו אל מרן הסטייפלר זצ"ל לבקש ברכה בעד הילד הקטן שעדיין היה בבית החולים, שיתרפא במהרה. הסטייפלר כששמע שהבן לא מרגיש טוב, מיד שאל מעצמו "האם ביטלת השבוע איה דבר של יזכיו הרבים".

רבנו נדהם מהשאלה, והסטייפלר לא ידע מאומה מהמעשה של ביטול השיעור, ואין עתה יודע בדיוק לשאול את השאלה הזו.

ורבנו משיב לו, שאכן ביטל השבוע את השיעור הקבוע שהיה לו ב"אור החיים". הסטייפלר אומר מיד, "תחזור בחזרה לומר את השיעור, לא מבטלים דבר של יזכיו הרבים". ובעז"ה לא עברו יום יומיים והבן הבריא במהרה, והכל שב על מקומו לשלום.

הגיע ליל שבת, והשיעור שב לסדרו, לשמחת ולהנאת הציבור כולו.

באמצע השיעור הביטו כמה מהמשתתפים כי ר' דודל פרנקל עומד מחוץ לבית כנסת ומסתכל מהחלון אם אכן רבנו מוסר את השיעור. וכששאלוהו מדוע הגיע לשיעור הזה, הרי בדרך כלל לא היה בא לשיעור, השיב "אני לא בא לכאן סתם. הסטייפלר שלח אותי לכאן בשביל לראות אם אכן ר' בין ציון פלמן חוזר למסור את השיעור".

רבי דוד פרנקל זצ"ל היה איש סודם ואמונם של גדולי הדור, מתן החזון איש והגר"ו מברסק זצוק"ל. וזה לשמם ולציון מים רבים על ידיהם, והם השיבו לו כגמולו ופתחו לפניו את אוצרותיהם – אוצרות המלך, וזה לראות ולשמוע מהם הרבה ענינים בדרכי התורה והיראה.

רבנו שכבר מצעירותו דבק במרן החזון איש עד למאד, וכל דבריו ונהגותיו היו אצלו קודש קודשים, התודע בביתו של החזון איש בר' דודל פרנקל. וכאשר ר' דודל ראה את צדינותו של רבנו, ורצונו העז לדעת את דרכי הנהגותיו של החזון איש בקודש פנימה, התחיל לשוחח עם רבנו, ונשקרו שניהם בקשר חזק ואמיץ. וכבר בימים ההם היה בא הרבה אל רבנו, ומספר לו מדרכיה של החזון איש והגר"ו מה שראו עיניו ושמועו אוזניו. ומאותם הימים עד יום פטירתו של ר' דודל, היו ביניהם קשרי ידידות עמוקים. ר' דודל היה בביתו של רבנו כבן בית ממש, והיו שניהם משוחחים רבות בפניני התורה והיראה.

כאשר ר' דודל נחלה בשנתו האחרונה את חליו שממנו שוב לא קם, ושהה בשנה ההיא בביתו של אחותו שסעדה אותו, היה רבנו בכל יום ישיש אחרי מנחה גדולה נכנס אליו לבקר. ושניהם היו יושבים ביחדות שעה ארוכה ומשוחחים בעניניהם. רבנו הקפיד לבוא אליו לבד, להיות עימו לבדו, וכשנשאל על מה שוחח עמו, שתק והשאיר הדברים בסוד קדושים.

*

אחד מהשיעורים של רבנו, היה השיעור שמסר בבית המדרש "בית יחיאל" בכניסת השבת בין קבלת שבת מעריב, ואברכים רבים מהאזור ומחוצה לו נמשכו ובאו אל השיעור הזה, שיצא שמו למרחקים במתיקות התורה וההלכה. בזמן השיעור בית המדרש היה מלא מפה אל פה, כאשר כולם שותים בצמא את דבר ה' היצא מפיו של רבנו. השיעור היה נמשך בשפת האידש, שוו היתה השפה המדוברת בקרב לומדי התורה בימים ההם. גם בהיכל התורה היו ראשי הישיבות מוסרים את השיעור באותם ימים באידש.

היו כמה אברכים מבני עדות המזרח, שכאשר שמעו על השיעור הנפלא הזה, באו גם להשתתף בו. אבל כאשר רבנו התחיל במסירת השיעור, ושמעו שהוא מדבר באידש, אשר השפה הזו אינה שגורה על לשונם, הצטערו מאוד שאינם יכולים להבין את השיעור. ובפרט כאשר ראו את כולם מתענגים בכל רגע מהשיעור, והם אינם מבינים את רוב הדברים.

וכשראו כך עשו מעשה, ניגשו אל רבנו בבקשה אם הוא מסכים למסור את השיעור בעברית, כדי שגם הם יוכלו להשתתף בו ולהבין את הדברים. רבנו קיבל את בקשתם, ואכן התחיל למסור את השיעורים בעברית.

בית המדרש "בית יחיאל" – המקום בו התקיים השיעור, היה בנשיאותו של הגאון רבי דוד הרשוביץ זצ"ל, הוא הקים את בית המדרש, וגם במשך השבוע היה מלמד תורה ודעת לאברכים מופלגים שלמדו שם כולל שמעם בראשותו.

באותו שבוע שרבנו התחיל למסור את השיעור בעברית, הגר"ד הרשוביץ שהיה בחוץ לארץ בעבור הכולל. כאשר חזר הגר"ד הרשוביץ לארץ, ובליל שבת התפלל כדרכו בבית מדרשו, התפלל מאוד מדוע השיעור נמסר בעברית, הרי עד היום הוא היה באידש ומה השתנה יום יומיים.

הגר"ד הרשוביץ היה שריר לדור דעה משרידי תלמידי ישיבת ברנוביץ, והקפיד מאוד על שפת האידש שלא לשנות מהנהגותיו שראה בבית הוריו ורבותיו, וכשראה שהשיעור נמסר בעברית, מאוד לא היה נוח לו מכן. ולאחר השיעור דבר עם רבנו, למח שיהיה מדרבי האבות והתחיל למסור בעברית.

רבנו סיפר לו את הדברים כהויות, שיש כאן מספר לא קטן של אברכים מבני עדות המזרח שאינם מכינים עברית, והם מעונינים לשמוע את השיעור, ולזכור הרבים בכדי שגם הם יבינו והתחיל למסור בעברית.

אבל הגר"ד הרשוביץ ראה בזה פריצה חמורה ומאוד לא היה מרוצה מכן, והיה ניכר עליו שהוא בצער גדול על זה.

רבנו שמע את דבריו, ולא ידע מה לעשות, מצד אחד יש כאן ענין של יזכיו הרבים שיכולו עוד ציבור לשמוע את השיעור, ומצד שני זה גורם צער גדול להגר"ד הרשוביץ שביטל הכנסת תחת נשיאותו.

ר' דודל פרנקל היה משתתף הרבה בשיעור הזה, ורבנו שח לו את פרטי המעשה, כדי לחשוב ביחד מה אפשר לעשות כדי שהדבר יבוא על מקומו בשלום לשביעות רצון כולם.

וכשלא מצאו פתרון, קיימו בעצמם "קומת ועליה", ועלו יחד אל רבם, מרן הגרא"מ שך זצ"ל, אשר בוראי פביקוחו ובסיעתא דשמיא השורה עליו, ימצא את דרך המלך הראויה ללכת בה לרצון כל הצדדים.

הרב שך שומע את המעשה, ואומר שבאמת שני הצדדים אמת. מצד אחד צריך להתחשב באותם אברכים שרוצים לשמוע את השיעור ואינם מבינים אידש, ומצד שני צריך לשמוע בקולו של הגר"ד הרשוביץ שביטל כנסת זה בנשיאותו. לכן הוא מציע רעיון חדש, לפתוח עוד שיעור בליל שבת אחרי הסעודה בבית כנסת שנמצא בסמיכות מקום, ושם למסור את השיעור בעברית.

הרב שך מאוד העריך והחשיב את שיעוריו של רבנו בהלכה, ולכן כששמע עתה שיש אברכים מבני עדות המזרח שרוצים גם הם לשמוע את השיעור, היה מעוניין מאוד שבאמת יפתח שיעור חדש בליל שבת בעבור אלו האברכים.

לכן עשה מעשה, ולאחר שיצא רבנו מביתו, ביקש מר' דודל פרנקל שילך אל הגה"צ רבי רפאל הלל זצ"ל שהקים את בית הכנסת "אור החיים" שברחוב רבי עקיבא, וביקש ממנו שבמנו להקים בבית הכנסת "אור החיים" שיעור מרבנו אחרי הסעודה בליל שבת, והרב הלל שמע את בקשתו של הרב שך, וכמוכן בחפץ לב

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב): – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

233

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • פרשת שמות תשע"ו

א

שקיעות בלימוד

יותר מהם, מינוהו להיות ראש הישיבה ונשיא "עליהם" בעצמם, היינו שהם יהיו תלמידים והוא יהיה הרב, מסתמא עדיין היה להם מעמד מכובד יותר משאר התלמידים, אבל הלל היה ראש הישיבה במקומם.

נתאר לעצמנו אדם שעוסק בזיכוי הרבים בכל תחום שהוא, ראש ישיבה המזכה את הרבים בתורה, או משגיח המזכה את הרבים ביראת שמים ובשיחות מוסר, ויש ציבור גדול ששומעים אותו ומתחזקים ממנו, ומגיע אחד מבחוץ שאומר שיחות מוסר יותר טובות ממנו, וכן בכל האופנים של זיכוי הרבים, בתורה, ביראת שמים, במידות טובות, בעבודת השם ובאהבת השם, האם הראשון יותר וימסור לשני את התפקיד?

היו בעלי מדרגה כאלה בדורות האחרונים, וכפי ששמעתי מהרב מפוניבז', שסיפר על רבו הגאון רבי אליעזר מטלז' צ"ל שהביא לומר שיעורים בישיבתו את הגאון רבי איצ'ל מפוניבז' צ"ל, והיה אומר שיעורים בחריפות גדולה, ונהנו ממנו מאד, ורבים התפלאו כיצד הסכים רבי אליעזר שרבי איצ'ל יהיה ראש ישיבה במקומו ויתפוס את המעמד החשוב בישיבה, אך רבי אליעזר לא התחשב בכבודו, ומינה את רבי איצ'ל, מפני שזוהו תועלת התלמידים [ואמנם לבסוף לא יצא המינוי לפועל מכסיבה אחרת], והוסיף ואמר כי אם הגר"ח מבריקס צ"ל היה מגיע לטלז', היה מוסר בידו גם את הרבנות, כי הוא יודע שרבי חיים ינהיג את הרבנות באופן יותר טוב ממנו.

אמנם בדרך הטבע אם יבוא אדם למקום שכבר יש שם משגיח, ויתחיל גם הוא להשפיע באותו המקום, יגרום בזה לקטאת, והראשון לא יוכל לסבול את זה! ויפריע לו שמחשיבים את השני יותר ממנו, והוא עצמו כביכול אינו נחשב כלום, ובדרך כלל מפריע לו חוסר הכבוד, אבל תולה את הדבר במה שרואה לזכות את הרבים, אף על פי שהשני יכול להועיל יותר לרבים.

ובאמת יש לעיין בבני בתירא, שהיו מזכי הרבים בתורה ומינו את הלל לראש ישיבה במקומם, האם הפסידו בזה שלא היה להם עולם הבא כמו בתחילה? וכי הפסידו את ההצלחה בתורה שאמרו חז"ל (תענית ז, א) מתלמידי יותר מכולם: בודאי לא מסתבר, ולא יכול להיות שיפסידו בזה, אלא ההצלחה "מתלמידי" היא בהשגחה, שבזכות זיכוי הרבים בתורה נותנים מן השמים הצלחה בתורה מידה כנגד מידה, והם שוויתרו על כבודם וגרמו לזיכוי הרבים גדול יותר, בודאי יזכו להצלחה גדולה בתורה.

אך השאלה היא האם בני בתירא היו חייבים לעשות כן, או שנהגו בחסידות לפנים משורת הדין, שהרי הם ראשי הישיבה כבר, ואם בא אחד שיכול להיות ראש ישיבה טוב יותר, מדוע צריכים למסור את התפקיד שלהם? אמנם בפשטות מסתבר כי זהו חוב, מצד זיכוי הרבים, שהרי הרבים האלו יקבלו יותר תועלת ממה שהלל יהיה ראש ישיבה, ואם בני בתירא לא יתנו לו את התפקיד הרי הם מונעים בזה זיכוי הרבים גדול יותר, לכן מצד זיכוי הרבים היו חייבים לתת להלל במקומם לזכות את הרבים.

ויש לעיין עוד, האם בני בתירא היו צריכים להצטער על זה שכבר אינם מזכי הרבים כמו שהיו בתחילה, או שעליהם לשמוח בזה שנכשיו יש זיכוי הרבים גדול יותר! מדברי הגמרא נראה שלא הצטער, אלא הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם בשמחה, וכנראה שבאמת צריכים לשמוח בזה, כי אדרבה עכשיו הם יותר מזכי הרבים, כי בזה שנתנו את התפקיד להלל גרמו שיהיה יותר זיכוי הרבים, והם הגורמים לזיכוי הרבים הגדול.

אמנם מי שמונע ולא נותן שישפיע במקומו זיכוי הרבים גדול יותר, הרי הוא מונע בזה ריבוי כבוד שמים, או אפילו אם הוא נותן, אבל עושה זאת מתוך צער וחוסר ברירה, כגון אם הציבור יודעים שהשני יותר טוב ממנו וגם הם רוצים שהשני יהיה במקומו, ונאלץ לעזוב את תפקידו בחוסר ברירה, אם הוא מצטער על כך, זהו צער על ריבוי כבוד שמים, שהרי כבוד שמים הוא שהשני יהיה במקומו, ועל דיל יתרבה יותר זיכוי הרבים.

ויתכן שאם מצטער על כך כלכל במה שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ג, קס) "ענין שונאי השם נמצא לפעמים גם באנשים שהם עושים המצוות ונוהגים מכל עבירה במעשה ובלשון, אם נפשו רעה ובקרב לבם יקשה להם כאשר תבריהם עוסקים בתורה, וירע בעיניהם בחיות בני אדם עובדים את השם ויראים מלפניו כאשר תאמר על האיש אשר לא יחפץ שיכבדו בני אדם את

הנה בימינו יש מכשיר שימושי מאד הנקרא פלאפון, ויש כאלה שזקוקים לזה לעסקים או לצרכי ציבור, אבל אברכים ובני ישיבה שיושבים ולומדים, אם מחזיקים בכיסם את מכשיר הפלאפון, זהו יצר הרע לביטול תורה, לפעמים מתחשק להתקשר באמצע הלימוד, ומחמת זה לא שקועים בלימוד כמו שצריך, או שאחרים מתקשרים אליו, ומפסיק באמצע הלימוד, ונגרם ביטול תורה שלא לוצרך. זהו ההפסד במכשירי הפלאפון.

וחוץ מזה, הרי אנו מבקשים בתפילה "השיבנו אבינו לתורתך" – מבקשים **סייעתא דשמיא לתורה ועושים דברים המוכיחים!!** מבקשים מן השמים **סייעתא לתורה ועושים דברים שהם סייעתא לביטול תורה!** וכן "קרבו מלכנו לעבודתך והחזירו בתשובה שלמה לפניך", כיצד אפשר לבקש ולעשות דברים שהם ההיפך מעבודת השם וההיפך מתשובה שלמה!! וכן בברכות השחר מבקשים "ואל תביאנו לידי ניסיון", ואנו עצמנו מחזיקים מכשירים המביאים לידי ניסיון, ומבקשים "והרחיקנו מחבר רע ומשכן רע ומפגע רע", והפלאפון יש בו שלושתם, חבר רע לביטול תורה, שכן רע, וגם פגע רע, כיצד שייך לבקש דברים ולעשות ההיפך ממה שאומרים!!

והנה יש כאלה שיש להם זמנים קבועים לביטול תורה, כגון בסוף היום לאחר סדרי הלימוד, יש כאלה שרגילים לדבר דברים בטלים לפני השינה, ובאמת הרי כתוב בספרים שצריך להירדם מתוך דברי תורה, והרמ"א (או"ח רלט, א) כתב שאם קרא קריאת שמע ואינו נרדם יחזור ויקרא קריאת שמע כמה פעמים עד שישתקע בשינה, ובמשנה ברורה שם כתב או שיאמר שאר פסוקים של רחמים או שיהרהר בדברי תורה, והיינו שיחזור בויכורו על מה שלמד, או שאר דברי תורה, כגון איזהו מקומן, פיטום הקסורת, ואפילו פסוקי דמזמרה, להירדם מתוך דברי תורה ומחשבות קדושות.

וכשהולכים לישון מתוך דברי תורה, גם בשעת השינה חולמים בדברי תורה, כי אדם חולם כלילה על מה שהוא חושב ביום, כמו שאמרו (ברכות נב, ב) אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו, ואם רבא תדע דלא מחוץ ליה לאיניש דיקלא דדחבא ולא פילא דעילא בקופא דמחטא, היינו שאדם חולם רק על דברים הקיימים במציאות, ואינו חולם על דקל עשוי מזהב, או פיל שנכנס בגב של מחט, שזה דבר שאינו יכול להיות במציאות, וכל אחד חולם על מה שיותר מציאותי אצלו, אם הוא שקוע בדברי תורה חולם בדברי תורה, ואם שקוע בדברים בטלים חולם בדברים בטלים.

ושמעתי ממרן הרב מפוניבז' צ"ל שהביא מאחד הראשונים שחלם בשינתו בדברי תורה ושמן שמחה גדולה שהוא רואה ששקוע בתורה ולא בדברים בטלים [המרדכי בתחילת ב"ק כתב "ולמורי רבינו מאיר ז"ל נראה בחלום", ובט"ז חו"מ סימן פ"ח "שוב נתגלה לי בחלומי תירוצו על קושא זאת", ועיין תחלת דוד ב"מ דף ד' שחלק על סברתו וכתב שבדרי חלומות לא הועילו כלום], וראים ששייך שיתחדשו בחלום דברי תורה, וזה תלוי אצל כל אחד עד כמה שקוע בדברי תורה והולך לישון מתוך דברי תורה.

ב

חיובי זיכוי הרבים

בגמרא פסחים (סו, א) מובא שמעם אחת חל ערב פסח בשבת, ובני בתירא שכחו את ההלכה, ולא ידעו אם קרבן פסח דוחה שבת. בזמנינו שכל המועדים קבועים מראש על פי סדר קבוע, מדי כמה שנים חל ערב פסח בשבת, אבל בזמנם שקידשו על פי הראייה, יכול להיות שעברו שנים רבות רצופות שלא חל ערב פסח בשבת, ולכן שכחו ולא זכרו את ההלכה בזה.

אמרו להם, אדם אחד יש שעלה מבבל והלל הבבלי שמו, ששימש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון, ויודע אם פסח דוחה את השבת, שלחו וקראו להלל ופשט להם את הספק, שקרבן פסח דוחה שבת. מיד הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם! בני בתירא היו הנשיאים וראשי הישיבה, וכשראו שהלל יודע

המלך ושיעבודו כי הוא שונא את המלך", והיינו שהרי תכלית הבריאה הוא לכבוד שמים, ואם מצטער על דבר שגורם ריבוי כבוד שמים, ואכפת לו מה שנותנים יותר כבוד למלך, הרי הוא נחשב משונאי המלך, וזוהי המדרגה העשירית בשערי תשובה שאין להם חלק לעולם הבא.

נמצא שאם אחד היה משפיע באיזה מקום, ומישהו בא לשם והשפיע באופן מועיל יותר ממנו עד שהוכרח לעזוב את המקום, וזה דבר מצוי בכל התחומים של זיכוי הרבים, בתורה, ביראת שמים, במידות טובות, או בחסד ובמעשים טובים, מי שהיה עושה טובות לאנשים, והגיע אחר שעושה זאת באופן יותר טוב ממנו, אם הוא מצטער על כך, ויהיה שמח יותר אם השני לא יעשה את החסד, הרי הוא בכלל שונא השם, מחמת המחשבה שבלב.

ג

כספי המעשרות להורים

ונזכיר עוד ענין של מידות טובות שרבים אינם יודעים מזה, הנהגה של מידות טובות. מצוי בציבור בני התורה שההורים מחתנים את הילדים, ויש הוצאות מרובות הנהלות לזה, בדרך כלל ההורים לוקחים הרבה הלוואות, ונכנסים לחובות, וקשה להם לעמוד בתשלום כל החובות, ולעומת זה הזוג הצעיר יש להם איזה הכנסה, שהבעל לומד בכוללים, או שמלמד תלמידים, והאשה עובדת ומרוויחה, ויש להם כספי מעשרות.

ונשאלת השאלה למי לתת את המעשרות, האם להורים או למטרה אחרת? מפורש בשולחן ערוך הלכות צדקה (יו"ד רנא) כי הקרוב קרוב קודם, וכתוב (ישעיה נח, ז) "ומבשרך לא תתעלם", יש כאלה שמבינים את זה, אבל בטוחני שיש רבים שלא מבינים, וראוי שיידעו מכך, ההורים יש להם חובות, והזוג הצעיר צריכים לסייע להם בכספי המעשרות.

ד

פרסום וזכויות

יש עוד דבר הנוגע לרבים. מצונו בגמרא (סנהדרין יד, א) אמר רבי אלעזר "הוי קבל וקיים", כלומר שאם אדם רוצה להתקיים, צריך שיהיה "קבל" היינו באפילה, שישתיר את עצמו, שלא יידע ממנו ושלל יתפרסם לרבים, וכגון מי שעושה מעשים טובים, צריך להיזהר שלא לפרסם את המעשים הטובים שהוא עושה, שהפרסום מסוכן עבורו, מפני שיש עין הרע, וגם אין הברכה שורה בזה, כמאמרם (ב"מ מב, א) אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין, לכן אין כדאי לאדם לפרסם את מעשיו הטובים.

אמנם בדרך כלל אין המציאות כן, והאדם מטבעו רוצה שידעו את מעשיו הטובים, מפני שהוא רוצה להיות מוכבד, ולפעמים התיירץ לזה שצריך פרסום כדי שיעזרו לו במעשים הטובים, ועל ידי שיקבל עזרה מאחרים יוכל יותר לזכות את הרבים, אבל הסיבה האמיתית היא הכבוד.

יודע כי מרן הגר"מ שך זצ"ל היה מזהיר מאד לארגונים העוסקים במעשים טובים, שלא לפרסם את המעשים הטובים שהם עושים, אמנם זה נגד הטבע, אבל בדוק ומנוסה שהפרסום מזיק מאד.

יש גם מוסדות שרוצים לעשות פרסום כדי שיוכלו להתקיים, וכדי שיהיו להם יותר אפשרויות. אבל באמת הרי כל הצלחה תלויה בזכויות, והכל בידי שמים, מן השמים נותנים את ההצלחה כפי הזכויות, ואם יש זכויות יש סייעתא דשמיא ויש אפשרויות לעשות מעשים טובים, ואם אין זכויות אין הצלחה ואין מעשים טובים, וגם זיכוי הרבים תלוי בזכויות כמו שאמרו (אבות ה, ח) "משה זכה וזיכה את הרבים", היינו שקודם זכה בעצמו, ורק אחר כך זיכה את הרבים, ומה הן הזכויות? "והאיש משה עניו מאד" (במדבר יב, א), "ויסתר משה פניו" (שמות ג, ח), היינו להיות בצנעה, אלו הן הזכויות להצלחה, והפרסום מאבד זכויות, וממילא יש פחות הצלחה.

וכן בכל דבר דבר צריכים לשקול מה הזכויות הגדולות יותר, וכגון בחינוך, כשיש שאלה האם לחנך תלמידים בעלי כישרונות או לחנך חלשים שאינם בעלי כישרונות, בדרך כלל קל יותר לחנך את בעלי הכישרונות, והם גם מצליחים יותר בקלות, ואילו החלשים שאינם בעלי כישרונות צריכים יחס מיוחד, וצריך להתמסר אליהם ולתת להם יחס טוב, שיקבלו עידוד ומרץ, וזוהי עבודה קשה יותר, אבל גם הזכויות בזה גדולות יותר.

והנה בדורות הקודמים היה מצוי שרבים כיהנו ברבנות בעיר קטנה, ועברו אחר כך לעיר גדולה יותר, כי בעיר הגדולה יש יותר אפשרויות לזכות את הרבים, אבל עשו כן רק לאחר שדאגו לעיר הקטנה שיהיה להם רב כפי מה שהם צריכים, ולא יפסידו את הזיכוי הרבים הנצרך להם.

אבל אם אין מי שיכנה במקומו בעיר הקטנה, וכשיעזוב אותם יפסידו זיכוי הרבים, זו באמת שאלה קשה מאד אם לעזוב אותם, וכגון דא אמרו (ב"מ ל, ב) וברש"י (שם) הכישה נתחייב בה, ואמרו (ירושלמי פסחים ועוד) המתחיל במצוה ואומרים לו גמור, רק אם יש רבנים אחרים שיסכימו להיות במקומו בעיר הקטנה, אז אפשר לעבור לעיר הגדולה, כי זיכוי הרבים נמשך גם בעיר הקטנה, ולא יחסר להם כלום ממה שהם צריכים, וכשיעבור לעיר הגדולה יוכל להוסיף יותר זיכוי הרבים, ויתרבה כבוד שמים בשני המקומות.

וזו שאלה גדולה בכל אחד שמבקש לעזוב זיכוי הרבים שכבר התחיל בו, וללכת למקום אחר שבו יהיה יותר זיכוי הרבים, אם לעזוב את הזיכוי הרבים שהתחיל בו, יש בזה הרבה צדדים, וכגון מלמד בחיידר שמבקש לעזוב בסוף השנה, שכבר סיים עם הכיתה שהתחיל בה, ובשנה הבאה זוהי כיתה אחרת שלא התחיל עמה, אבל יתכן שעזיבתו תשפיע על כל החיידר ולא רק על אותה הכיתה, וצריך הכרעה בכל מקרה לגופו.

העיקר צריכים לדעת שכל ההצלחה תלויה בסייעתא דשמיא, והסייעתא דשמיא היא כפי הזכויות, והזכויות הם כשנוהגים כפי ההלכה.

יהי רצון שזנכה לסייעתא דשמיא!

דברים שנשא רבינו שליש"א במעמד סיום לימוד משנה ברורה הלכות עירובין בעיון על ידי רשת הכוללים "אליא דהלכתא" בראשות הגר"י הלל שליש"א

לימוד ההלכה בעיון יש בזה שני דברים, ראשית לדעת הלכה למעשה, משנה ברורה חלק אורח חיים נוגע למעשה כל יום ויום, ולא רק בכל יום ויום, אלא בכל רגע ורגע, מה לעשות ומה לא לעשות, וכתב ביערות דבש כי מי שאינו לומד את ההלכות מוכרח להיכשל, בפרט בהלכות שבת החמורות, שעלולים להיכשל באיסורים דאורייתא, לכן זוהי זכות גדולה מאד וחייב גדול מאד לדעת הלכות שבת.

ויש דבר נוסף בכוללים האלו, שלומדים את ההלכה בעיון, מתעמקים ומתעמקים, עם כל הכוחות, ועם כל המוח והלב, זהו דבר גדול מאד מאד! כבר סיפרתי העובדא באחד שהתחיל ללמוד "שב שמעתתא" בעמקות, ועל ידי זה קיבל התעלות באהבת השם, כי הלימוד בעיון ובעמקות מקדש את האדם.

כל אלו שעוסקים ולומדים בעיון הם מתקדשים בקדושת התורה בדרגה גבוהה מאד, זוהי זכות גדולה מאד ללומדים ולמסייעים להם, בעזרת השם יזכו כולם להתברך בכל הברכות המובטחות בתורה!

לעילוי נשמת הגאון

רבי אברהם ישעיהו ברמן זצ"ל

ב"ר מרדכי שלמה זצ"ל

נלב"ע כ"ט טבת תשס"ג - תנצב"ה

נדבת בני המשפחה שיחי

מוקדש בברכה לידידנו שלוחא דרבנן

הרב ישראל קלרמן הי"ו

לרגל השמחה השרויה במעונו בנישואי בתו שתחי'

בשעה טובה ומוצלחת, יהי רצון שיזכה לרוב נחת

דקדושה מכל יוצאי חלציו!

לעילוי נשמת הגאון

רבי שלום מאיר יונגרמן זצ"ל

ב"ר יחיאל מיכאל זצ"ל

נלב"ע כ"ט טבת תשע"ג - תנצב"ה

נדבת בני המשפחה שיחי